

Hakkari Review

(Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi)

E-ISSN: 2822-2989

Vol/Cilt: 7 Issue/Sayı: 2 Year/Yıl:2023

SAHİBİ / OWNER

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ADINA / ON POSTGRADUATE SCHOOL OF EDU.
PROF. DR. ÖMER PAKIŞ

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

DOÇ. DR. EKREM YAŞAR AKÇAY

EDİTÖR YARDIMCISI

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH DEMİRCİOĞLU

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

ÖĞR. GÖR. YUNUS TİKER

ÖĞR. GÖR. GÜRKAN İLTER

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

OKT. HASAN ALKAN

ALAN EDİTÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Saim GÜNDOĞAN Hakkari Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İdris TURAN Hakkari Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Murat ÖZTÜRK Hakkari Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Aysel Köksal AKYOL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Baskın ORAN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Berrin AKMAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çağrı ERHAN	Kemerburgaz Üniversitesi
Prof. Dr. Erel TELLAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Georgianna DUARTE	Texas Brownsville University
Prof. Dr. Hacı CAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk ALKAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk EGELİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Nisa Ünalđı ÇORAL	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nizamettin KOÇ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adem DOĞAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahsun ASLAN	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt DİNÇER	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi KARAKAŞ	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KIZILTAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Doç. Dr. Dr. Sami KALAYCI

Doç. Dr. Hakan YILMAZ

Doç. Dr. Mesut SERT

Doç. Dr. İhsan Seddar KAYNAR

Dr. Öğr. Üyesi Melih COŞGUN

Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ

Dr. Öğr. Üyesi İdris TURAN

Dr. Öğr. Üyesi Fatih DEMİRCİOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Yunus EROĞLU

Arş. Gör. Dr. Mücahit BEKTAŞ

Arş. Gör. Dr. Buket ÇETİN

Arş. Gör. Dr. İbrahim Halil POLAT

Arş. Gör. Dr. Murat ÖZTÜRK

Öğr. Gör. Dr. Cumhuri DEMİRALP

Öğr. Gör. Dr. Engin KORKMAZ

Aksaray Üniversitesi

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Üniversitesi

Hakkari Review, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanan ulusal hakemli online yayın yapan akademik bir dergidir. Hakkari Review, eğitim bilimleri, öğretmen yetiştirme, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, maliye, sosyoloji, psikoloji, tarih, Türk dili ve edebiyatı, felsefe, hukuk ve din bilimleri alanlarında ulusal/uluslararası düzeyde bilimsel bir niteliğe sahip, özgün araştırma makalelerine ve derlemelere yer verir.

DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDE YER ALAN FİKİRLER/DÜŞÜNCELER YAZAR/YAZARLARIN KENDİ GÖRÜŞLERİNİ YANSITMAKTADIR.

“DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDEN DOĞABİLECEK HER TÜRLÜ SORUMLULUK MAKALELERİN YAZAR/YAZARLARINA AİTTİR”.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

ResearchBib

ASOS Index

Journal Factor

Academic Keys

Rootindexing

Scientific Indexing Services

Eurasian Scientific Journal Index

COSMOS IF

i2or

International Scientific Indexing

infobase index

Science Library Index

DRJI

İÇİNDEKİLER

Editor'den.....	vii
MESLEK LİSELERİ ÜZERİNE POLİTİK BİR ANALİZ	1
GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ALANINDA KARİYER PLANLAMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER.....	27
MESLEK SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: UKRAYNA ÖRNEĞİ	37
KARİYER PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞI HİZMETLERİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ ...	50
SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMI YALANI VE TANER AKÇAM'IN İDDİALARI	60
KITA SAHANLIĞI VE BALIKÇILIK BÖLGESİNE İLİŞKİN ABD/KANADA DAVASI	77
ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ: ULUSLARARASI YAKLAŞIMLAR, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	87
YAYIN İLKELERİ	
ETİK KURALLAR	
YAZIM KURALLARI	

Editör'den

Yoğun bir emek ve özveri sonrasında siz sayın okurlarımızın karşısına çıktığımız bu sayı (7. Cilt/2. Sayı) ile dergimiz Hakkari Review, yayın hayatının yedinci senesini tamamlamış bulunmaktadır. Akademik dergicilik alanında yayına aralıksız olarak sekizince yılımıza da giriyor olmanın gururunu yaşıyoruz. Bu başarıda katkısı olan başta yazarlarımız olmak üzere dergimize emek vermiş herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Dergimizin benimsediği amaç ve kapsam doğrultusunda bu sayımızda farklı bilim alanlarına ait 2 araştırma makalesi, 2 teorik makale, 1 inceleme makalesi, 1 olgu sunumu ve 1 derleme çalışması yer almaktadır. Bu sayımızda Hakkari Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan, Avrupa Birliği (AB) 2020 yılı Erasmus+ KA202 Mesleki Eğitim Stratejik Ortaklık Projeleri kapsamında değerlendirilmeye alınarak kabul edilen [2020-1-TR01-KA202-092936] Sözleşme Numaralı kısa adı "Support to Chose Future – Gelecek Seçimlerine Destek", uzun adı "Development Of Co-Agency Coaching & Mentoring System To Support Vet Students In Their Decision Making Process For The Future" olan projenin kapanış programı kapsamında 13-14-15 Haziran 2023 tarihleri arasında Mesleki Eğitimin Geleceği Kongresinde sunulan bazı bildiriler de yer almıştır.

Tamamı alanında yetkin yazarlar tarafından kaleme alınmış araştırmaları dergimiz ile paylaşan yazarlarımıza, yazıları özenle inceleyip değerlendirmede bulunan hakemlerimize ve derginin yayına hazır hale getirilmesinde emeği olan editörlerimize teşekkürlerimizi sunarız. Hakkari Review'in her yeni sayıda gelişerek ve güçlenerek okurlarımız ve bilim dünyasına katkı sağlaması umuduyla sağlıklı, mutlu ve başarılı günler dileriz.

Hakkari Review Editör Kurulu Adına

Editör / Doç. Dr. Ekrem

Yaşar AKÇAY

Editör Yardımcısı / Dr.

Öğr. Üyesi Fatih

DEMİRCİOĞLU

MESLEK LİSELERİ ÜZERİNDE POLİTİK BİR ANALİZ

Engin KORKMAZ¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, Hakkâri, Van ve Şırnak illerindeki meslek liselerinin öğrenci potansiyeli, meslek liselerinde mezun olan öğrencilerin istihdam olanakları ve meslek liselerinin tercih edilme(me)sini sağlayan faktörleri tespit etmektir. Bu üç ilin araştırma örneği olarak seçilmesinin nedeni, söz konusu illerde meslek lisesi öğrencilerinin iş ve istihdam olanaklarının Türkiye'nin diğer illerine göre kısıtlı olmasıdır. Araştırma, "1999 yılında meslek liseleri için çıkarılan katsayı uygulamasının sonuçları neler olmuş, o zamandan beri meslek liselerinin öğrenci tercihlerindeki yeri nasıldır, günümüzde meslek liselerini tercih etme(me) durumlarını etkileyen faktörler nelerdir?" soruları üzerinden inşa edilmiştir. Çalışmanın verileri, araştırma örneği olarak rastgele seçilmiş okullarda çalışan yöneticilere yöneltilen on beş soru üzerinden yapılan derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmelerde elde edilen veriler eğitim politikası kavramının ilkeleri bağlamında analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, meslek liselerinin eğitim sistemi içinde ve öğrencilerin geleceğinde önemli bir yer işgal ettiği, bunun yanında meslek liselerinin tercih edilebilir bir seviyeye getirilmesinde kamu ve özel tüm kurumların işbirliği içinde çalışması gerektiği bulgularına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Eğitim, Politika Kavramı, Mesleki Eğitimin Geleceği

Abstract

The aim of this study is to determine the student potential of vocational high schools in Hakkari, Van and Şırnak provinces, the employment opportunities of students who graduated from vocational high schools, and the factors that lead to the preference of vocational high schools. The reason why these three provinces were chosen as research samples is that the job and employment opportunities of vocational high school students in these provinces are limited compared to other provinces of Turkey. The research, "What were the results of the coefficient application for vocational high schools in 1999, what has been the place of vocational high schools in student preferences since then, what are the factors affecting (not) preferring vocational high schools today?" It is built on questions. The data of the study were collected through in-depth interviews made on fifteen questions directed to the administrators working in the randomly selected schools as a research sample. The data obtained from the interviews were analyzed in the context of the principles of the concept of education policy. As a result, it has been found that vocational high schools occupy an important place in the education system and in the future of students, and that all public and private institutions should work in cooperation to bring vocational high schools to a preferable level.

Keywords: Vocational Education, Policy Concept, Future of Vocational Education

¹ Öğr. Gör. Dr., Hakkari Üniversitesi, Hakkari, Türkiye. enginkorkmaz@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6219-1186.

Giriş

Eğitim birey ve toplumların hayatında maddi ihtiyaçlar kadar önemli yer tutan bir aşamadır. Bu aşamada örgün eğitim, yaygın eğitim, uzaktan eğitim vb. eğitimin uygulama alanları vardır. İnsanlar eğitim sayesinde hakkında bir malumatı olmadığı olay ve olguları anlar ve açıklamaya çalışmaktadır. En basit şekliyle eğitim, yeni kuşakları hayata hazırlamak için kazandırılan anlayış, yeteneklerdir (TDK, 1983:355). Eğitim bireyi geleceğe hazırlamanın yanında, bireyler ile toplumların gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan hayati bir meseledir. Eğitim, yaşamın her alanında beşikten mezara kadar devam eden bir süreçtir. Eğitim sadece okulda, medresede veya başka bir kurumda verilen bir süreç değildir. Eğitim, tarlada, evde, okulda, işyeri vb. yaşamın olduğu her yerde verilmektedir. Bu anlamda eğitim, öğretimden ayrılmaktadır. Öğretim, planlı ve programlı olarak belirli bir okul veya kurumda öğretmenler tarafından aktarılan bilgidir. Eğitim ise mevcut kültürel yapıyı korumanın yanında çağa uygun yeni şeyler öğrenmenin de bir aracıdır. Öğretim yaşamın belirli dönemlerinde verilirken, eğitim hayat boyu süren bir süreçtir.

Eğitim yaygın eğitim, örgün eğitim, formal eğitim (genelde devletin denetiminde verilen planlı eğitimidir), hizmetiçi eğitim, işbaşı eğitimi ve mesleki eğitim gibi türlere ayrılmaktadır. Bu çalışma bağlamında ise mesleki eğitim ele alınmıştır. Meslek eğitimi, Anadolu da 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Anadolu Türklerinde başlamıştır. Bu eğitim sanat, ticaret, ekonomi alanlarında ışık tutan ve ahlak kurallarını fütüvvetnamelerden (güzel ahlak ve davranışların yazıldığı eser) alan esnaf ve sanatkâr kurumu niteliğinde olan Ahilik Teşkilatıyla geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir (MEB sitesi, erişim: 26.05.2023). Esasen mesleki eğitim yaygın eğitim kurumu olarak Ahilikle ve Loncalıkla başlamış ve yüz yüze meslek ile sanat okullarının açıldığı 1860'lı yıllara kadar sürmüştür. 19. yüzyılda da mesleki eğitim çıraklık eğitimi adı altında yürütülmüştür (Demir ve Şen, 2009). II. Meşrutiyet Dönemi'nde açılmış olan mesleki ve teknik eğitim okulları önceki okulların daha gelişmiş şeklidir. Eğitime başlayan mesleki ve teknik eğitim okulları, öncelikle devletin memur ve nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmıştır. Okulların daha sonraki amaçları ise, tarımsal üretimi arttırmak, hayvancılığı geliştirmek, sağlık imkanlarını iyileştirmek, doğal kaynaklardan yararlanmayı geliştirmek, müzik ve tiyatroya önem vermek olmuştur (Ak, 2006:3). Batıda endüstri sahasında meydana gelen devrim niteliğindeki değişikliklere uymak için mesleki eğitimde de yeni arayışlara gidilmiştir. 19. yüzyılın başlarında batıda endüstri sahasında meydana gelen devrim niteliğindeki değişikliklere ayak uydurabilmek için mesleki eğitimde de yeni arayışlara gidilmiştir. Cumhuriyet'le birlikte, mesleki eğitim sisteminde çok önemli yer tutan meslek liseleri, hem iş ve meslek alanlarına eleman yetiştiren, hem de öğrencileri yükseköğretime hazırlayan kurumlar olmuştur. Günümüzde ise mesleki eğitim, Türkiye'nin istihdam ihtiyaçlarına göre, sektörün talebine cevap verecek şekilde, genç işgücünü nitelikli eleman olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Ünlü, 2016:89). Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik eğitimin bir devlet politikasına bağlanması, tüm eğitim sistemi içerisinde örgütlenmesi, temel kavram ve ilkelerin oluşturulması çabaları ön planda olmuştur (Özgüven, 1987). Atatürk mesleki ve teknik eğitimin kurulması ve yaygınlaştırılması için özel ilgi göstermiş ve gerekli önlemleri almaları için ilgilileri uyarmıştır (Demir ve Şen, 2009). Meslekî eğitimin en yaygın tanımı "*Ferdin iş hayatındaki belirli bir meslek alanında üretici olarak herhangi bir statü ile yer alabilmesi için gerekli asgari yeterliliğe ve genel meslek kültürüne sahip olmasını mümkün kılan eğitimidir.*" şeklindedir (Ak, 2006:13). Türkiye'de 1940'lı yıllardan sonra mesleki eğitim, mesleki ve teknik eğitime dönüşerek daha profesyonelce verilmeye başlanmıştır (Demir ve Şen, 2009:43).

Mesleki eğitim, bireyin yeteneklerine uygun bir alanda çalışıp bir ürün ortaya çıkarma becerisidir. Bununla birlikte meslek elamanı denildiğinde belirli bir işi icra edip o işte uzmanlaşmış aklı gelmektedir. Mesleğin amacı bireyin hayatını idame etmesi, toplum içinde bir statü kazanması ve kamusal fayda sağlamaktır. Tabii meslek edinme eğitim ve yeteneklere bağlı olarak değişmektedir. Bazı insanların analitik düşünme becerileri gelişmişken, bazı insanların motor becerileri gelişmiştir. Bu bakımdan meslek edinme de eğitim kadar bireysel ilgi ve yetenekler de etkili olmaktadır. Bu doğrultuda meslek liseleri, geçmişten günümüze kadar eğitim ve buna bağlı olarak istihdamın temel birleşenleri arasında olmuştur. Türkiye’de yirmi yıl önce meslek liselerinde mezun olan öğrencilerin iş ve istihdam kaygıları olmamıştır. Türkiye’de endüstri meslek liseleri, sanat okulları, ziraat meslek liseleri, sağlık meslek liseleri vb. meslek elamanı yetiştiren okullar mevcuttur. Fakat günümüzde yukarıda zikir edilen liselerden sadece sağlık meslek liseleri ortalamanın üstünde bir puan ile öğrenci almaktadır. Meslek liselerinde mezun öğrencilerin okul bitince iş bulma imkanları azalmaktadır. Diğer meslek liselerini tercih eden öğrencilerin LGS (Liselere Geçiş Sınavı) puanı düşüktür ve bu liselerden mezun olan öğrenciler hedefledikleri mesleği icra edebilecek imkanları kısıtlıdır. Dolayısıyla meslek liselerinin cazip hale getirilmesi için başta Türk devletinin ve eğitimin paydaşı olan sivil kurum ve kuruluşlarının belirleyeceği politikalar önem arz etmektedir. Ayrıca meslek liselerindeki bölümlerin yerel dinamikler bağlamında güncellenmesi ve gelecekteki teknolojik gelişmeler de göz önüne alınarak yeni okulların açılması da gerekmektedir.

Bu çalışmanın verileri derinlemesine görüşmelerle elde edildiği için nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinden söz etmek gerekmektedir. Derinlemesine görüşme, araştırılan bir konunun tüm boyutlarını kapsayan, açık uçlu soruların sorulduğu ve buna mukabil ayrıntılı cevapların alındığı nitel bir araştırma yöntemidir. Derinlemesine görüşme tekniğinde görüşmeler yüz yüze yapıldığı için görüşme yapılan kişinin bilgi, duygu, tecrübelerinden de faydalanmaktadır (Tekin, 2006:101). Derinlemesine görüşmede araştırmacının önceden hazırladığı keşfedici sorular sorulur fakat bunun yanında görüşme sırasında görüşülen kişinin verdiği bilgilerden yeni sorular da türetilerek çalışma zenginleştirilebilmektedir. John Johnson’a göre bu araştırma yönteminin önündeki “derin” kelimesinin anlamı, görüşme yapılan kişinin araştırılan konuyu her bakımdan irdeleyebilmesi anlamına gelmektedir (Johnson, 2002:106). Zaten araştırmacı bilmediği bir konuyu araştırmaktadır ve görüşme sorularını hazırlarken eksik bıraktığı noktalar mümkündür. Konunun uzmanı ile görüşme yapıldığında söz konusu eksiklikler ortaya çıkarak araştırma daha nitelikli bir noktaya taşınmaktadır. Bu çalışmada da araştırmacı bir takım sorular hazırladı fakat yapılan ilk görüşmelerde soruların eksik olduğu keşfedilerek birkaç görüşme yapıldıktan sonra araştırma soruları yeniden yapılandırılmıştır. Böylece hem araştırmacı hem de görüşmeci araştırma sürecine aktif olarak katılım göstererek istenilen esnek ve keşfedici yaklaşımla verilerin ortaya çıkarılması sağlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın amacı yukarıda belirtildiği gibi meslek liselerinin mevcut durumu ve geleceği hakkında bir araştırma yapıp sonuçlarının kamu politikasına destek olmasını sağlamaktır. Nitekim devletler, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanlarındaki istek ve ihtiyaçlara göre politika oluşturup bunları uygulamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin üç ili özelinde yapılan araştırma ile meslek liselerinin öğrencilerin tercihleri ve geleceklerindeki öneminin kavranması önem arz etmektedir. Ayrıca araştırmacıların alanları farklı olsa da nihayetinde tüm akademik araştırmaların amacı toplumsal katkı sunmanın yanında ilgili alanda bir yol, yöntem ve politikanın belirlenmesine yardımcı olmaktır. Bu araştırma siyasi bilimi

çerçevesinde ele alınmıştır fakat tüm akademik alanlar aynı zamanda eğitim bilimi ile bir noktada kesişmektedir. Dolayısıyla meslek liselerinin işleyişi, bunlara öğrenci alınması ve buralarda mezun olanların gelecek tercihlerinin sağlıklı olması uygun yol ve yöntemlere bağlıdır. Bu bakımdan bir yönetim disiplini olarak siyaset biliminin de eğitimin teori ve uygulamasında katkıları vardır. Dolayısıyla bu çalışmada meslek liselerinin siyaset bilimi disiplini penceresinden ele alınması akademik olarak farklılık yaratacağı öngörülmüştür.

Bu çalışmanın verileri, Hakkari, Şırnak ve Van illerinde hizmet veren ve her ilden rastgele seçilmiş beş yönetici ile yapılan toplamda on beş derinlemesine görüşme ile elde edilmiştir. Görüşmelerde keşfedici yöntem ile hazırlanmış on beş kategorik soru sorulmuştur. Görüşmelere katılan kişilerin isimleri bilim etiği açısından gizli tutulmuştur. Görüşmecilerin isimleri yerine G1 (görüşme 1), G2.. şeklinde kodlar kullanılmıştır. Görüşmeler otuz dakika ile bir saat arasında sürmüştür. Görüşmeler yapılırken görüşmecilerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış sonraki aşamada ses kayıtları yazıya geçirilmiştir. Ayrıca not almak suretiyle de görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Yazıya geçirilen görüşme verileri çalışmanın ilgili alanlarında yazılarak bulguların ortaya çıkması sağlanmıştır. Toplanan veriler ışığında mesleki eğitimdeki güncel sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin yanında meslek liselerinin güçlü ve zayıf yönleri çalışma örneği olan üç kent üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Mesleki eğitim ile ilgili genel politikaların belirlenmesi için toplanan veriler eğitim politikası kavramı ile analize tabi tutulmuştur.

Araştırmanın Teorik Temeli

Bu başlık altında çalışmanın üzerine bina edilip analiz edildiği politika, eğitim politikası, Türk eğitim politikası kavramları açıklanmıştır. Çalışma, meslek eğitimi alanında mevcut yol ve yöntemlerin olumlu ve olumsuz yönlerine yönelik olduğu için biz bu yol ve yöntemlere eğitimin üzerinde bina edildiği eğitim politikası demektedir. Bu bakımdan genel olarak politika kavramı ve özelden ise Türk eğitim politikası kavramını açıklamak gerekmektedir.

Politika veya siyaset kavramları günümüzde içi çe geçmiş kavramlardır. Politika genel anlamda konulmuş kurallar olup tüm kişi ve kurumları kapsamaktadır. Siyaset ise bir kurumun veya özel teşebbüsün kendi alanı ile ilgili izlediği yol ve yöntemleri düzenleyen kurallardır. Mesela Türkiye'nin eğitim politikası denildiğinde devletin eğitiminin tümünü ilgilendiren genel kurallar koyma iradesi anlaşılmaktadır. Ama Türkiye'nin "özel eğitim politikası" denildiğinde eğitimin sadece bir kolunun işleyişi ile ilgili kurallar anlaşılmaktadır. Siyaset, kökensel olarak Arapça bir kavram olmasına rağmen, politika ise İtalyancadan Türkçeye uyarlanmış bir kavramdır. Kavram farklı dillerde "politic, policy, politique, policie" vb. şekillerde verilmiştir. Antik Yunan'da politika, polis ya da şehir devletlerinin yönetimi anlamına gelmektedir. Politika yerine kullanılan siyaset kavramı ise bir amaca ulaşmak için atılan adımlardır (Tural ve Karatürk, 1991:16). Ahmet Aypay'a göre siyaset ve politika günlük hayatta insanların kendilerini ya da çevrelerini etkileyen tüm olay ve olguları değerlendirmeleri için kullanılmaktadır. Siyaset kavramı daha çok siyasi konuları ele alırken kullanılmaktadır. Politika kavramı ise daha çok birey veya hükümetlerin yapmak istediklerini gerçekleştirme iradesi olarak kullanılmaktadır. Politika kavramı siyasetin dışında siyaset olarak da ifade edilmektedir (Aypay, 2015). Siyaset yönetmek, yetiştirmek ve eğitmek anlamlarına da gelmektedir. Siyaset kelimesi, şehir ve insanların yönetimi dışında bir amaç için verilen uğraştır. Müslüman düşünürler siyaset ile ilgili düşüncelerini "Siyasetname" gibi kitaplarda toplamışlardır. Osmanlı Devletinde siyaset, devlete karşı işlenen suçların cezalandırılması anlamına gelmiştir. Modern çağda, kişi, grup, devlet yönetimine ait işlerin tümüne siyaset denilmiştir. Ayrıca D. Easton, siyaseti maddi ve manevi bütün değerlerin otoriteye bağlı dağılımı olarak ele almıştır (Dursun, 2012:21-23).

Aslında politika kavramı on altıncı yüzyılın sonunda Jean Bodin tarafından ifade edilmiş fakat kavramın günümüze ulaştığı manada Jeremy Bentham ve William Godwin'in çalışmaları önem taşımaktadır. Özellikle bu kavram Almanlar tarafından geliştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren politika bir bilim hüviyeti kazanmaya başlamıştır. Böylece çağdaş bir kavram olarak politika birey ve grupların tercihlerini inceleyerek, yönetsel olgular arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan bir disiplin haline gelmiştir (Kapani, 1988). Politika, insanların hayatlarının bir parçası olan genel kuralları koyma, muhafaza etme ve değiştirme iradesidir (Heywood, 2013:22). Politika kimin, neyi, ne zaman istediği ve nasıl elde edeceğini belirleyen bir etkinlik olarak değerlendirilmiştir (Lasswell, 1958; Duverger, 1986). Aynı şekilde örgütsel bazda politika bir örgütün amaçlarının planlanan düzeyde gerçekleştirilmesini sağlayan prensiplerdir (Tural ve Karatürk, 1991:17). Genel bir perspektiften politika, belirlenmiş bir amaca doğru izlenen kararlı ve tutarlı yol ve yöntemler olarak açıklanabilmektedir. Politika, sosyal bir varlık olarak insanlar arasında çıkarlar, farklı fikirler bağlamında oluşan çatışma, kavga olarak değerlendirilebilmektedir. Her insan çıkarlarını maksimize etmek, fikirlerini uygulatabilmek veya en genel tabir ile iktidarı ele geçirmek için bir yol, yöntem belirlemektedir. Bu yol ve yöntem politika kavramı ile tanımlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse bir ülkenin eğitim ve öğretiminde kurduğu kurallar, izlenen yol ve yöntemler o ülkenin eğitim politikası kapsamında değerlendirilmektedir. İnsanlar doğaları ve yaratılışları bağlamında birbirlerinden farklı çıkarlara ve hayata bakış açılarına sahip oldukları için aralarında çelişki ve çatışmalar olacaktır. Bu çelişki ve çatışmaların varlığında politika kavramı da devamını sürdürecektir. Bernard Crick'in (1964) ifadesi ile politika sayesinde düzensizlikler düzene, çatışmalar uzlaştırmaya vardırılmaktadır. Şu hususu da belirtmekte fayda vardır politika denildiğinde güç, iktidar ve en önemlisi devlet akla gelse de politika kavramı bunlardan daha geniş bir perspektifte insan ve toplumların bulunduğu tüm mecraları kapsamaktadır. Sivil toplumun politikası olduğu gibi aile ilişkileri içinde de politik davranışlar gözükülebilmektedir.

Politika kavramı kısaca açıklandıktan sonra bu çalışmanın öznesi olan eğitim politikasının açıklanması gerekmektedir. Nitekim çalışma meslek liselerindeki eğitimin geleceği üzerine inşa edildiği için genel olarak eğitim politikası bağlamında mesleki eğitimdeki çıkmazlar ve bunların çözüm yollarını anlatmak gerekmektedir. Eğitim bir toplumda bazı değerlerin gelişmesine ve bunun milli kimlik oluşturmada önem arz etmektedir (Bell ve Stevenson: 2006:58). Eğitim sadece kişinin biçimsel anlamda yurttaşlığını değil, aynı zamanda ideolojik olarak bireyin kendisini bir yurttaş olarak nasıl algıladığını konumlandırmaya yardımcı olmaktadır (Düger, 2022:99). Eğitim politikası, bir ülkede eğitim adına nelerin öğretileceği, eğitim ve öğretim süreçlerinin nasıl yürütüleceği, okulların finansmanının nasıl sağlanacağı gibi konulardaki tercihleri kapsamaktadır (Özden, 2023). Eğitim politikası, bir devletin vatandaşlarına verdiği eğitimin içeriği, pedagojik yöntemlerini ihtiva eden bir kavramdır. Eğitim politikaları, eğitime yüklenen anlam temelinde önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak için düzenlenmiş ve bu amaçlara ne kadar ulaşıldığını denetleyen faaliyetlerin tümüdür (Göktaş, 2017:11). Bu bakımdan eğitim politikası, bir devletin hangi eğitim türlerini hangi kademelerde nasıl ve ne amaçla yürütüldüğünü belirleyen bir stratejidir. Bu strateji ile ülkeler geleceğinde ihtiyaç duyulan insan gücünü ne tür bilgi ve beceri ile donatacağına karar vermektedir. Platon Devlet adlı eserinde, devletin eğitim ile ilgili politikalarının merkezine bireyin yeterliliklerinin keşif edilmesi, bu yeterliliklere uygun seçimin yapılması ve buna uygun eğitim ortamının oluşturulmasıyla mesuldür. Dolayısıyla devlet kendine hizmetkar bireyler yetiştirir. Bu bakımdan Platon'un tanımlanması, liberal-özgürlükçü düşünürlerin eğitim politikası ile çelişmektedir. Palton, "ortak iyi" tanımlanması ile eğitimin toplumsallığını vurgulanmıştır. Rousseau ise toplumcu eğitimden çok bireyin eğitim

tercihinin özgürlükçü olmasından yana tavır takınmıştır. Birey eğitimini toplumun dışında edinip sonra topluma karışmalıdır (Aypay, 2015). Eğitim politikası, bir devlet veya sivil toplumda bireylerin beslenme, sağlık, çalışma gibi insani hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirmesinin yolunu açmaktadır. Yeterli eğitim imkanlarından yararlanmayan bireylerin uygun bir işte çalışması da zorlaşmaktadır. Dolayısıyla devletlerin eğitim politikaları o devlete mensup bireylerin bir çok olanağı gerçekleştirilmesi ve geliştirmesine olanak sağlamaktadır (Düger, 2022:99). Eğitim politikalarının temel dayanakları eğitime ayrılan bütçe ve bunun nasıl dağıtıldığı, eğitim programları ve bu programların nasıl ile ne ölçüde uygulandığına yönelik geniş erimli uygulamalardır (Kerr, 1997). Chomsky (1997), eğitim politikaları oluşturulurken bilimsellik, kapsamlılık, esneklik, tutarlılık, eğitimin tüm paydaşlarının katılımı sağlanması gibi prensiplerin göz önünde bulunması gerektiğini ifade etmiştir (Göktaş, 2017:11). Eğitim ile ilgili karar alma süreçlerinde güç ve iktidar mücadeleleri ile toplumun tercihlerinin yönlendirilmesi esas alınmaktadır. Eğitim politikası, kişi ve şartlara göre değişik olabilmektedir. Dolayısıyla eğitim politikası, güç kullanımı, tartışma, müzakere gibi yöntemlerle toplumların hayatlarına nüfuz etmektedir (Korumaz, 2017). Eğitim politikasının temel önceliklerinden bir başkası da çeşitli eğitim ve öğretim programları ile öğrenci merkezli, yaparak ve yaşayarak öğrenme ile mesleki uygulamanın yoğunlaştırılmasıdır. Eğitim ile ilgili alınan politika (aslında anlayış demek daha doğru olur) siyaset üstü olması ve hükümetlerin ömrü ile değil toplumun ihtiyaçlarına binaen oluşturulması gerekmektedir. Toplumsal yapının temel birleşenlerinden olan eğitimin kapsayıcı, eşitlikçi, çözüm odaklı, çağın gereklerine uygun, uzun vadeli, öğrenci merkezli, yetki devrine dayalı bir formatta düzenlenmesi gerekmektedir. Yasal mevzuatın da söz konusu düzenlemelere uygun revize edilmesi şeklinde bir devlet politikasının geliştirilmesi eğitimin çağdaş hüviyetini almasını sağlayacaktır. Devletler veya yöneticiler misyonlarının gereği olarak bir plan hazırlarlar ve bu plana sadık kalarak yönetsel süreçlerini ilerletirler. Bu bakımdan eğitim olgusu da plan, program, dağıtım, paylaşım gibi aşamalardan geçerek sistematik bir düzene oturmaktadır. Bu aşamaların hepsi eğitimde kavrayış ya da anlayış yaratır ve biz buna devletlerin eğitim politikası demekteyiz. Devletlerin eğitim politikasının olumlu ya da olumsuz yansımaları toplumların geleceğini belirginleştirmektedir. Dolayısıyla güç ve yetkiyi elinde bulunduran karar sahipleri eğitim ile ilgili siyasetleri belirlerken toplumun gelecek tercihlerini göz önünde bulundurmaya zorundadır. Aksi takdirde yanlış karar ve siyasal süreçlerin sonunda toplumların geleceği sağlıklı bir zemine ilerlemeyecektir. Eğitim politikası sadece kamusal (okul, öğretmen, öğrenci ve hukuksal) bazda ele alınmamalıdır. Ayrıca, eğitim politikasının toplumsal ve ekonomik yönünün de ele alınması gerekmektedir. Sonuç olarak eğitim politikasının arka planında kurum, uygulama, amaçlı ve detaylı eylemlerin bütünü bulunmaktadır. Söz konusu eylemler değişik bağlam ve seviyelerde geniş bir perspektif ile gerçekleştirilmektedir (Clarke vd., 2000). Bir ülkede bireyler, eğitim politikaları aracılığıyla insan haklarına muhalif ve zararlı düşüncelerden kurtulabilirler. Ayrıca, bireyler ve kitleler eğitim sayesinde yaşam hakkını tehdit eden insanlık dışı davranışlara karşı duruş sergileyebilmektedir.

Türkiye'nin eğitim politikasının temelinde, ülkesine bağlı, yurttaşlık bilinci gelişmiş, ülkenin kalkınma ihtiyacına uygun insan gücünü yetiştirmek yatmaktadır. Türkiye'de bir taraftan eğitimin dinamik yanını oluşturan çağa uyma ve yenileşme, öte taraftan toplumun sabit, tarihi yönünü oluşturan kültür aktarma işlevi bulunmaktadır. Bunların yanında Türkiye'de eğitim, toplumu değiştirip dönüştürme maksadıyla, devletin halkını hedeflediği yöne doğru yöneltmek için kullandığı "siyasi kültürlenme-sosyalleştirme" aracı olarak fonksiyon görmektedir. Mamafih Türkiye Cumhuriyeti, tek partili dönemde bu aracı etkin bir

şekilde kullanmıştır. Dönemin politika belirleyicileri okullar, köy enstitüleri, halkevleri ile yeni devletin ilke ve inkılaplarını insanların zihnine yerleştirip özümsetmeye çalışmıştır. Bu politika günümüze kadar devam etmektedir (Balcı, 2022). Türkiye’deki siyasi partiler, ileride iktidara gelirse eğitim alanında atacağı adımları seçim beyannamelerine koyup politika haline getirmektedirler. Bu bağlamda Türkiye’nin eğitim politikası, içinde bulunan zamanın konjonktürü, hükümetlerin yönetim anlayışı ve dünyadaki değişimlerin özelliği ile farklılaşmıştır. Bu bakımdan Türkiye’de eğitim politikası kabaca Millileştirme Dönemi (1923-1938), Hümanistleştirme Dönemi (1938-1950), Amerikalılaştırma Dönemi (1950-1960), Planlı Dönem (1960-1980) ve Neoliberalizm/Küreselleşme Dönemi (1980 ve sonrası) olarak dönemlere ayrılmaktadır (Güler, 2004, 78-115, aktaran: Göktaş, 2017:12). Eğitimde millileştirme döneminde millik, laik, bilimsellik ve cahilliği yok etmeye dayalı eğitim sistemi belirlenmiştir (Çelebi ve Kazancı, 2021:201). Bu dönemde Türk eğitim sistemi Fransa’nın eğitim sisteminin etkisinde kalmıştır (Göktaş, 2017:12). Birinci Meclis tarafından daha kurtuluş savaşı sürerken 1921’de Maarif Kongresi toplatılmıştır. Bu kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır (Kaplukan, 2014:123). Hümanistleştirme döneminde laik eğitime devam edilmiş ve eğitim döneme damgasını vuran çok partili yaşama geçiş gibi hususların etkisinde ilerletilmiştir. Hasan Ali Yücel’in başkanlığında (1938-1946) eğitimde Rönesans dönemindeki gibi kültürel ilerleme, insan odaklı ve dünya eğitimine paralel bir eğitim politikası belirlenmiştir. Bu dönemde tercüme odaları kurulmuş ve Batı’nın eğitim anlayışı özümsemiştir (Giorgetti ve Batır, 2000:41-42). Amerikalılaştırma² dönemi de denilen Demokrat Parti’nin yaklaşık on yıl süren iktidarında partinin tüzüğündeki, “*Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz*” esaslarına dayalı milli, bilimsel ve teknik bilginin yanında manevi değerleri içinde barındıran ve ülkenin her tarafına yayılmış bir eğitim sistemi belirlenmiştir. Bu sistemde din adamları yetiştirecek okulların yanında mesleki ve teknik eğitimin zaruretine vurgu yapılmıştır (Tangülü, 2012:392-393). Planlı dönemde (1960-1980) eğitim tamamen kamusal olup nicel araştırmaların yoğun olduğu, örgün eğitimin yaygın eğitimden öncelikli olduğu bir politika izlenmiştir. Ayrıca parasız ve zorunlu eğitimin yanında mesleki ve teknik eğitimin özendirilmesi, eğitime ayrılan bütçenin artırılması gibi sosyal devlet olmanın gerektirdiği politikalar ön plana çıkarılmıştır (Küçükler, 2012:15-18).

Neoliberalizm/Küreselleşme dönemi denilen 1980 ve sonrası dönemde eğitim piyasa sektörünün bir parçası olarak görülmüştür. Eğitimin de diğer alanlar gibi özelleştirilerek eğitimde fırsat eşitliği yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Böylece özel okul, dersane, vakıf üniversiteleri açılmıştır. Bu dönemde ayrıca Türkiye dışı açılan ve ihracata dayalı rekabetçi ekonomik politikanın yanında eğitimde de özelleştirmeler başlanmıştır. Özel okulların ve üniversitelerin açılması ile buralar para karşılığı diploma veren kurumlara geçişi hızlandırmıştır. Nitekim devlet okullarının parasız olduğunu tartışmalı hale getiren katkı payı, karne parası, üniversitelerde öğrenim harcı vb. uygulamalar toplumsal tartışmaları beraberinde getirmiştir. Neoliberal dönemde devletin küçültülmesi, kamusal yatırımların azaltılmasına bağlı olarak devletin sosyal politikasının azaldığı görülmüştür (Yıldız, 2008:17-19). Buna rağmen Türkiye’de eğitim faaliyetinin tamamen özelleştiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü eğitim özel sektörde geniş alan bulmuş olsa da eğitimin büyük bir bölümü

² Bu dönemde, lisansüstü eğitim görmek için Türk öğrenciler yoğunlukla Amerika’ya gönderildiği için döneme Amerikalılaştırma dönemi denilmiştir.

kamusal alanın içinde yer almaktadır. Bu bağlamda özellikle 21. yüzyılda eğitim alanında devlet destekli bilim ve teknolojiyi önceleyen politikalara önem verilmiştir. Türkiye 21. yüzyılda eğitimin temeline teknolojik ve bilimsel gelişmeleri koyarak ilerlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Fırsatları ve Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH), Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) ile 2023 Eğitim Vizyon Belgesi projeleri hayata geçirilerek eğitimde büyük bir revizyon yapılması hedeflenmiştir. Dünya’da da eğitim alanında teknolojik ve bilimsel gelişmeler odaklı projeler yapılmaktadır. Mesela 2002’de Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) iş dünyası, eğitim liderleri ve politika yapımcıları 21. yüzyılın bireylerini hazırlamak amacıyla bir araya getiren P21 (Partnership for 21st Century Learning-21. Yüzyıl Becerileri İçin Ortaklık) oluşumu önem arz etmektedir. Ayrıca EnGauge, Orta-Kuzey Bölgesel Eğitim Laboratuvarı (NCREL) tarafından yeni jenerasyonun öğrenmesi için literatür tarama ve eğitim paydaşlarıyla iş birliği yapılmaktadır. ATCS (Assessment and Teaching of 21st Century Skills) ise birçok ülkeden 250’den fazla araştırmacıyı bir araya getirerek beceri temelli sınıf ve müfredat oluşturmayı amaçlamaktadır (Hamarat, 2019). Bu çalışmaların hepsinin amacı, gelişen ve dönüşen dünya sistemi içinde eğitimi hak ettiği en iyi noktalara taşımaktır. Eğitim alanında yapılan araştırmalar ortaklık ve farklı fikirlerin tartışılmasına dayanmasının yanında yeni yol ve yöntemler de belirlemektir. Türkiye’nin 2023 Vizyon Belgesinde eğitim kalitesinin artırılması, ölçme ve değerlendirmede etkinlik, öğrencilerin sosyo-kültürel ve sportif etkinliklerini arttırmanın yanında eğitim sisteminin öğrenci üzerindeki baskısını azaltmaya yönelik ilkeler belirlenmiştir. Mesleki eğitim de ise sektörlerle işbirliği, üretim, rehberlik, dijital dönüşüm, kredi sağlama, mezunlara sertifikalı eğitimlerin verilmesi gibi imkanların sağlanacağından söz edilmiştir (2023 Eğitim Vizyon Belgesi, 114-115). 2014 yılından sonra Talim Terbiye Kurulu kararı ile eğitimde yapılandırıcılık ön plana çıkarılarak öğrenci merkezli eğitime önem verilmiştir. Böylece aktif öğrenen modeli ile yaparak-yaşayarak öğrenmenin yanında araştıran, eleştiren, sorgulayan öğrenci profili öncelenmiştir. Türkiye’de 1920’li yıllarda başlayan ilmiye heyetleri, eğitim şuaraları ile başlayan ve farklı zamanlarda yapılan çalıştay, sempozyum vb. akademik toplantılarla devam eden eğitimin geliştirmesi süreci, ülkenin kalkınmasında temel etken olan eğitimin istenilen seviyeye ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Türk eğitim politikalarının özünü; demokrasiyi özümsemiş, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık, kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş, bilim ve teknoloji üretimine yatkın, beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesi oluşturmaktadır (Göktaş, 2017:14-15). Eksikliklerine rağmen eğitim bu temel üzerinden şekillenerek devam etmektedir.

Bulgular: Meslek Liselerinin Bu Günü ve Geleceği

Bu çalışma için toplamda 15 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde elde edilen veriler aşağıya çıkartılmıştır.

Bu çalışma için yapılan ilk görüşmede meslek liselerine gelen öğrencilerin başarılarının çok düşük olmasından ve bu öğrencilerin meslek liselerinde okurken gönülsüz olduklarından söz edilmiştir. Dolayısıyla, akademik başarısı düşük öğrencilerin sağlıklı düşünmesinin ve bu anlamda gelecek tercihinde bulunmasının güç olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca meslek liselerinden mezun olunca iş olanağı olmayacağını düşünen öğrenciler çareyi yükseköğretim okumakta bulmaktadır. Fakat öğrenci meslek lisesinde yükseköğretim sınavlarına yönelik dersler almadığı için öğrencinin YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) sınavındaki başarı düzeyi çok düşük olmaktadır.

“Günümüzde meslek liselerine gelen öğrencilerin akademik başarıları çok düşüktür. Meslek liselerine gelen öğrenciler düşük puanla ve herhangi bir amaç gütmekten gelmektedir. Bu bakımdan akademik performansı düşük olan öğrencilerde okuma, kavrama azmi az olduğu için geleceğe yönelik planlamaları da olmamaktadır. Mesela benim görev yaptığım meslek lisesinde açıcılık, çocuk gelişimi, bilişim ve güzellik bölümleri vardır. Bu bölümlerden sadece açıcılık

bölümünde okuyan öğrencilerin iş bulması olasıdır. Diğer bölümlerde iş bulmak zor olduğu için öğrenciler bu bölümlere istekli olmadığı gibi öğrencilerin başarı oranı da çok düşüktür. Öte yandan meslek lisesinde üniversite sınavlarına yönelik fen, matematik ve Türkçe dersleri çok az okutulmaktadır. Bundan dolayı meslek lisesinden mezun olan öğrencilerin üniversite sınavını kazanma oranı çok düşüktür. Bu sorunların çözümü daha ortaokulda öğrencilerin yeteneklerine göre meslek eğitime yönlendirilmesi ve yerel dinamiklere uygun meslek liselerinin açılmasıdır. Gerek Türkiye devleti ve gerekse özel sektör eliyle yeni iş alanlarının açılması ve buna uygun meslek eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak ilgili alanda eğitim gören öğrenciler geleceğe umutla bakacakları gibi onların başarı düzeyleri de artacaktır.” (G1, 27.05.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmede mesleki eğitimde okuyan öğrencilerin üniversite sınavlarına yönelik dersleri yeterince almadıkları için üniversiteye giriş oranlarının düştüğünden söz edilmiştir. Çözüm olarak öğrencilerin meslek eğitime yönlendirilip mesleğini icra edeceği alanların yaratılmasının önemi dile getirilmiştir.

“Meslek liselerinin en önemli handikaplarından birisi üniversite sınavlarında çıkan konulara yeterince ağırlık verilmemesidir. Çünkü meslek liselerinde mesleki dersler ağırlıktadır ve matematik, fen, Türkçe gibi alan dersleri yeterince verilmemektedir. Bana göre mesleklere yönlendirme devlet politikası haline getirilip erken yaşlarda kişinin yeteneklerine göre yapılmalıdır. Meslek lisesi mezunlarının atama veya istihdam alanları da genişletilmelidir. Meslek yönlendirilmesi okulların rehber öğretmenleri nezaretinde yapılmalıdır. Mesleki eğitime öğrenci, öğretmen ve okul birlikte rasyonel bir şekilde karar vermelidir. Aksi takdirde liselere geçiş sınavında herhangi bir puan almayıp boşta kalan öğrencilerin sığınma alanı olan meslek liseleri daha da işlevsiz hale gelecektir.” (G2, 27.05.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmede, meslek liselerinin Türk eğitim sistemi içindeki önemi dile getirilmiştir. Fakat bu görüşmeye göre 1999 yılında dönemin Genel Kurmay ikinci başkanı Çevik BİR'in emri ile Yüksek Öğretim Kurumuna (YÖK) gönderilen yazıda meslek liselerinin yükseköğretime geçişini engellemek için getirilen katsayı uygulaması meslek liselerine de olumsuz etkide bulunmuştur. Bu yazı üzerine, YÖK tarafından genel liselerin yerleştirme puanları 0.8 katsayı ile hesaplanırken, meslek liselerinden mezun öğrencilerin puanı alanı dışındaki tercihlerde 0.3 katsayı ile çarpılıp bu öğrenciler dezavantajlı duruma düşürülmüştür. 1998 yılında ortaöğretim öğrencilerinin %43'ü meslek liselerini tercih ederken, katsayı psikolojik bir engel oluşturmuş ve meslek liselerine olan talep düşerek 2003'te bu oran %28'e kadar gerilemiştir (Bulut, 2009). Aşağıdaki görüşmede görüşmeci, Türk eğitim sisteminin ortaokul ve lise kısmının yeniden ele alınıp meslek liselerinin ortaokuldan başlanarak bireyin ilgi ve yeteneklerine göre revize edilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Özellikle mevcut sistemde ülke genelinde tüm öğrencilerin %10'nu esas alan bir sınav sistemi olduğundan söz edilmiştir. Çözüm olarak, Anadolu, fen ve düz liselerin kapatılıp bunun yerine tüm lise eğitimlerinin meslek lisesine dönüştürülmesi olarak görülmüştür. Ortaokulda yapılacak sınavla, öğrenci yeteneğine göre bir liseye kayıt olduğunda dört yıl lise eğitimi ve bunun yanında aynı alanda dört yıl üniversite eğitimi olarak çok daha yetkin hale geleceğinden söz edilmiştir. Böylece iş ve istihdam alanları genişleyeceği ülkenin bu yönlü politikalar geliştirmesi gerektiği dile getirilmiştir.

“Bana göre 1999 yılında getirilen katsayı uygulaması ile meslek liseleri eski etkinliklerini kaybetmişlerdir. Meslek liselerinden mezun olan en başarılı öğrenciler bile bitirdiği alanın

dışında tercih yapamamışlardır. Mesela puanı en iyi hukuk fakültesine yeten bir öğrenci, katsayı uygulamasından dolayı bu bölümü tercih edememiştir. Meslek lisesi öğrencilerinin tercih edebilecekleri üniversite bölümleri sınırlı olmakla birlikte bu liseleri tercih eden öğrenci sayıları fazlaydı. Bu bakımdan sınırlı olan üniversitelerdeki mesleki bölümlere de herkes yerleşememiştir. Dolayısıyla kaliteli öğrenciler zorunlu tercihlerde bulunmuşlar ve istediği bölümü tercih edememiştir. Bu sefer düz liselerden mezun olan ve başarı düzeyi düşük öğrenciler üniversitelerin iyi bölümlerine yerleştirilmiştir. Oysa eskiden meslek liselerinden mezun olan başarılı öğrenciler hukuk, tıp, mühendislik gibi en iyi bölümlere girmişlerdir. 2010 yılında meslek liselerinde katsayı uygulamasına son verilmiştir fakat bu düzeltme tahrir edilmiş eğitim sistemine yeterince çare olmamıştır. Bu gün meslek liselerine gelen öğrencilere karşı olumsuz bir algı oluşmuştur ve buralara gelen öğrencilerin başarı düzeyi düşük görülmektedir. Bu okulları tercih eden öğrenciler herhangi bir yere yerleşemeyen öğrencilerdir. Meslek lisesi müfredatında YKS'ye hazırlık dersleri çok az iken meslek dersleri yoğunluktadır. Sonuç olarak katsayı uygulamasının kaldırılmasından sonra da değişen bir şey olmamıştır. Çözüm ise düz ve Anadolu liselerinin kapatılması ve tüm liselerin meslek lisesine dönüştürülmesidir. Mesela Sağlık meslek lisesine giden bir öğrencinin tıp fakültesini tercih etmesi sağlanmalıdır. Mühendisliğe yönelik liseler olsun bu alanda kendini yetiştirmek isteyen öğrenci ilgili bölümün sınavına girip lisede mühendislik eğitimi alıp dört yıl da fakültede bu alanda ihtisas gördüğünde çok daha kaliteli bir mühendis yetişebilir. Ülkemizin nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında sınavlar olacaktır. Ama bu sınavlar, öğrencinin yetenek ve eğilimlerine göre yapıldığında herkes istediği alanda daha başarılı olacaktır. Bir öğrenci sağlık meslek lisesinden mezun olduktan sonra tıp fakültesi tercihinde o öğrenciye ek puan³ verilmelidir. Devlet yeni bir politika belirleyip bu şekilde öğrencinin asıl gitmek istediği yere gitmesini sağlayabilir. Günümüzde öğrenci fen lisesini bitirip tıba girdiğinde her şeye sıfırdan başlıyor ve yeterince başarı gösteremiyor. Tıp'tan mezun olan bir öğrencinin bilgisayar ve kitabını elinden alırsanız yapabileceği bir şey kalmayacaktır. Oysa öğrenci lisede sağlık, fakültede tıp ve sonra da bunun yüksek ihtisasını yaparsa çok daha kaliteli doktor olarak yetişebilir. Bu örnek diğer tüm alanlar için de geçerlidir. Fakat mevcut sınav sistemi sadece toplam öğrencilerin %10'u üzerinde teşkil edilmiş geriye kalan %90 işsiz kalmaktadır. Eğitimin temel handikabı budur. Bu sistemle öğrencilerin büyük çoğunluğu kaderine razı olmaktadır. Belki bunların içinden çok kaliteli mühendis, doktor ve öğrenci çıkacaktır. Yani sistemin sıfırdan revize edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla farklı yeteneğe sahip öğrenciler aynı hedefe yönlendirilmektedir ve dolayısıyla sınav endeksli sistemde başarı oranı düşüktür. Mesela sosyal bilimlere yönelik bir liseden mezun olan bir öğrenci mesleğine çekirdekten başlayıp sekiz yılın sonunda alanının en iyisi olacaktır. Ticaret liselerinde adalet bölümü okuyan bir öğrenci fakültede ise hukuka giderse çok daha nitelikli bir avukat olarak yetişir. Bazı öğrenciler, bazı bölümlerin geleceğinin olmamasından dolayı o bölüme uzak kalabilmektedir. Ülkemizde hiçbir bölümün -buna tıp da dahil- gelecekte istihdam yaratıp yaratmayacağı belli değildir. Ama artık kamu mantığının kalkıp bireyin özel alana yönlendirilmesi gerekmektedir. Mesela eskiden memlekette dört avukat vardı ve bunlar çalışıyorlardı, bu gün kırk dört avukat var ve onlar da çalışıyorlar. Liseden hukuk eğitimi almadan hukuk fakültesine geçen bir öğrencinin hocanın "hukuk nedir?" sorusuna cevap verememesi kadar komik bir şey yoktur. Bu gün baktığımızda her mahallede bir lise var ve

³ Şu hususu dile getirmek önemlidir ki hali hazırda meslek liselerinden mezun olan öğrenciler alanında bir önlisans programını seçtiklerinde Ortaöğretim Başarı Puanına (OBP) göre belirli bir ek puan alabilmektedir. Meslek lisesi yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, bu puanın alanında tercih yapan öğrencilerin hepsine lisans eğitiminde de verilmesi gerektiğinden söz edilmiştir.

bunlar adrese dayalı öğrenci almaktadır. Bu liselerde mezun olan öğrencilerin çoğunun kendilerine ve topluma kattıkları hiçbir katkı yoktur. Fen liselerini kazanamayan öğrencilerin hepsi mahalle okuluna gitmektedir. Anadolu liselerinin hiçbirinin başarı oranı istenilen seviyede olmadığı gibi oralardan arta kalan öğrenciler meslek liselerine girmektedir. Avrupa’da iş bulan veya istihdam olanlar meslek lisesi çıkışlı öğrencilerdir. Mesela aşçılıkla ilgili bir ilana dışardan belge almış alakasız bir kişi girmektedir. Günümüzde aşçılık ve güzellik bölümleri fakültede aynı bölüm okuyarak kendilerine parlak bir gelecek kuracaklardır. Bana göre düz liselerinin kapatılması, her alanda meslek liselerinin kurulması durumunda Türkiye her alanda yetişmiş ve proje üreten insan kaynağını elde edecektir. Yerel dinamiklere göre mesleki alanların açılması önem arz etmektedir. Öğrencilerin sadece devlet kapısına umut bağlamadan eğitimini alıp kendi işini kurması gerekmektedir. Mesela güzellik alanında mezun olan bir öğrencinin işini kurması çok mantıklı bir şeydir. Hasılı lisede okunan bölüme uygun fakültenin okunması gerekmektedir. Düz lise kapatılınca herkes bir meslek sahibi olacaktır. Elbette Türkiye gibi genç nüfusunun çok olduğu bir ülkede özel sektörün önü açılmalıdır. Tabi okunan bölümler çağın ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Bana göre elektrik, inşaat, tarım vb. mesleklerin hepsine her zaman ihtiyaç duyulacağı gibi bu alanda kendini yetiştirmiş insanlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde mevcut eğitim politikası ile meslek liselerinde kaliteli birey yetiştirilmesi mümkün değildir. Bir öğrenci dört yıl lise ve dört yıl fakültede mühendislik okursa bu öğrencinin ülkenin kalkınmasında önemli katkısı olacaktır. Ortaokulda okuyan öğrencilerin başarısı ve ilgi alanı tespit edilip buna göre öğrencinin yönlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de sınavsız bir sistem olamaz çünkü binlerce öğrenci var. Çözüm mesleki sınavların yapılmasıdır. Sosyal bilimler, sağlık bilimleri, teknik bilimler vb. alanlarda mesleki sınavlar yapılmalıdır. Şuandaki mesleki eğitim sisteminin sorunları ancak bu şekilde çözülebilir. Ayrıca liselerin birinci ve ikinci yıllarında bölümler arasında geçiş yapabilmelidir” (G3, 27.05.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmede, Türkiye’deki mesleki eğitimin avantajları dile getirilmiştir. Mesleki eğitimin başarılı öğrencilerin tercih edebilecekleri ve gönüllü okuyabilecekleri bir meslek alanı haline getirilmesinin yol ve yöntemlerinden söz edilmiştir. Ayrıca, 2009 katsayı düzenlemesinin meslek liselerinde yarattığı tahribat ve bunun düzeltilmesi ile meslek liselerinin mevcut durumundan söz edilmiştir. Fakat katsayı uygulamasının 2010 yılında kaldırılmasına rağmen meslek liselerinin bu süreçten önceki yetkinliklerini yakalamadığı kaydedilmiştir.

“Ben bir meslek lisesi mezunu bir birey ve aynı zamanda öğretmenlik mesleğimi de genelde meslek liselerinde icra etmiş bir eğitimci olarak Türkiye’nin farklı illerinde çalıştım. Meslek liselerinin kuruluşunu tarihi 13. yüzyıla dayanmaktadır. Meslek liselerinin kuruluş felsefesinde sanayi, tarım, turizm, teknoloji alanına ara eleman yetiştirmek vardır. Meslek liseleri açıldığı yıllarda sınavla en başarılı öğrenciler alan okullardı. Sağlık meslek liseleri, tarım meslek liseleri, ticaret meslek liseleri, turizm meslek liseleri başta olmak üzere yurdun tamamında meslek liseleri açılmıştır. Bu liselerin temelinde matematik ön plana çıkmaktadır. Demek ki söz konusu liselere başarılı öğrenciler alınmıştır. 1998-1999 yılındaki politikaların etkisi ile tüm meslek liseleri adeta ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Bu politikanın amacı, İmam Hatip liselerinde mezun olan bireylerin üniversite okumasına engel olmaktır. 2010 yılından itibaren yapılan düzenleme ile katsayı uygulamasına son verilmiştir. Bununla beraber imam hatip liseleri çoğaldı ve bu alanda istihdam da arttırıldı fakat diğer meslek liseleri için bunu demek mümkün olmamıştır. Yani tüm meslek liseleri ve imam hatip okulları

birlikte cefa çektiler fakat meslek liseleri sefa çekemediler. Yani 2009 sürecinden sonra meslek liselerine rağbet eskisi gibi olmadığı gibi sanayi de ara elemana çok ihtiyaç duyulmakla birlikte istihdam da azalmıştır. Bunun temel sebebi meslek liselerine gelen öğrencinin niteliksiz ve gönülsüz olmalarıdır. Öğrenci meslek lisesini eskisi gibi gelecek tercihinde ön plana çıkarmadığı gibi bu yönlü kendini yetiştirme gereği de görmemektedir. Son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı sanayiye ara elaman⁴ temin etmek için meslek liselerine her türlü imkan (bina, ekipman, atölye vb.) tanımıştır. Fakat elek altı dediğimiz ve liselere geçiş sınavlarında belirli bir başarı elde etmeyen öğrenciler meslek liselerine gelmektedir. Biz toplumsal olarak tarım, sanayi, sağlık vb. alanlar başta olmak üzere meslek liselerinin önemini kavramalıyız bunun yanında devletin meslek lisesi politikalarının ciddi anlamda revize etmesi gerekmektedir. Aslında iş yaşamının her alanında meslek elemanına ihtiyaç vardır buna mukabil işsizlik de çoktur. Sanayi nitelikli meslek elemanı bulamıyor sebebi ise meslek liselerinden mezun olan insanların alanında kendilerini iyi yetiştirmemiş olmalarıdır. Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin iyi yetiştirip sanayi ve eğitim camiası işbirliği ile istihdam edilmesinin önü açılmalıdır. Bana göre liselerdeki eğitim üniversitelerdeki eğitimden çok daha niteliklidir. Mesela sağlık lisesini bitiren bir öğrenci çok iyi bir hemşire olabiliyor, Endüstri Meslek Lisesi elektrik bölümü mezunu bir öğrenci piyasada işini rahat yapabilmektedir. Örnek vermek gerekirse Avrupa'nın sanayisi ve teknolojisi meslek liseleri üzerinden şekillenmektedir. Bizde meslek liselerinden mezun olan öğrenciler çok olmakla birlikte istihdam alanı kısıtlıdır. Çünkü her ilde aynı türden meslek lisesi bölümünün olması sorunludur. Örneğin bir ildeki tüm meslek liselerinde teknoloji bölümünün olması dezavantajdır çünkü bu durum piyasaya çok sayıda niteliksiz bireyin çıkmasına sebebiyet vermektedir. Oysa bir kentin teknoloji ihtiyaçlarına göre nitelikli eleman yetiştirilmesi hem nitelikli ara elemanın yetiştirilmesi hem de işsizliğin önüne geçmesini sağlayacaktır. Şu anki meslek liselerindeki mantık, çocuğun okulda ve dışarıdaki olumsuz faaliyetlerden uzak tutulmasını sağlamaktadır. Meslek lisesi mezunlarının sadece yerel bantta değil de ülke geneli ve hatta yurtdışında mesleğini icra etmek için nitelikli eğitim almış öğrenciler olması gerekmektedir. Türkiye'nin batısında okul ve sanayi işbirliği ile öğrenciler yetiştirilmektedir ve bu anlamda nitelikli gelişen bireylerin istihdam oranı artmaktadır. Fakat Hakkari gibi küçük yerlerde istihdam oranı kısıtlıdır fakat öğrenci verilen eğitime göre kendini geliştirerek büyük kentlerde iş bulabilir. Sonuç olarak meslek liselerinin ortaokul kısmı açılıp öğrenci yeteneklerine uygun yönlendirilip liselerde de meslek liselerine devam ettirilerek toplumun 'mesleksiz yığınlarından' kurtulması gerekmektedir. Elbette üniversite öğrenimi gereklidir ama meslek liseleri de çok gereklidir. Ortaokullardaki iyi bir yönlendirme ile toplumun ihtiyaçlarına yönelik uygun ara eleman yetiştirilmelidir. Uygulamalı alanlar geliştirilip yükseköğretimin yükü de azaltılmalıdır. Mesela bir ülkedeki tüm insanların üniversite mezunu olduğunu düşünürsek o ülkenin sanayisi ilerlemez. Ben zaman zaman meslek lisesindeki öğrencilerimi meslek eğitimini yerinde görmeleri için Avrupa'ya götürdüm ve orada iyi bir mesleki eğitim gören insanların sanayi ve teknolojinin temel dinamiği olduğunu ve ayrıca bu insanların

⁴ Ara elaman, meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve halk eğitim merkezlerinde yetişip mezun olan öğrencilere denilmektedir.

büyük çoğunluğu da mühendislik alanında çalıştığını gözlemledim. Yani bizim ülkenin de meslek liselerini her bakımdan iyileştirmek için daha nitelikli adımlar atıp bu alanı cazip hale getirmesi gerekmektedir” (G4, 05.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşme sağlık meslek lisesinde çalışan bir eğitimci ile yapılmıştır. Bu görüşmeciyeye göre sağlık meslek liselerinin eskisi gibi rağbet görmemesinin nedeni bu alanda lisans programlarının açılması ve liseden mezun olan öğrencilerin istihdam oranlarının düşmesidir.

“Meslek liseleri eskisi gibi rağbet görmüyor çünkü bu liselerden mezun olan öğrencilerin iş bulma kaygıları yoğun olmaktadır. Eskiden endüstri meslek veya ticaret meslekten mezun olan bir öğrencinin istihdam kaygısı yoktu fakat günümüzde bu kaygı çoktur. Mesela eskiden sağlık meslek lisesinden mezun olan bir öğrenci sağlık kurumlarına hemen atanabilmekteydi. Günümüzde bu olanak ortadan kalkmıştır, bunun temel nedeni ise meslek lisesinden mezun olan bir öğrencinin eskisi gibi hemşire değil de yardımcı hemşire olarak mezun olmasıdır. Hemşire yardımcısının atanması çok güçtür çünkü atamalarda dört yıllık hemşirelik bölümü mezunlarına öncelik verilmektedir. Eğer üniversitedeki hemşirelik bölümüne geçişte lisede sağlık bölümü okumuş öğrencilere ek puan verilirse ve sağlık liselerinde YKS'ye hazırlık dersleri arttırılsa söz konusu sorun kısmen çözülebilebilir. Oysa farklı liselerden mezun olan öğrencilerin hemşirelik bölümüne yerleşmesi hem bu alandaki kaliteyi azaltmaktadır hem de büyük bir işsiz ordusu oluşturmaktadır. Sekiz yıl sağlık alanında eğitim görmüş bir öğrenci alanında çok yetkinleşir. Öte yandan sağlık lisesini bitiren bir öğrenci alanındaki anestezi, laboratuvar, anatomi, acil sağlık vb. bir bölümde önlisans yaparsa daha isabetli olur fakat bu öğrencilere ek puan verilmesi gerekir. Buna rağmen ben meslek liselerinde mezun olan öğrencilerin çok kaliteli eğitimden geçtiklerini düşünüyorum fakat eskisi gibi liseyi bitirenler istihdam olamadıkları için bu liseler tercih edilmiyor. Biz belirli bir kontenjan açarak ortaöğretim başarı puanına (OBP) ve LGS'ye göre öğrenci alıyoruz ama fen ve üniversiteye hazırlık derslerinin yoğun olduğu iyi liselere yerleşemeyen öğrenciler sağlık lisesini tercih etmektedir. Mevcut sağlık liselerinde mezun olan öğrenciler istihdam olanağı bulamayınca özel sektörde asgari ücretlerle ve en ağır koşullarda iş bulursa da bu durum yeterli istihdam sağlamamaktadır. Biz öğrencilerimize meslek ağırlıklı dersler veriyoruz dolayısıyla bu eğitim ile YKS'ye hazırlık sadece DYK (Destekleme ve Yetiştirme Kursları) bazında kalabiliyor. Bu eğitim de bir öğrenciye üniversite sınavını kazandıracak kadar yetkin olmamaktadır. Sağlık lisesi mezunlarının alanında tercih yaparken ek puan alması önem taşımaktadır. Sağlık alanında eğitimin ortaokuldan başlaması gerektiğini düşünmekteyim. Günümüzde sağlık liselerinden mezun olan öğrenci sayısı her yıl katlanmaktadır buna mukabil istihdam oranları düşmektedir” (G5, 06.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıda verilen görüşmede, görüşme yapılan kişinin bir özel meslek lisesi yetkilisi olduğu için meslek liselerinden mezun olan bir öğrencinin iyi imkanlarla yetiştirilerek gerek kamu ve gerekse özel sektörde iş bulabileceğini aktarmaya çalışmıştır. Bu anlamda meslek liselerinin sağlık bölümlerinde öğrencilerin diğer liselere göre avantajlı olduğu dile getirilmiştir.

“Mustafa KOÇ'un şu veciz sözü ile ifade etmek istersek ‘meslek liseleri memleket meselesi’ sloganı ile meslek liseleri açılmıştır. Bana göre meslek liseleri 1980-1990'lı yıllara kadar iş ve istihdam noktasında çok popüler olmuştur. Oysa sözü

edilen tarihlerden sonra kamu kurumlarının özelleşmesi ile mesleki alanlar da daralmıştır. Meslek liseleri içinde en öne çıkan sağlık meslek liseleridir fakat bunlar da hemşire yardımcısı gibi kadrolar açmaktadır, hemşire kadrolarına da dört yıllık fakülte mezunları atanabilmektedir. Hemşire yardımcısı atamaları İş Kurumu üzerinden yapılıyor tabii kontenjanları kısıtlıdır. Üniversite sınavlarının önlisans kısmında sağlık mezunu bir öğrenci kendi alanını seçerse ek puan alabiliyor. Sağlık meslek liselerinde biyomedikal gibi yeni alt bölümlerin açılması iş ve istihdam oranını arttıracaklarını düşünüyorum. Meslek liselerinin temel amacı sağlığa, sanayiye, teknik alanlara ara eleman yetiştirmektir. Bunun yolu da meslek lisesinde öğrencilere kendilerini iyi yetiştirebileceği imkanlar tanımaktır. Özel sağlık liselerinin bu imkanı yarattığını söyleyebilirim. Sağlık meslek liselerinin Türkiye'deki diğer liselere göre öğrencileri daha fazla çektiğini, öğrenci tercihleri içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bana göre eğitim işinin kurumsallaşması gerekir, ülkenin eğitim politikasının hükümetlerin veya bakanların değişmesi ile değişmemelidir. Kurumsallaşmış bir eğitim sistemi içinde kaliteli ve geleceğe güvenle bakabilen öğrenciler çıkacağına inanmaktayım. Ben özel bir lisenin yetkilisiyim ve biz öğrencileri sınavla almıyoruz fakat okulumuza gelen öğrencileri seviyelerine göre farklı sınıflara yerleştirip ona göre eğitim veriyoruz. Özel okulda eğitim imkanları daha iyidir. Meslek liseleri mahalle okulu konumuna geçmiştir fakat biz diğer mahallelerdeki öğrencilerin gelebileceği bir lise profili yaratmışız. Özel sağlık lisesinin amacı, sağlık programı okumak isteyip fakat devletin sağlık lisesine yerleşemeyen öğrencilere imkan tanımaktır. Bu imkan tanındığı zaman bir sağlıkçı önlüğü giyen bir öğrencinin hayata bakış açısı değişir ve eğitime yönelik motivasyonu da artmaktadır” (G6, 09.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıda verilen görüşmeye göre, meslek liseleri toplumsal anlamda çok önemli olmakla birlikte günümüzde öğrencilerin mezun olduktan sonra kamu alanında çalışmak istemelerinden dolayı iş ve istihdam oranının düşüklüğü ifade edilmiştir. Çünkü meslek liselerine verilen önem eskiye göre düştüğü için meslek lisesinden mezun öğrencilerin üniversitelere ciddi bir yönelimi olmaktadır. Bu durum da içinde ciddi problemler barındırmaktadır. Görüşmede bu problemlerden birisinin öğrencinin ilgi ve yeteneğine uygun bir üniversite bölümüne yerleşmediği için başarısız olmasından söz edilmiştir.

“Bana göre meslek liseleri eski popülerliğini kaybetmişlerdir. Günümüz eğitim politikası öğrencilerin üniversitelere yerleşmesi üzerine bina edildiği için meslek liselerine olan rağbet azalmıştır. Oysa meslek liselerinin toplumsal ihtiyaca yönelik çok önemli olduğunu düşünmekteyim. Herkesin üniversite okuma imkan ve kabiliyeti olmayabilir fakat eğer birey sanat ve zanaat gibi alanlarda lise eğitimini bitirirse bunun üzerinden kendisine bir gelecek inşa edebilir. Tabii Türkiye genç nüfusun çok olduğu bir ülke olduğu gibi bu genç nüfusun hepsini istihdam edecek şartlar halihazırda yoktur. Bu durumda ülkenin yeni eğitim politikaları ile olanak yaratması gerekmektedir. Meslek lisesi mezunlarının hedefinde kamu kurumlarından çok özel alan olursa meslek liselerini bitiren binlerce insana iş olanağı sağlanacağı gibi öğrencilerin meslek liselerini tercih etmeleri de sağlanabilir. Sonuç olarak meslek liselerine daha fazla önem verilmesi ve öğrencilerin ortaokuldan itibaren yetenek ve ilgilerine göre yönlendirilmesi gerekmektedir. Bana göre öğrencinin lisede okuduğu alana uygun bir üniversite bölümünde okuması gerekmektedir. Örneğin, bir öğrenci düz lise

mezunu olup üniversitede ilahiyat fakültesine geçtiğinde namaz kılmasını bilmiyorsa bu ciddi bir problem teşkil eder. Sonuç olarak öğrenci, ilgi ve yeteneklerine göre keşfedilip ona göre lise ve üniversite öğretimine yönlendirilmelidir. Ülkede binlerce insan lise ve üniversitede mezun oluyor fakat bunların iş ve istihdam olanağı bulamaması toplumda ciddi problemlere neden olmaktadır” (G7, 09.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmede de meslek liselerinin olumsuz yönleri üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Ayrıca meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin yükseköğrenim oranlarının düşük olmasından söz edilmiştir.

“Meslek liselerini, genel olarak düşük profile sahip öğrencinin yerleştiği, eğitim-öğretim ortamının etkin olarak kullanılmadığı, meslek öğretmenlerinin yeterli özveriyle çalışmadığı, okul idaresinin yeteri kadar desteklenmediği okul türü olarak değerlendiriyorum. Meslek liselerinin bugünü düne göre daha iyi olsa da yeterli değildir. Çağa, ülkeye, bölgeye göre gerekli mesleki alanlar doğru seçilememekle birlikte etkin kullanılmamaktadır. Meslek liselerinin en önemli avantajı öğrenci genç yaşta mesleğin gereklerini öğrenmekte, az da olsa iş hayatına atılmaktadır. Fakat öğrenci mezun olduktan sonra ona gerekli takip ve destek verilmediği için farklı iş alanlarına kaymaktadır. Öğrenciler dezavantajlı olarak YKS gibi sınavlarda başarı gösterememektedirler. Bununla beraber özellikle meslek lisesinden mezun olup iyi fakültelerde okuyan öğrenci sayısı çok çok azdır. Çünkü okul ortamında meslek dersleri çokluğundan dolayı öğrenci genel kültür derslerine odaklanamamaktadırlar. Böylece meslek liselerine rağbet düşük düzeydedir. Genelde yüksek puanlı lise türlerine yerleşemeyen öğrenciler dışarıda kalmamak için meslek liselerine yerleşmektedir” (G8, 18.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmede genel olarak meslek liselerinin sorunlarından söz edilmekle birlikte bu sorunlara yönelik çözüm önerileri de sıralanmıştır.

“Meslek liseleri günümüzde rağbet edilmeyen okullardır. Bunun nedeni genel anlamda akademik olarak düşük seviyede olan öğrencilerin yerleştiği okullar olmasıdır. Matematik, Fen ve Türkçe gibi derslerde başarı gösteremeyen öğrenciler veya bir meslek dalına ilgi duyan öğrenciler meslek liselerini tercih etmektedir. Devlet, meslek liselerini uygun bir politikayla daha iyi yerlere getirebilir. Öğrencilerin iş ortamında bulunmaları sağlanmalı, usta-çırak ilişkileri, üretim gibi faaliyetlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Meslek liseleri ülke ekonomisine az da olsa katma değer sağlamaktadır. Meslek lisesi mezunu öğrencilerin diğer liselere oranla üniversite sınavlarını kazanma oranları çok düşüktür. Bu liselerde mezun olan öğrencilerin kendi işini kurmaları da desteklenmelidir. Kentin özelliklerine göre meslek alanlarının açılması elzemdir. Günümüzde meslek lisesi mezununun iş bulma imkânları kısıtlıdır. YKS ile yerleşme oranları düşüktür. Çözüm olarak meslek liselerinde her yerelin şartlarına uygun alanların açılması gereklidir. Teknik alan sayısının artırılması, puanla öğrenci alımı, okulların ekonomik açıdan desteklenmesi, üniversiteye girişte avantajlı katsayı uygulaması, idarecilerin yetkilerinin artırılması gerekmektedir” (G9, 18.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmelerde meslek liselerinin ülke geleceği açısından önemli olduğu dile getirilmenin yanında meslek liselerinin tercih edilmesi durumunda öğrencinin elde

edebileceği avantajlar sıralanarak bu liselere yönelik olumlu bir çerçeve çizilmiştir. Ayrıca meslek liselerindeki bölümlerin günümüzde sanayi ve iş alanlarının ihtiyaçları bağlamında açılmasının gereklerinden söz edilmiştir.

“Bana göre meslek liseleri bir ülkenin geleceğidir. Meslek liselerinin geri bırakılmasının nedeni katsayı uygulaması olmuştur. Fakat mevcut hükümet bu uygulamayı kaldırıp meslek liselerinden mezun öğrencilerin üniversitelere yerleşmesinin önündeki engelleri kaldırmıştır. Meslek lisesini bitiren bir öğrenci üniversite sınavlarına yoğun bir müfredata tabi tutulmuyor fakat bu öğrenci lise diplomasını eline aldığı zaman teknisyen olarak düz liselerden mezun olan bir öğrenciye göre daha fazla iş bulma şansına sahiptir. Meslek lisesi öğrencisi devlet kurumuna usta olarak girebilmektedir. Meslek lisesinden mezun olan bir öğrenci alanında bazı kurslar alarak usta öğretici olarak kendisini yetiştirdiğinde Halk Eğitim Merkezlerinde kurs açabilmektedir. Son yıllarda MEB tarafından meslek liselerine önemli katkılar sağlanmaktadır. Mesela çalıştığım okulda atölyeler açılmış öğrenci burada bazı eşyalar üretip hem mesleğinde ustalaşmakta hem de ücret almaktadır. Ücret alan öğrenci ailesi tarafından da değerli görüldüğü için daha önce ‘elek altı’ diyebileceğimiz öğrenciler meslek lisemizi tercih ederken günümüzde yüksek puan alan öğrenciler okulumuzu tercih etmektedir. Bunun yanında öğrenci ürettiği ürünlerin bir karşılığını görünce işine olan bağlılığı artmaktadır. Bir öğrenci, LGS’de iyi bir puan almamışsa ve erken hayata atılmak istiyorsa meslek lisesini tercih etmesi çok mantıklıdır. Meslek lisesi öğrencisi global dünyada iş bulabilme şansı daha yüksektir. Ama her şeye rağmen meslek liseleri hak ettiği önemi görmemektedir. Bana göre meslek liselerindeki bölümler yerel dinamiklere göre olmalıdır böylece öğrencinin meslek liselerine rağbeti artıp istihdam oranı yükselecektir. Örneğin Şırnak’ta son zamanlarda petrol bulundu ve burası kömür madenlerinin yoğun olduğu bir kenttir dolayısıyla bu alanlara yönelik bölümlerin açılması gerekmektedir. Diğer bir husus meslek liselerinin toplumsal katkısıdır. Mesela son yıllarda öğrencilerimiz maddi durumu iyi olmayan ailelere gidip onların elektrik ve mobilyalarını onardılar. Meslek liselerindeki atölyeler tam donanımlı olursa topluma ekonomik olarak ciddi katkılar sağlayacaktır. Meslek liselerinden üretilen sobalar, çadır vb. ürünler deprem bölgelerine gönderilmiştir. Okulumuzda üretilen sıra ve masalar başka illerdeki çoğu okula düşük maliyetle ve kısa zamanda gönderilmiştir. Tabi bunun sağlanması için süreklilik önemlidir. Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin sanayi ile iletişimi sağlanıp öğrenci oralara yönlendirilmelidir. Bu uygulama Türkiye’nin her tarafına yaygınlaştırılmalıdır. Evet, meslek liselerinin YKS sınavını kazanma oranları düşüktür ama bu okulların esas amacı sanayiye ara eleman yetiştirmektir. Öğrenci eğer üniversite okuyacaksa bitirdiği meslek lisesine uygun bir bölüm okursa daha olumlu sonuçlar ortaya çıkacaktır. Tabi son yıllarda bazı meslek liseleri proje okulu veya puanla öğrenci alan okul kategorisine alındığı için buralardan mezun olan öğrencilerin üniversiteleri kazanma oranı da yükselmiştir. Son olarak meslek liseleri öğretmenlerinin daha fazla atanması ve atölyelerin aktif hale getirilmesi önem taşımaktadır. Öğrencilerin mezun olduktan sonra istihdam olması için devlet desteği önem taşımaktadır. Ayrıca meslek lisesi öğrencilerinin yurtdışına gönderilmesi de önem taşımaktadır” (G10, 18.06.2023 tarihli görüşme).

“Eskiden meslek liselerini nitelikli öğrenciler tercih edip bu okulu başarı ile bitirdiklerinde uzmanlık alanına uygun olarak devlet veya kamu kurumunda istihdam olmuştur. Fakat meslek liselerine getirilen katsayı ile bu liselere olan talep azalmıştır. Sonraki süreçte katsayı uygulamasına son verilmişse de meslek liseleri eski popüleritelerini kaybetmişlerdir. Öte yandan 1990’lı yıllarda ülkede çok fazla üniversite yoktu ve insanlar kısa yoldan hayata atılmak için meslek liselerinde bir mesleği öğrenmeyi uygun bulmuşlardır. Günümüzde meslek eğitimi veren üniversite bölümü yurdun her tarafında var fakat buralarda mezun olan öğrencilerin istihdam oranı düşüktür. Bunun birkaç nedeni vardır. Birincisi meslek yüksekokulu veya meslek eğitimi lisans programına giden öğrenciler bu mesleği isteyerek seçmemektedirler çünkü YKS’den aldıkları puan bu bölümlere yetiyor. İkincisi, genç bir ülke olmamızdan dolayı meslek lisesi ve meslek yüksekokullarında binlerce öğrenci mezun oluyor buna mukabil iş bulmakta zorlanıyorlar. Bana göre meslek eğitimi gören öğrencilerin özendirilmesi, yerel dinamiklere uygun meslek alanlarının açılması, okul-sanayi-sektör ilişkisinin devamlı sağlanması gerekmektedir. Tabi Van ili çevredeki Hakkari ve Şırnak illerine göre biraz daha avantajlıdır. Van’da meslek lisesini bitiren bir öğrenci alanında uzmanlaşırsa sanayi ve tekstil gibi alanlarda iş bulabilir. Öte yandan hizmet sektörünün profesyonelleşmesinin yanında, işverenlerin de işe personel alırken mesleki eğitim ve istihdam edilecek kişinin tecrübesine dikkat etmesi gerekmektedir. Mesela meslek lisesinin otomotiv bölümünde mezun olan bir öğrencinin oto sanayisinde çalışması, hayatında ilk defa eline çekiç ve penseyi alan bir bireye göre iş veriminde daha başarılı olacaktır. Bu bakımdan, meslek liselerine rağbet azalmış olsa da buralarda mezun olan öğrencilerin düz bir liseden mezun olacak bir öğrenciye göre daha avantajlı olacağını düşünmekteyim. Yeter ki hem devlet eğitim politikasında meslek liselerine daha fazla önem versin ve hem de toplumsal olarak meslek liselerinin değeri eskisi gibi kavrasın. Bu durumda meslek liselerinin geleceği her zaman parlak olacaktır” (G11, 10.08.2023 tarihli görüşme).

“Meslek liseleri eskisi gibi tercih edilmeyen ve LGS sınavlarında düşük puan alan öğrencilerin tercih ettiği okullar olsa da bu okullardan mezun olan öğrencilerin istihdam olma ihtimalleri vardır. Benim yönetici olduğum meslek lisesinde yiyecek ve içecek bölümü vardır. Bu bölümde mezun olan öğrenciler Van’ın ve diğer illerin restoran, yemek şirketi, lokantalarında her zaman iş bulabilirler. Bunun temel şartı öğrencinin okulda kendisini iyi yetiştirip kanıtlanması ve işverenlerin de istihdam yaratırken kişinin eğitim ve iş tecrübesine bakmasıdır. Moda tasarım bölümünden mezun bir öğrencimizin tekstilde çalışması kolaydır. Dediğim gibi bunun en önemli ölçütü, profesyonelleşmedir. Öte yandan bir öğrenci liseden üniversiteye kadar aynı alanda okuyup kendisini yetiştirirse sadece yerelde değil uluslararası alanda da iş bulabilir. Yeter ki herhangi bir mesleği seçen bir öğrenci bu mesleği severek ve isteyerek okuyup kendisini yetiştirirse hayatta başarılı olacaktır. Zaman zaman iş sektörü ile yaptığımız toplantılarda Van’da öyle alanlar var ki bu alanda bilgi sahibi meslek elemanı yoktur. Mesela sualtı kaynakçısı günümüzde önemli bir meslektir ama bu alanı okuyan öğrenci veya bu alanda eğitim veren meslek lisesinin olmaması büyük eksikliklerdir. Yani anlatmaya çalıştığım, meslek liselerinde güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek bölümlerin açılması bu okulları daha tercih edilebilir yapacaktır. Öte yandan benim şahsi

görüşüm her ilde tematik liselerin yani bir alanda uzmanlaşmayı ön plana çıkartan liselerin açılmasıdır. Mesela Van'da sadece hayvancılık ve tarım eğitimi veren bir meslek lisesinin olması tarım ve hayvancılığın artmasına ve dolayısıyla toplumsal refah düzeyine önemli katkı sağlayacaktır. Yine de şunu söylemek lazım Van ilimizde, meslek liselerinin iki ana alanı vardır bunlar teknik ve Anadolu kısımlarıdır. Teknik kısımda tamamen meslek öğretilirken, Anadolu kısmında üniversiteye hazırlığa yönelik müfredat ağırlıktadır. Böylece meslek liselerinden mezun öğrencilerin üniversite sınavlarında başarılı olması sağlanmaktadır. Bunun yanında meslek liselerinde öğrencilere teknik becerilerin yanında sosyal ve kültürel becerilerin kazandırılması önem taşımaktadır. Bana göre devletimizin meslek liselerine yönelik politikaları olumludur. Mesela birkaç yıldır MESEM (Mesleki Eğitim Merkezi) adı altında açılan kurslarda verilen çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimleri vardır. Bununla liseyi bitirmiş bireylere bir meslek alanında 6-7 ay eğitim verilmenin yanında bunlara asgari ücret düzeyinde maaş da verilmektedir. Ayrıca ortaokul mezunlarına MESEM adı altında lise eğitimi verilip bu süre zarfında haftada bir gün okul ve dört gün işbaşında veya işyerinde eğitim verilmektedir. Bu hizmet hem meslek edindirmeyi hem de belirli bir süre ücret almayı sağlamaktadır. Bu eğitimlerle mezun olan bireyler mezun olduklarında bir işyeri açma veya bir yerde istihdam olma şansını bulabilmektedir (G12, 10.08.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmelerde Türkiye'deki meslek liselerinin günümüzdeki durumu Avrupa'daki meslek liseleri karşılaştırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu görüşmeler Avrupa'da seminer, konferans vermiş veya geçici programlarda bulunmuş uzman eğitimcilerle yapılmıştır.

“Meslek liselerine olan rağbet veya eğilim coğrafik şartlara, yaşam tarzlarına göre değişebilmektedir. Şırnak'ta meslek liseleri tercihi eğitim şartlarına ve ailelerin yönlendirmesine bağlı olarak tercih edilirken iken İtalya da böyle bir şey yoktur. İtalya'da eğitim koçları, hocalar öğrencilere tercih yapabilmeyi öğretmektedir. Yani aile ve öğretmenler öğrencilerin tercihlerinde söz sahibi değillerdir. İtalya'da da kırsal alanlarda eğitim tercihleri etki altında olabiliyor. Bunlara rağmen öğrencinin rolü tercihlerde daha fazla etkili olmaktadır. Meslek tercihlerinde etkili olan diğer bir husus kişinin kimliğidir. Kimlik, ben kendimi nasıl tanımlarım ve başkası beni nasıl tanımlar? üzerinden şekillenmektedir. Geleceğimizi hayal ederken kendimiz ile ilgili söylediğimiz şeyler ve diğerlerinin bizimle ilgili söylediği şeyler bağlamında geleceğimizi şekillendirmeliyiz. Siz bir göçmen olarak başka bir ülkeye gittiğinizde eğitim tercihiniz kimliğinizin etkisinde kalıyor. Ayrıca gelecek tercihi kişinin eğilimlerine de bağlıdır. Geleceğinize bir yol almak için kendinize bir gelecek koyamıyorsanız bu sizin fiziksel ve mental durumunuz ile ilgili bir sorundur. Okul ve gelecek tercihlerinde bireyin bir fikri olmalıdır. Eğitimcilerin amacı, bu fikri ortaya çıkartabilmektir. Mesela şöyle bir soru yöneltilebilir ‘ünlü birinin çocuğunun mesleki okul seçtiğini gördünüz mü?’ Bu sorunun cevabı: hayırdır. Dolayısıyla sanatçı, bilim adamı gibi ünlülerin çocukları başka okullar arasında bir tercihte bulunma gereği hissetmezler çünkü zaten bu kesimlerin çocukların okul okuma kaygıları yoktur. Mesleki okullar yaratıcılığın olduğu, kişinin kendisini yansıttığı yerlerdir. Ama böyle üretken bir ortam yaratmak için önce bizim eğitimciler olarak öğrenciye seçme becerisini kazandırmanız gerekir. Seçme becerisi nedir, nasıl kazanılır? Seçme becerisi öğretmen ve diğer eğitimciler tarafından kazandırılır fakat seçme

yetkisi öğrencinindir. Yani karar öğrenci tarafından verilmelidir. Genelde Avrupa ve özelde İtalya'da en önemli sorun okul bırakmaktır. Bu durum Covid-19 sürecinden sonra çok artmıştır. Buralardaki psikolog ve psikoterapistlerin görevi, bu sorunu ortadan kaldırmaktır. Diğer bir önemli bir husus ise Avrupa'da öğrencilerin çoğunluğu meslek liselerinde okuyorlar ama Türkiye'deki gibi üniversite sınavlarına zorlanmıyorlar” (G13, 12.08.2023 tarihli görüşme).

“Genel olarak meslek lisesi hem iyi bir eğitim almak hem de bir şeyleri uygulamalı olarak öğrenmek için harika bir fırsatlar sunmaktadır. Gözlemediğimiz kadarı ile Türkiye’de meslek liseleri, genellikle orada okumaya pek motive olmayan ancak mecbur olduklarını hisseden öğrenciler tarafından seçilirler. Yani meslek liseleri, motive olmayan ya da başarılı olamayan öğrencilerin gittiği yer haline geliyorlar ve bu durum meslek lisesinin içeriğinden uzaktır. Meslek liselerinde motivasyonu sağlamak için birkaç hususiyet gereklidir. En önemli husus iş alanında yeniliğe yakın bir deneyim sağlamak için teknolojiye yatırım yapmalıyız. İkincisi, öğrencilere gelecek vizyonları da vermek için girişimcilik programlarına yatırım yapmalıyız. Üçüncüsü, öğrencileri yönlendirmek için koçluk başta olmak üzere destekleyici araçlar geliştirilmelidir. Daha önce de söylediğim gibi, pek çok kırılma ve dezavantajlı öğrenci meslek liselerine yönlendiriliyor bu nedenle bunları psikolojik olarak desteklemek önemlidir. Bizim amacımız öğrencileri yeteneklerine uygun kariyer yapabilecekleri alanlara sevk etmektir fakat sadece mesleki yönlendirme yeterli değildir. Ayrıca Gardner’in de dediği gibi yönlendirme yaparken çoklu zeka kuramı⁵ göz önünde bulundurulmalıdır. Her öğrenci tercihlerinde özgürdür fakat meslek liselerinin önemini de doğru bir temelde anlatılması gerekmektedir. Çünkü toplumların geleceği meslek üzerinden şekillenecektir. Dolayısıyla öğrencinin meslek lisesini bilinçli olarak tercih etmesi önemlidir. Aksi takdirde öğrenci bilmediği ve istemediği bir meslek lisesini seçtiğinde beceri uyumsuzluğu, isteksizlik gibi sorunlarla karşılaşacağı gibi işsizliğin yüksek olduğu bir durum da oluşacaktır. Meslek liselerinde kaliteli öğretmenlerin yetiştirilmesi de önemlidir. Çünkü alanını iyi bilen ve öğrencileri yetiştirip motive edecek olan öğretmenlerdir. Bunun yanında eğitim araçları ve eğitim ortamı da uygun olmalıdır. Meslek liselerinde verilen eğitime uygun iş alanlarının piyasada olması gerekmektedir. Mesela gelişmiş ülkelerde girişimciler, kendilerini iyi yetiştirmiş meslek elemanlarına rağbet göstermektedir. Öte yandan Ukrayna’da özellikle savaş sonrası meslek elemanlarına çok ihtiyaç duyacaklardır. Bunun en önemli kıstası, alanında uzman ve dil becerisine sahip olmaktır. Bu kıstaslar uygun olduğunda meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin geleceği aydınlık olacaktır. Bu anlamda öğrencinin hedeflerini net olarak ortaya koyup buna göre tercihte bulunarak kendisini yetiştirmesi gerekmektedir. Öte taraftan öğrencilerin

⁵ Çoklu Zeka Teorisi, Howard Gardner’in 1983 yılında yayınladığı ve büyük yankılar uyandıran Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences (Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zekâ Kuramı) ile başlayan ve 1993 yılında yayınlanan Multiple Intelligences: The theory in practice (Çoklu Zekâ: Kuramın pratikte uygulanması) ile doruğa ulaşan bir teoridir. Gardner, kuramında zekanın sadece bir yönünün olmadığı mantıksal, dilbilimsel, müzik, görsel, bedensel, kişiler arası gibi alanlarında farklı zeka türleri olduğunu dile getirmiştir (Altan, 2012:140). Gardner ayrıca zekânın tek bir yapıdan meydana gelmediğini ve insanların birbirinden bağımsız en az yedi ayrı zekâyâ sahip olduğunu ve bunların zaman içinde geliştirilebileceğini iddia etmiştir (Gardner, 1999).

gelecek tercihlerinde insanların isteklerine göre meslek belirlemeleri de önemlidir. Tabii bu durum ülkeye, kente göre değişiklik gösterebilir. Aslında her şehir kendine göre bir ekonomik alandır ve öğrencinin buna uygun tercihte bulunması önem arz etmektedir. Bu anlamda yerel ihtiyaçlara uygun meslek liselerinin açılması ve bu yönlü eğitim verilmesi lazımdır. Tabii özlük hakların yapılan işe göre ayarlanması ve girişimcilerin de bunun farkında olması gerekir” (G12, 24.06.2023 tarihli görüşme).

“Meslek liseleri toplumdaki eğitim sorunlarına çözüm üretebilir ancak öncelikle gençlerin kendilerini gelecekte nasıl algılayacakları üzerinde çalışmamız ve onların istihdamında daha eşit ve demokratik bir paylaşım yapılması gereklidir. Aktif bir vatandaş olmak (ekonomik ve politik olarak), bireyin yatırım yaptıkları en iyi itici güçlerden biridir. Öğrencilere kim olmak istediklerine ve meslekleri üzerinde çalışmak için ne yapmak istediklerine karar vermeleri için programlar belirlenmeli ve öğrenciye rehberlik edilmesi gereklidir. Her ulusun okulu inşa etmek için kendi yolu olduğunu düşünüyorum. Tarihsel olarak Avrupa Okulu, Birleşik Krallık'ta Fransız devrimi ve sanayi devrimi sırasında doğmuştur; Neden? İlk durumda, hükümet sistemini değiştiriyorlardı, bu yüzden onlara cumhuriyet ve devrimi aşılmalara gerekiyor, bu otoriteye saygı duymakla ilgilidir. İkinci durumda, insanlar okulsuz çiftçilerdi ve endüstride çalışabilmek için yazmayı ve hesaplamayı öğrenmeleri gerekiyordu. Bugün Avrupa'da meslek liselerine rehberlik edenlerin hala bunlar olduğunu düşünüyorum. Bence bunu gözden geçirmeliyiz ve öğrencilerin vatandaş olmaları ve dünyadaki rollerini veya yerlerini anlamaları için bir fırsat olarak okulu inşa etmeye başlamalıyız. Okul, tutumları anlamak ve onlar üzerinde çalışmak için inşa edilmiş bir yerdir. Hülasa meslek liselerinin geleceği için tüm dünyanın biraz daha gayret etmesi gerekir çünkü toplumların geleceği meslek liseleri üzerinden şekillenecektir. Türkiye'deki meslek eğitiminin yukarıda söz ettiğim temelde verilmesi mevcut sorunların çözümünde etkili olacağını düşünmekteyim” (G13, 25.06.2023 tarihli görüşme).

Aşağıdaki görüşmelerde, Van'daki MESEM eğitimleri ve meslek liselerinin geleceğine yönelik olumlu bakış açıları yansıtılmanın yanında meslek liselerinin tercih edilmesinde hangi faktörlerin etkili olacağından söz edilmiştir.

“Bana göre dün olduğu gibi bu günde her meslek dalında kendini yetiştirmiş meslek elemanlarına ihtiyaç vardır. Meslek lisesinde okuyup alanında mühendis düzeyinde yetişmiş öğrencileri tanıyorum. Yeter ki öğrenci meslek lisesine severek ve meslek lisesinden bir gelecek bekleyerek gelsin. Son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının MESEM projesi meslek öğretmek ve bu meslekte istihdam yaratmak için önemli bir fırsat sunmaktadır. MESEM'de mesleki eğitimin yanında öğrencinin alanında yükseköğrenim görmesi için matematik, Türkçe ve fen bilimleri dersleri de verilmektedir. Meslek lisesinde öğrenci teori ağırlıklı ders görürken MESEM'de dört gün uygulama, bir gün teorik dersler verilmektedir. Böylece meslek lisesi diploması ve ustalık belgesini eline alan öğrenci isterse işini kurabiliyor, isterse de okuduğu alanda istihdam şansını yakalayabiliyor. Ben de görüşme yapılan meslektaşlarıma katılıyorum meslek liselerine gelen öğrenci profili düşüktür ve bu öğrencilerin gelecek kaygıları vardır. Fakat devletin eğitim konusunda vereceği MESEM gibi eğitimler, meslek eğitimi daha sürdürülebilir ve tercih edilebilir seviyeye getirecektir. Bunun yanında bana göre tüm liselerin

meslek liselerine dönüşmesi eğitim adına çok önemli bir değişim olacaktır. Böylece her öğrenci ilgi ve yeteneğine göre eğitim görüp istihdam olacaktır” (G14, 24.06.2023 tarihli görüşme).

“Bizim okulda teknik ve Anadolu meslek lisesi olmak üzere iki kısım vardır. Biz teknik kısımda hem meslek hem de üniversiteye hazırlık müfredatı vermekteyiz. Teknik kısma gelen öğrenciler belirli bir puan alarak okulumuza geldikleri için akademik olarak başarılı diyebileceğimiz öğrencilerdir. Mesleki becerileri alan öğrenciler, gerek öğrenim sürecinde ve gerek mezun olduktan sonra iş imkanlarına sahip olabilmektedir. Van’da bulunan meslek lisemizde elektrik, metal, mobilya, bilişim gibi bölümleri vardır. Bu bölümlerde mezun olan öğrenciler komşu illerdeki meslek lisesi mezunlarına göre daha fazla iş bulma imkanı elde etmektedir. Okulumuz ile özel sektör işbirliği vardır hatta bazen öğrencilerimizi MEB’in sunduğu projelerle yurtdışına gönderip oralarda staj imkanı sağlanmaktadır. Ayrıca akademik destek programları ile öğrencilerin mesleki eğitim dışında yükseköğrenim yapmaları için de gerekli eğitimler sağlanmaktadır. Fakat bizim için en önemli husus, öğrencinin meslek lisesine belirli bir bilinç ile gelip buradan bir alanda uzmanlaşarak çıkmasıdır. Maalesef bizim okulun Anadolu meslek kısmındaki öğrenciler belirli bir puanla okula gelmedikleri gibi belirli bir gayesi olmayan öğrencilerden de oluşmaktadır. Oysa öğrenci okuma ve meslek edinmede gayret gösterse yurtiçi ve yurtdışında önemli avantajlar sağlayacaktır. Bu bakımdan ortaokul düzeyinde gerek rehber hocalar ve gerekse de eğitim koçları desteği ile öğrenci yetenekleri doğrultusunda yönlendirilirse, meslek liselerinde eskisi gibi kaliteli öğrenciler çıkar ve ülkeye her alanda katkı sağlanmış olacaktır” (G15, 18.08.2023 tarihli görüşme).

Analiz ve Değerlendirme

Devletler eğitim politikalarını belirlerken insan kaynakları, finans ve donatım malzemesini tedarik etmenin yanında toplumsal ihtiyaçları göz önünde bulundurmaları zorundadırlar. Türkiye’de Cumhuriyet döneminden itibaren meslek liselerine önem verilmiş ve hatta “meslek lisesi memleket meselesidir” kabilinden beyanlar yapılmıştır. Meslek liseleri toplumsal kalkınma ve bilimsel ilerlemede önem arz eden kurumlar olmuştur. Fakat bu araştırmada elde edilen bulgulara göre 1999’da meslek liselerine yönelik geliştirilen katsayı uygulaması ile meslek liselerinde okuyan öğrencilerin nicelik ve niteliği azalmıştır. Sonraki dönemde gelen hükümetler söz konusu katsayı uygulamasını kaldırıp eğitimde fırsat eşitliğini sağlamış olsalar da söz edilen politik kararın olumsuz etkileri devam etmiştir. Eğitimin amacı, bireysel ve toplumsal anlamda gelişme ve ilerlemeyi sağlamak olduğundan devletleri yöneten hükümetlerin buna uygun stratejiler belirleyip bu stratejileri eğitim politikasına dönüştürmesi gerekmektedir. Bu çalışma için yapılan görüşmelere göre, katsayı uygulamasından önce, başarılı öğrenciler meslek liselerini tercih etmişlerdir. Bunun arka planındaki temel dayanak, meslek liselerinde mezun olan öğrencilerin alanında uzmanlaşmaları, sanayi ve üretime önemli katkılar sağlamaları olmuştur. Oysa günümüzde özellikle de araştırmanın örneğini teşkil eden kentlerde meslek liseleri akademik olarak iyi düzeydeki öğrencilerin en son tercih ettikleri liseler olmuştur. LGS’de iyi puan almamış ve sınavla yerleşilen liselere gidemeyen öğrenciler açıkta kalmamak için meslek liselerini okumak zorunda kalmaktadır. Bu durumda meslek liselerine gelen öğrencilerin alanında bir meslek öğrenmeleri veya bir alanda yetkinleşmeleri zor olmaktadır. Araştırmada, meslek liselerinin eski niteliğine kavuşturulması

için eğitim konusunda çağa ve toplumsal ihtiyaçlara uygun bölümlerin açılmasının yanında meslek liselerinde mezun olan bireylerin kamu veya özel sektörde istihdam olanaklarının genişletilmesi dile getirilmiştir. Ayrıca bazı görüşmelerde meslek tercihinin hocaların rehberliğinde, öğrencinin yetenek ve isteklerine göre ortaokulda belirlenmesinin önemine dikkat çekilmiştir. Bunun yanında bir görüşmede, tüm eğitim alanlarında meslek eğitiminin ortaokuldaki yönlendirme ile lisede başlatılması ve yükseköğrenimin bu temelde görülmesinin sağlanmasından söz edilmiştir. Böylece öğrencilerin alanlarında uzmanlaşp gelecek tercihlerinde sağlıklı bir yol çizilmesi sağlanacaktır. Araştırmada Türkiye devletinin meslek liselerine önem verdiğinden ve bu alanlarda çağa uygun, sanayi ve teknolojiye önceleyen bölümlerin artırıldığından söz edilmiştir. Bunun yanında meslek edindirme kurslarının açılması ve öğrenciye belirli bir ücret ödenerek öğrencinin teşvik edilmesi uygulamaları vardır. Bunlarla birlikte öğrencinin meslek öğrenmeleri ve bu mesleği icra edebileceği alanların söz konusu kentlerde kısıtlı olması bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bu sorunun çözümü, yerel dinamiklere uygun meslek eğitiminin verilmesi olarak görülmüştür. Mesela çalışma örneğindeki kentlerde tarım ve hayvancılık yaygındır dolayısıyla bu alanlara yönelik mesleki eğitimin verilmesi gerekmektedir. Bu eğitim, hem yerel ihtiyaçlara cevap verecektir hem de bölge ve ülke düzeyinde istihdam ve kalkınma sağlayacaktır. Elbette mesleki eğitim sadece yerel ihtiyaçlar bazında değerlendirilemez, uzay teknolojilerinden tarıma her alanda mesleki eğitim verilmelidir. Fakat günümüz koşullarında belirli bir alanda meslek eğitimi almış bir bireyin birinci önceliği bir iş bulup hayatını sürdürme gayesidir. Dolayısıyla meslek liselerine yönelik strateji ve politikaların belirlenmesinde en önemli husus bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Mevcut meslek liselerinde mezun olan öğrenciler iş veya istihdam olanağı bulamayınca, onların yükseköğrenim okuma gibi zorunlulukları doğmaktadır. Görüşmelerde mevcut eğitim sisteminde geleceği iyi olan bölümlerin yüksek puanlarla öğrenci aldıkları için meslek liselerinde okuyan öğrencilerin bu puanları alacak durumda olmadığından söz edilmiştir. Çünkü meslek liselerinde okuyan öğrenciler YKS’da başarılı olmak için yeterince Türkçe, Fen ve matematik derslerini (birkaç istisna dışında) almamaktadır. Dolayısıyla bu öğrencilerin alanlarında uzmanlaşması için alanı ile ilgili lisans programlarında ek puan almaları sağlanmalıdır. Aksi takdirde düz lisede mezun bir öğrenci lisans alanında mühendisliğe gitmesi durumunda ilgili alanda meslek lisesi okuyan bir öğrenci kadar başarılı olmayacağı açıktır. Meslek eğitimi, ortaokuldan yükseköğrenime kadar sürdürülürse daha kaliteli meslek elemanları yetişeceği gibi bunların iş bulma veya istihdam olma oranları da artacaktır. Bunun temel ölçütü, meslek liselerine yönelik kapsamlı ve sürdürülebilir politikaların yürütülmesidir. Söz konusu liselerde yenilikçi, teknolojiyi kullanabilen, gelecek vizyonu olan, özgür düşünüp ve bu düşüncesini uygulayabilen bireylerin yetişmesi için kamu ve özel sektör işbirliği ile plan ve programların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Eğitimci yazar Abbas Güçlü’nün dediği gibi “Öğretimle bilgilenir, eğitimle de sosyalleşir ve her yönüyle birey olursunuz” (Milliyet Gazetesi, erişim: 9 Haziran 2023).

Türkiye devletinin meslek liselerine yönelik olumlu politikaları olmakla birlikte bu politikaların dünyadaki uygulamalarla uyumlu olarak geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bir görüşmede, Avrupa’da eğitimin öğrencilerin isteklerine, yerel ihtiyaçlara bağlı olarak gerçekleştirildiğinden söz edilmiştir. Eğitimde en önemli husus, öğrencinin kendisini tanıması, yetenek ve ihtiyaçlarına uygun tercih yapmasını sağlamaktır. Oysa Türkiye’deki mevcut eğitim sisteminde öğrenci tercihlerine göre değil “hangi alanda kısa zamanda iş bulabilirim” düşüncesi ile tercih yapmak zorunda kalıyor. Dolayısıyla öğrenci, çoğu zaman ilgi ve yeteneğine uygun olmayan bir alanı seçerek hem bu alanda istenilen başarıyı

yakalayamıyor hem de hedeflerine ulaşmakta güçlük çekiyor. Meslek liselerinin eskisi gibi tercih edilmesi için her türlü rasyonel politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Noam Chomsky'nin (1997) dediği gibi eğitim politikaları eşitlik, esneklik ve tutarlılık gibi ölçütlerle geliştirilmelidir. Meslek eğitiminin de bu ölçütler bağlamında ve toplumsal dinamiklere uygun olarak sürdürülmesi gerekmektedir. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı, son yıllarda MESEM, meslek edindirme kursları gibi projelerle “yaparak ve yaşayarak” öğrenmeye ağırlık vermiştir. Bu uygulamalar meslek eğitiminde önemli dönüm noktalarını teşkil etmektedir. Bunun yanında sektörel olarak da MESEM projesinin uygulama alanı bulması gerekmektedir. Meslek eğitimini alan bir öğrencinin ilgili alanda istihdam edilmesinin yasal temelinin de oluşturulması gerekmektedir. Ama uygulamalara bakıldığında günümüzde lokantalarda çalışan bir ustanın, bu alanda işini yapabilecek diploma veya diğer belirleyici bir belgeye sahip olmadığı görülmektedir. Örneğin, lokanta ve ikram hizmetlerinde istihdam edilecek bir kişinin, bu alanda eğitim almış olması şartı konulursa meslek eğitime yönelik rağbet artacaktır. Bu yönlü plan, programlar yapıp bunlar yasal güvenceye de kavuşturulduğunda mesleki eğitim alanında ciddi yol kat edilmiş olacaktır. Türkiye 2023 Vizyon Eğitim Belgesi'nde meslek eğitiminde öğrencinin dinleme, konuşma, anlama ve analiz becerilerine ağırlık vermesi yazılmaktadır. Böylece hem eğitim hem de fiziksel koşulların geliştirmesi önem arz etmektedir. Tabii yapılan tüm düzenlemelerin pratikte karşılık bulması gerekmektedir. Bir öğrenci meslek lisesinde gördüğü teorik bilgileri uygulamaya geçirmezse bu bilgiler kısa zamanda unutulacağı gibi sahada da karşılık bulmaz. Örnek vermek gerekirse Endüstri Meslek Lisesi elektrik bölümünde elektrik tesisatı, motor ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler bir inşaatta uygulamalı olarak gösterilmezse öğrenci bu alanda yeterli beceri kazanamaz. Mesleki beceri kazanmayan öğrenci, alanı ile ilgili gelecek tercihi yapabilecek seviyeye de gelemeyecektir. Dolayısıyla yukarıda belirtilen vizyon belgesinde yazıldığı gibi meslek eğitiminde teorik ve uygulama eğitime yönelik tasarrufların artırılması önem taşımaktadır. Meslek eğitiminde belirlenecek politikaların devleti oluşturan insanların ihtiyaçları, beceri ve yetenekleri doğrultusunda çağın gereklerine uygun belirlenmesi gerekmektedir. Bu politikalar, öğrencilerin meslek liselerinin bilinçli bir şekilde tercih etmesine ve geleceğini ilgili meslek üzerinde tesis ederek seçmesine sebebiyet verecektir. Bu anlamda öğrenci sınav, aile ve çevre baskısı altında kalmadan tamamen kendi istek ve ihtiyaçlarına göre mesleki tercihlerde bulunacaktır. Böylece meslek liselerinde uzun vadede yapılacak tasarruflar ve yürütülecek politikalar sayesinde alanında kalifiye eleman yetişecektir.

Sonuç

Bu çalışma tamamen saha araştırmasında dayalı olarak derinlemesine görüşmelerle yapılmıştır. Bu görüşmelerde, meslek liselerinin Cumhuriyet tarihinden 1999 yılına kadar eğitim sistemi içinde önemli bir alan kapladığı ve bu okullarda mezun öğrencilerin alanında nitelikli bir eğitim alıp istihdam oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. 1999 yılında aslında imam hatip liselerine yönelik bir tasarruf olarak getirilen katsayı uygulaması, tüm meslek liselerine uygulanarak meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin yükseköğrenime geçmesinin önü kapatılmıştır. Sonraki dönemde katsayı uygulamasına son verilmiş olsa da meslek liselerine yönelik tercihler azaldığı gibi meslek liselerini tercih eden öğrencilerin niteliği de düşmüştür. Üç ilde yapılan araştırmaya göre günümüzde meslek liselerini tercih eden öğrencilerin akademik olarak başarılı olmadığı gibi bu öğrencilerin iş ve istihdam şansları da düşük olmaktadır. Araştırmada bu olumsuz durumların ortadan kalkması için meslek liselerine yönelik eğitim politikasının toplumsal ihtiyaçlar ve rasyonel ölçütlere doğrultusunda güncellenmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Meslek lisesini bitiren bir öğrencinin alanında

yetkinleşerek birikimlerini sahada kullanılması için gerekli şartları oluşturulması da önem arz etmektedir. Öğrenci, ortaokuldan başlayarak yetenek ve becerilerine göre yönlendirilirse sadece meslek liselerinde değil tüm eğitim kademelerinde başarılı olacağı gibi alanında uzmanlaşarak kendisine iyi bir gelecek kurabilecek seviyeye gelecektir. Öte yandan meslek liseleri ile sanayi işbirliğinin olması durumunda meslek liselerinden mezun olacak öğrencilerin istihdam oranını arttıracığı gibi bu liselere olan rağbetin de artacağından söz edilmiştir. Araştırmada günümüzde meslek liselerinin, içinde bulunduğu çıkmazlara rağmen, Türk eğitim ve öğretimi içinde önemli alan teşkil ettiği, meslek liselerinde mezun olan öğrencilerin diğer liselerde mezun olan öğrencilere oranla avantajlı olduğu dile getirilmiştir. Yapılan görüşmelerde sanayi ile teknoloji ağırlıklı ve yerel dinamiklere uygun meslek eğitiminin verilmesinin önem arz ettiği ifade edilmiştir. Meslek liselerini bilinçli ve bunlardan gelecek bekleyerek tercih yapan öğrencilerin aynı zamanda alanına uygun bir yükseköğrenim görmesinin hem öğrenci hem de toplum için katma değer yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Ak, M. (2006). *II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Aköz, S. (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(5), 160-180.
- Altan, M. Z. (2012). Eğitim, Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Kuramında Onuncu Boyut: Ahlâkî Zekâ. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22(1), 137-144.
- Aypay, A. (2015). *Eğitim Politikası. Birinci Baskı, Pegem Akademi*.
- Clarke J., Gewirtz, S. ve McLaughlin, E. (2000). *New managerialism, new welfare?* London: Sage Publication.
- Balcı, E. (2022). *Türkiye'de Eğitim Politikaları (1923-1980)*. Birinci Cilt, 2. Basım, Pegem Akademi Yayınları.
- Bell, L. & Stevenson, H. (2006). *Education Policy: Process, Themes and Impact*. Learning Leadership Series. New York: Rorutledge Publicaitons.
- Bulut, Y. (2009). 10 Yıllık Katsayı Zulmü Son Buldu, *Yeni Şafak Gazetesi* (22.07.2009), erişim: 06.06.2023. <https://www.yenisafak.com/egitim/10-yillik-katsayi-zulmu-sona-erdi-200108>.
- Crick, B. (1964). *In Defence of Politics*. London: Pelican Edition.
- Chomsky, N. (1997). *Demokratik İdeallerin Çöküşü*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Çelebi, N. ve Kazancı, E. (2021). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Eğitimdeki Etkileri (1923-1960). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(4), ss. 198-218.
- Demir, E. ve Şen, H. Ş. (2009). Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları. *Eğitim Dergisi* 2009 (10) 2: 39-59.
- Dursun, D. (2012). Siyaset ve Siyaset Bilimi. D. Dursun ve M. Altunoğlu (Ed.), *Politika*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

- Duverger, M. (1986). *Sosyal Bilimlere Giriş*. Üçüncü Baskı, Ü. Oskay (Çev.), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Düger, Y. (2022). Eğitim Politikası. V. Erat ve Y. Özkaya (Ed.), *Kamu Politikası Ansiklopedisi*, Nobel Yayınları.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York: Basic Books
- Giorgetti, F. ve Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 7, ss. 27-55.
- Göktaş, E. (2017). *Eğitim Politikası bağlamında işbirlikçi öğrenme ve geleneksel öğrenme yöntemlerinin başarı ve tutuma etkisinin meta analitik biçimde incelenmesi*. (yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyon Belgesi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Güçlü, A. (2023). Eğitimin Geleceği. *Milliyet Gazetesi*, 9 Haziran 2023, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/abbas-guclu/egitimin-gelecegi-6960074?sessionid=2>
- Hamarat, E. (2019). 21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları. *SETA Analiz*, sayı:272,
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. B. B. Özipek (Çev.), İstanbul: Adres Yayınları.
- Kapani, M. (1988). *Politika Bilimine Giriş*. Dördüncü Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), ss. 123-135.
- Kerr, D. H.(1977). *Education policy: Analysis, structure and justification*. New York: David Mc Kay Company.
- Korumaz, M. (2017). Eğitim politikası süreçlerinde eğitim Yöneticilerinin rollerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükler, E. (2012). Türkiye'de kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), ss.9-26.
- Lasswell, H. D. (1958). *Politics: Who gets what, when, how*. New York: Meridian Books.
- Özden, Y. (2023). Eğitim Politikası Nedir?. *Habertürk Gazetesi*, erişim: 29.05.2023. <https://www.haberturk.com/tubitak-ansiklopedi/egitim-politikasi-nedir>.
- Özguven, E. (1987). Ülkemizin Üst Düzey Teknisyen İhtiyacı ve Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, ss. 190- 202.
- Tangülü, Z. (2012). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), ss. 389-410.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), ss. 101-116.
- Tural, N. ve Karakütük, K. (1991). Eğitim Politikası. **Eğitim ve Bilim**, 1(15), ISSN 1300-1337. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6055>
- Türk Dil Kurumu (1983), *Türkçe Sözlük*, C. I, Ankara.

-
- Ünlü, D. (2016). Mesleki Eğitimin Tarihi Süreci. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4), ss. 89-98.
- Johnson J. M. (2002). *In-Depth Interview* Jlg. *Handbook of Interview Research Context&Method*. J. F. Gubrium, J. A. Holstein (ed.), London: Sage Publications.
- Yıldız, N. (2008). Neoliberal Küreselleşme ve Eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, ss. 13-32.

GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ALANINDA KARIYER PLANLAMANNIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Osman KESKİN¹ Şirvan KIZIL²

Özet

Gastronomi ve mutfak sanatları alanında verilen mesleki eğitimde yaşanan sorunlar, öğrencilerin mesleki becerilerini geliştirmelerini ve kariyer hedeflerine yönelik adımlar atmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nitel çalışmanın amacı, gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan öğrencilerin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri araştırmak ve bu sorunların üstesinden gelmek için öneriler sunmaktır. Veriler, öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Analiz sonucunda, müfredatta mesleki uygulamaların yetersizliği, uygulama derslerini verebilecek akademisyenlerin eksikliği, uygulama mutfaklarının yetersiz oluşu ve mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların aktarılmaması, işletmelerle iş birliği eksikliği gibi sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunların, öğrencilerin mesleki eğitimlerinde yetersizlikler yaşanmasına ve kariyer planlama süreçlerinde olumsuz etki yapmasına neden olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, müfredatın gözden geçirilmesi, uygulama derslerinde deneyimli akademisyenlerin görevlendirilmesi, mutfakların modernizasyonu ve maddi kaynakların artırılması gibi öneriler sunulmuştur. Bu önerilerin hayata geçirilmesi ile öğrencilerin mesleki gelişimleri desteklenecek ve kariyer planlama süreçleri daha sağlıklı yürütülecektir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Kariyer Planlama, Mesleki Eğitim

Abstract

Problems in vocational education in the field of gastronomy and culinary arts make it difficult for students to develop their professional skills and take steps towards their career goals. The aim of this qualitative study is to investigate the obstacles faced by students studying in the field of gastronomy and culinary arts in their career planning processes and to provide suggestions to overcome these problems. The data were obtained from interviews with students. As a result of the analysis, problems such as the insufficiency of vocational practices in the curriculum, the lack of academicians who can give practice courses, the insufficiency of practice kitchens and the lack of sufficient financial resources for kitchen practices, and the lack of cooperation with businesses were identified. It is stated that these problems cause students to experience inadequacies in their vocational education and have a negative impact on their career planning processes. For this reason, suggestions such as revising the curriculum, assigning experienced academicians in practice courses, modernizing the kitchens and increasing financial resources were presented. With the realization of these suggestions, students' professional development will be supported and career planning processes will be carried out in a healthier way.

Keywords: Gastronomy And Culinary Arts, Career Planning, Vocational Education

¹ Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye. okeskin@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9354-2065.

² Öğretmen., TC Milli Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır, Türkiye. lovelyosman@gmail.com, ORCID: 0009-0005-8803-1665.

GİRİŞ

Gastronomi ve mutfak sanatları, yemek yapma sanatının yanı sıra yeme-içme kültürünü, tarihini, sosyolojisini ve psikolojisini de kapsayan geniş bir alandır (Öney, 2016). Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi ise bu alanda çalışmak isteyen öğrencilere teorik eğitimin yanı sıra uygulamalı eğitim imkânı kazandırmayı amaçlayan bir eğitim programıdır (Özdemir, 2018). Gastronomi alanında okuyan öğrenciler, yiyecek-içecek sektöründe farklı pozisyonlarda çalışma imkânına sahip olmaktadır (Yaman ve Bulduk, 2019). Ancak bu öğrencilerin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları bazı engeller bulunmaktadır. Bu engeller arasında mesleki bilgi eksikliği, kariyer kararsızlığı, aile ve çevre baskısı, iş koşullarının zorluğu, mesleki beklentilerin gerçekleşmemesi gibi faktörler sayılabilir (Aydemir ve Buyruk, 2018; İçigen ve Geçgin, 2021).

Bu çalışmanın amacı gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan öğrencilerin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri araştırmak ve bu sorunların üstesinden gelmek için öneriler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın soruları şunlardır:

- Öğrenciler kariyer planlama süreçlerinde hangi engellerle karşılaşmaktadır?
- Öğrenciler bu engelleri nasıl aşmaya çalışmaktadır?
- Öğrencilere kariyer planlama süreçlerinde yardımcı olabilecek öneriler nelerdir?

Çalışmanın kapsamı gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde okuyan lisans öğrencilerini içermektedir. Araştırma için nitel yöntem tercih edilmiştir. Veri toplama yaklaşımı olarak da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Çalışma içerik analizi yöntemiyle veriler değerlendirilmiştir.

Bu çalışma gastronomi ve mutfak sanatları alanında kariyer planlama süreçlerine ilişkin literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde bu alanda yapılmış olan çalışmalar genellikle öğrencilerin meslek seçimlerinde etkili olan faktörleri (İçigen ve Geçgin, 2021), kariyer beklentilerini (Aydemir ve Buyruk, 2018), kariyer planlama becerilerini (Yaman ve Bulduk, 2019) veya meslek memnuniyetlerini (Görkem ve Sevim, 2016) incelemektedir. Bu çalışma ise öğrencilerin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri ve bu engelleri aşmak için neler yaptıklarını veya yapabileceklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu sayede hem öğrencilere hem de eğitimcilerine kariyer planlama süreçlerinde rehberlik edebilecek bir kaynak sunulması amaçlanmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Alanının Mevcut Durumu

Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi, insanların besin olarak tükettiği ürünlerin tarih boyunca tüm niteliklerinin ayrıntılı biçimde anlaşılması, iyileştirilerek bugünün şartlarına uyarlanması faaliyetlerini içeren bir bilim alanıdır. (Sarışık ve Özbay, 2015). Gastronomi ve mutfak sanatlarında okuyan bireyler, yiyecek-içecek sektöründe çeşitli pozisyonlarda istihdam edilme fırsatına sahip olmaktadır (Yaman ve Bulduk, 2019). Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi sunan bölümler sayısal açıdan büyük gelişim sergilemektedir. Yıl bazında tercih edilme ve yerleşme oranları değerlendirildiğinde alana duyulan ilgide artan bir talep görülmektedir. Böylesi gelişimler olurken gastronomi eğitiminin sorunları ve çözüm önerilerinin tartışıldığı Gastronomi Eğitimi Arama Konferansı yapılmıştır. Öney (2016), bu konferanstan çıkan sonuçları analiz etmiş ve eğitim programları, üniversite ile sektör iş birliği, akademik kadro, fiziki durum gibi sorunlara dikkat çekmiştir. Öney (2016), bunun yanında staj sürecinin sektör gereksinimine dayanarak planlanmamasına, aynı

zamanda sektörün de staj yapan öğrenciyi normal bir eleman gibi görmesini temel problemler arasında belirtmiştir. Öney'in (2016) araştırması, Türkiye'deki gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi ile ilgili ciddi endişelere işaret etmektedir. Araştırma, Türkiye'de gastronomi bölümlerinin sayısının artmasına rağmen, lisans düzeyinde sunulan eğitim programlarının hedeflendiği şekilde kaliteli bir eğitim sağlayamadığını vurgulamaktadır. Özellikle, bu programların müfredatlarının eksikliklerle boğuştuğu ve uzmanlar arasında gastronomi eğitiminin temel sorunlarının müfredatlarla ilintili olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, eğitim kurumlarının genellikle bu konuyu sektörel ihtiyaçlar açısından ele aldığı ve bu yaklaşımın gastronomi eğitimi sadece aşçılık fakültelerine dönüşme riski taşıdığını ifade edilmektedir. Öte yandan, Yaman ve Bulduk (2019) tarafından yürütülen başka bir çalışma, Türkiye'de gastronomi programlarına olan talebin arttığını ve bu büyümenin gelecekte de devam etmesinin beklendiğini ortaya koymuştur. Ancak, bu büyüme eğitimi programlarının kalitesini ve öğrencilerin kazanması gereken bilgi, beceri ve yeterlilikleri tanımlayan bir modelin eksikliğini de ortaya çıkarmıştır.

Güdek ve Boylu (2017) tarafından öğrenci görüşlerinin ölçüldüğü bir çalışmada, katılan öğrencilerin mezuniyet sonrası iş fırsatlarına ilişkin oldukça olumlu bir değerlendirme yapmalarına karşın, yükseköğretim kurumlarının sunduğu sosyal ve kültürel etkinlikler ile sosyal alanları düşük bir puanla değerlendirdikleri belirtilmiştir. Ayrıca, okulların eğitim araçları ve gereçleri ile uygulamalı derslerde görev alan öğretim üyelerinin niteliği konusundaki ifadeler de düşük puanlarla açıklanmıştır. Bu sonuçlar, Türkiye'deki gastronomi eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının alt yapı eksikliklerine dikkat çekmek açısından önemlidir.

Semint (2020) tarafından yapılan gastronomi ve mutfak sanatları eğitimine ilişkin araştırmada, bölümlerde yeterli öğretim elemanının bulunmaması, öğretim elemanlarının nitelik yetersizliği, eğitimin fiziki gereksinimlerinin karşılanamaması, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kontenjanlarının her yıl artması, yeni bölümlerin açılması, gastronomi eğitimi müfredatı, altyapı eksiklikleri ve öğretim için gerekli araç-gereç eksikliği gibi sorunlara odaklanılmıştır.

Gastronomi ve mutfak sanatları eğitiminin sektörle bağlantısı ile ilgili yapılan çalışmalarda ise staj uygulamaları, sektör beklentileri, iş bulma olanakları gibi konular incelenmiştir. Beyter vd. (2019), Türkiye'de lisans düzeyinde gastronomi eğitimi ile ilgili sorunları tanımlayarak çözüm önerileri sunmayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerinin sayısının son yıllarda hızla arttığı ve bu hızlı artışın eğitim kurumlarında akademik ve fiziki altyapı sorunlarına yol açtığı görülmektedir. Ayrıca, üniversitelerin akademik takvimlerinin incelenmesi sonucunda, neredeyse hiçbir okulun bölümün ihtiyaçlarına uygun staj programları düzenlemediği tespit edilmiştir.

Gastronomi ve mutfak sanatları alanı ile ilgili yapılan akademik çalışmalar, bu alandaki sorunların karmaşıklığına ışık tutmaktadır. Elde edilen sonuçlar, gastronomi eğitimiyle ilgili pek çok sorunun varlığını doğrulamaktadır. Bu noktada, bu sorunların çözümü için, hem üniversite hem de sektör temsilcileri arasında işbirliği yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, literatürden elde edilen sonuçlara dayanarak, gastronomi eğitimi alanındaki sorunların daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasının sağlanması için daha fazla araştırma yapılması da önemlidir.

Kariyer Planlama Süreci

Kariyer planlaması, “bireyin kariyer amaçlarını ve stratejilerini belirleyerek hedefine ulaşması için neler yapması gerektiğini ortaya koyduğu” bir süreçtir (Atay, 2006). Bu süreç, bireyin iş hayatında arzu ettiği sonuçlara ulaşabilmesi için hedeflerin net bir şekilde belirlenmesini içerir. Kariyer yolculuğu, kişilere daha fazla tatmin ve mutluluk sağlamakla kalmaz, aynı zamanda işlerinde daha fazla başarı elde etmelerine de katkı sağlayabilir.

Kariyer planlaması, kurumlar ve bireyler için hayati bir öneme sahiptir. Kariyer performansı, sonuç olarak kişilerin meslek yaşamlarını değerlendirmelerine, meslek kimliklerini oluşturmalarına, iş kişiliklerini geliştirmelerine ve iş memnuniyetlerini sağlamalarına yardımcı olur. Kariyer planlaması, bireylerin kendilerini daha iyi anlamalarına ve işteki başarılarını değerlendirmelerine olanak tanır. Yanlış bir şekilde yürütülen mesleki adımlar, kişinin ve dolayısıyla kurumun bazı sorunlarla karşılaşmasına yol açabilir, bu da kurumun başarısını ve etkinliğini olumsuz etkileyebilir. Bu olumsuz durum, kurumlarda "kurumsal stres" olarak adlandırılan bir kavramın ortaya çıkmasına neden olabilir (Gümüştekin ve Gültekin, 2009).

Kariyer planlaması, kişilerin gelecekte ulaşmak istedikleri meslek ve kurumsal hedeflerle ilgili planlar yapma sürecini ifade eder (Ergün, 2007). Daha geniş bir perspektifle ifade edecek olursak, bu süreç, bireylerin kariyer seçeneklerini keşfetmelerini, bu seçeneklere yönelik amaçlar belirlemelerini, bu amaçlara ulaşmak için izleyecekleri yolu ve zaman çerçevesini planlamalarını içerir. Ayrıca, iş, eğitim ve diğer kişisel gelişim faaliyetlerini planlama ve programlama aşamasını içerir (Özdirek, 2015).

Planlama, geleceğe daha güvende ilerleme fırsatı sunar. Ayrıca, gelecekte karşılaşacakları zorlukları ve beklentileri daha iyi anlamalarına yardımcı olur, hedeflerine ulaşmak için bir yol haritası çizer, motivasyonlarını artırır ve işlerine daha fazla bağlanmalarına olanak tanır. Kariyer planlaması, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşacakları fırsatları ve meslek seçeneklerini daha iyi anlamalarına, mesleki prestij sağlayacak hedefleri belirlemelerine ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları planlamalarına yardımcı olan önemli bir süreçtir. Kariyer planlama süreci, bireylerin kendi bilgi, değer, beceri, ilgi, güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmelerini, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlemelerini, kariyer fırsatları araştırmalarını, faaliyet planları oluşturmalarını ve bu planları uygulamalarını gerektirir (Güldü ve Kart, 2017).

Gastronomi ve mutfak sanatları öğrencileri, kendi alanlarının rekabetçi ve dinamik bir sektör olması nedeniyle iş bulmak için kariyer planlaması yapma ihtiyacı duyarlar. Bu sektörde kariyer yapmak isteyen öğrenciler, kendi ilgi ve yeteneklerini, sektördeki fırsatları ve hedeflerini dikkatlice değerlendirmelidirler. Bu değerlendirmeler sonucunda, kendilerine uygun bir kariyer yolu seçebilir ve bu yolda ilerlemek için gerekli adımları atabilirler (Özdemir ve Önçel, 2019). Kariyer planı yapmanın gastronomi ve mutfak sanatları öğrencilerine sağladığı faydalar şunlardır: Hedeflere ulaşmada yardımcı olur; öğrenciler, kariyer planları sayesinde hedeflerini net bir şekilde belirler ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları belirlerler (Pratten, 2003a). Ayrıca, motivasyonu artırır; öğrenciler, kariyer planları sayesinde hedeflerine ulaşmak için motive olurlar ve çalışmalarının bir amaca hizmet ettiğini bilirler (Pratten, 2003b). Son olarak, iş bulma şansını artırır; öğrenciler, kariyer planları sayesinde sektördeki fırsatları daha iyi değerlendirebilir ve kendilerine uygun iş fırsatlarını bulabilirler (Özdemir ve Önçel, 2019).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan öğrencilerin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri araştırmak ve bu sorunların üstesinden gelmek için öneriler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın soruları şunlardır:

- Öğrenciler kariyer planlama süreçlerinde hangi engellerle karşılaşmaktadır?
- Öğrenciler bu engelleri nasıl aşmaya çalışmaktadır?
- Öğrencilere kariyer planlama süreçlerinde yardımcı olabilecek öneriler nelerdir?

Çalışmanın kapsamı gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde okuyan lisans öğrencilerini içermektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma için seçilen örneklem stratejisi, örneklem büyüklüğü ve katılımcıların deneyimleri, veri doygunluğunu sağlamak amacıyla dikkatlice düşünülmüş ve uygulanmıştır. Katılımcı sayısı, veri doygunluğuna göre belirlenmiş olup 20 öğrenciye uygulanmıştır. Katılımcıların farklı üniversitelerden gelmeleri ve farklı deneyimlere sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modelinde tasarlanmıştır. Durum çalışması, belirli bir durumu veya olguyu derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Subaşı ve Okumuş, 2017). Bu çalışmada gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan öğrencilerin kariyer planlama süreçleri incelenen durum veya olgu olarak ele alınmıştır.

Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacının önceden belirlediği soruların katılımcılara sorulduğu ancak soruların sırasının ve ifadesinin değiştirilebildiği, sorulara açıklama getirilebildiği ve yeni sorular eklenebildiği bir görüşme türüdür (Polat, 2022). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken öncelikle araştırmanın amacına uygun olarak sorular tasarlanmıştır. Daha sonra alan yazını incelenerek soruların geçerliği ve yeterliliği kontrol edilmiştir. Son olarak uzman görüşü alınarak soruların son hali verilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara aşağıda belirtilen sorular yöneltilmiştir.

1. Sizce kariyer planını gerçekleştirme konusunda akademik eğitim yeterli mi?
2. Kariyer planınızın önündeki engeller nelerdir?
3. Kariyer planınız süresince zorlukların üstesinden gelmek için ne gibi stratejiler geliştirmeyi düşünüyorsunuz?

BULGULAR

Tema 1: Kariyer Planını Gerçekleştirme Konusunda Akademik Eğitim Yeterli Mi?

Bu temada kariyer planlama konusunda akademik eğitimin yeterli olup olmadığına verilen cevaplar incelenmiştir. Öğrencilerin tamamı kariyer planlama için akademik eğitimin yeterli olmadığını belirtmiştir.

Öğrenciler cevaplarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Akademik eğitimimiz bize mutfak becerileri kazandırmakla kalmıyor, aynı zamanda işletme, yönetim, pazarlama gibi konuları da içeriyor. Ancak, gerçek bir iş ortamında karşılaşabileceğimiz pratik zorluklar hakkında yeterli bilgi veya deneyim sunmuyor." (K3)

"Akademik eğitim teorik bilgi açısından oldukça sağlam olsa da, sektörde karşılaşabileceğimiz zorlukları ve pratik deneyimi eksik bırakıyor. Meslektaşlarımızla"

yaptığımız konuşmalar ve staj deneyimlerimiz, kariyer planlarımızı gerçekleştirmek için daha fazla öğrenme ve gelişim ihtiyacımız olduğunu gösteriyor." (K15)

Tema 2: Kariyer Planlama Sürecinde Karşılaşılan Engeller

Bu temada, öğrencilerin kariyer planlama sürecinde karşılaştıkları engeller sorusuna verdikleri cevaplar incelenmiştir. Cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin kariyer planlama sürecinde en çok müfredatta mesleki uygulamaların yetersizliği, uygulama derslerini verebilecek akademisyenlerin eksikliği, uygulama mutfaklarının yetersiz oluşu ve mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların aktarılmaması, işletmelerle iş birliği eksikliği gibi engellerle karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Öğrenciler bu engelleri şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Karşılaştığım en büyük engel müfredatta mesleki uygulamaların yetersiz olması. Teorik bilgi veriliyor ama pratik yapamıyoruz. Bu durum mesleki açıdan özgüvenimi sarstıyor. Her dönem sadece bir mutfak dersi görmek yetmiyor. Bazen ders saatleri yetmiyor." (K1)

"Bana göre heyecanımı düşüren ve kariyer planlama sürecinde karşılaştığım en büyük engel uygulama derslerini verebilecek akademisyenlerin eksikliği. Meslekte deneyimli olan hocalar çok az. Farklı üniversitelerden arkadaşlarımla kendi hocalarımla karşılaştırdırınca bizimkilerin yetersiz olduğunu düşünüyorum." (K4)

"Kariyerimle ilgili okuduğum bölüm açısından şunları belirtiyim ki, müfredatta yer alan mesleki uygulamaların yetersizliği büyük bir sorun teşkil ediyor. Teorik bilgilerle yetinmek yerine, daha fazla pratik deneyim kazanmak istiyorum." (K20)

"Mutfaklarımızın ekipman olarak yetersiz oluşu, gerçekçi bir iş deneyimi kazanmamıza engel oluyor." (K6)

"Biz öğrencilerin kariyer basamaklarında takıldığımız engel uygulama mutfaklarının yetersiz oluşu. Mutfaklarda gerekli malzeme ve ekipman yok. Ben otelcilik lisesi mezunuyum ve lisedeki okulumun mutfağı burdan daha iyiydi." (K7)

"Üniversitemizde uygulama derslerini verebilecek nitelikli hocaların eksikliği, pratik becerilerimizi geliştirmemizi zorlaştırıyor. Daha fazla pratik rehberliği ve deneyim istiyoruz." (K16)

"Karşılaştığım sıkıntıların başında mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların aktarılmaması. Mutfakta kullanacağımız malzemeleri kendimiz almak zorunda kalıyoruz. Bu da maddi açıdan beni zorluyor. Aynı şekilde arkadaşlarımdan da bu konuda zorlananlar var." (K9)

"Biz 2. Sınıfı bitirmemize rağmen hala uygulama mutfağımız olmadığı için diğer rakiplerimize göre çok geride olduğumuzu düşünüyorum." (K11)

"Kariyer planlama sürecinde karşılaştığım en büyük engel işletmelerle iş birliği eksikliği. Stajımızı kendimiz ayarlamamız gerekiyor. Üniversite staj yerimizden habersiz bir şekilde. Okul ile işletmeler arasında ortak projeler yapılması gerekiyor." (K17)

"Mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların sağlanmaması, öğrencilerin kendi cebinden malzeme almasına ve ekonomik zorluklar yaşamasına neden oluyor." (K13)

"Ben öğrenci olarak zaten deneyimsiz olduğum için iş ve staj yeri bulmada zorlanıyorum. Üniversite olarak bize sunulan staj olanakları sınırlı ve bu beni zorluyor." (K15)

Bu temadan elde edilen bulgular, gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan lisans öğrencilerinin kariyer planlama sürecinde akademik ve sektörel anlamda çeşitli engellerle karşılaştıklarını göstermektedir.

Tema 3: Engelleri Aşma Stratejileri

Bu temada, öğrencilerin kariyer planlama sürecinde karşılaştıkları engelleri aşmak için ne gibi stratejiler geliştirdikleri sorusuna verdikleri cevaplar incelenmiştir. Cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin engelleri aşmak için en çok kendilerini geliştirmek, staj yapmak, yurt dışına çıkmak, mesleki derneklere üye olmak, yarışmalara katılmak ve aile desteği almak gibi stratejiler geliştirdikleri belirlenmiştir.

Öğrenciler bu stratejileri şu şekilde açıklamışlardır:

"Kariyerim ile ilgili engelleri aşmak için kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Mesleğimle ilgili kitaplar okuyorum, seminerlere katılıyorum, online kurslar alıyorum." (K2)

"Bu alanda eksikleri gidermek için staj yapmaya çalışıyorum. Yaz aylarında otellerde çalışıyorum. Staj yaparak meslekte pratik yapma ve deneyim kazanma fırsatı buluyorum." (K5)

"Bir an önce okulumu bitirip kendimi geliştirip yurt dışına çıkmayı planlıyorum. Yurt dışında mesleki eğitim alarak farklı kültürlerin mutfaklarını tanımak istiyorum." (K8)

"Engelleri aşmak için mesleki derneklere üye oluyorum. Mesleki dernekler sayesinde meslektaşlarımla iletişim kuruyorum, sektördeki gelişmelerden haberdar oluyorum, iş imkanları yakalıyorum." (K10)

"Engelleri aşmak için aile desteği alıyorum. Ailem benim meslek seçimime saygı duyuyor ve beni her konuda destekliyor. Aile işletmemizde boş zamanlarımda çalışıyorum." (K14)

"Mesleki seminer ve yarışmalara elimden geldiğince katılmaya çalışıyorum. Bu mesleki gelişimimi destekliyor ve ünlü şeflerle tanışma imkânı veriyor." (K11)

"Pandemi sürecinden edindiğim alışkanlıkla internet ortamında yabancı kurslara katılmaya gayret ediyorum." (K13)

"Erasmus veya worktravel projesi ile Avrupa'ya gitmeyi planlıyorum." (K15)

"Michelin yıldızlı restoranlarda staj yapmak ile kendimi geliştirmek istiyorum." (K18)

“Üniversitenin gastronomi kulübünde aktif görev alarak alanımla ilgili etkinliklere katılıp mesleki ağımlı geliştiriyorum.” (K19)

“Boş zamanlarında aile işletmemizde vakit geçirip bu mesleği layıkıyla sürdürmeye çalışıyorum .” (K20)

Bu temadan elde edilen bulgular, gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan lisans öğrencilerinin kariyer planlama sürecinde karşılaştıkları engelleri aşmak için farklı stratejiler geliştirdiklerini göstermektedir.

SONUÇ

Bulgulara göre, öğrenciler kariyer planlama süreçlerinde en çok akademik ve sektörel anlamda engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller arasında müfredatta mesleki uygulamaların yetersizliği, uygulama derslerini verebilecek akademisyenlerin eksikliği, uygulama mutfaklarının yetersiz oluşu ve mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların aktarılmaması, işletmelerle iş birliği eksikliği gibi faktörler sayılabilir. Bu bulgular alan yazınla uyumlu olarak, gastronomi ve mutfak sanatları alanında eğitim alan öğrencilerin mesleki yeterlilik kazanmada zorluklar yaşadıklarını göstermektedir (Arıkan vd., 2018; Aydemir ve Buyruk, 2018; Beyter vd., 2019; Görkem ve Sevim, 2016; Güdek ve Boylu, 2017; İçigen ve Geçgin, 2021; Semint, 2020; Yaman ve Bulduk, 2019).

Öğrenciler bu engelleri aşmak için farklı stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler arasında kendilerini geliştirmek, staj yapmak, yurt dışına çıkmak, mesleki derneklere üye olmak, yarışmalara katılmak ve aile desteği almak gibi faktörler sayılabilir. Bu bulgular da alanyazınla uyumlu olarak, gastronomi ve mutfak sanatları alanında eğitim alan öğrencilerin mesleki gelişimlerini sağlamak için çeşitli yollar aradıklarını göstermektedir (Arıkan vd., 2018; Aydemir ve Buyruk, 2018; Beyter vd., 2019; Görkem ve Sevim, 2016; Güdek ve Boylu, 2017; İçigen ve Geçgin, 2021; Semint, 2020; Yaman ve Bulduk, 2019).

Araştırmadan çıkan öneriler arasında akademik eğitimin mesleki uygulamalarla zenginleştirilmesi, uygulama derslerini verebilecek akademisyenlerin sayısının artırılması, uygulama mutfaklarının donanım ve malzeme açısından iyileştirilmesi, mutfak uygulamaları için yeterli maddi kaynakların sağlanması, işletmelerle iş birliği yapılması gibi faktörler sayılabilir. Bu öneriler alan yazında da benzer şekilde dile getirilmiştir (Arıkan vd., 2018; Aydemir ve Buyruk, 2018; Beyter vd., 2019; Görkem ve Sevim, 2016; Güdek ve Boylu, 2017; İçigen ve Geçgin, 2021; Semint, 2020; Yaman ve Bulduk, 2019).

İleriki alışmalar için araştırmanın farklı üniversitelerden daha fazla sayıda öğrenci ile tekrarlanması önerilmektedir. Araştırmanın katkısı ve sonucu olarak, gastronomi ve mutfak sanatları alanında okuyan lisans öğrencilerinin kariyer planlama süreçlerinde karşılaştıkları engellerin ve bu engelleri aşma stratejilerinin nitel bir araştırma yöntemi ile incelenmesiyle elde edilen bulgular ve öneriler, akademik eğitimin mesleki yeterlilik kazandırmadaki rolünün artırılması için ilgili paydaşlara yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, E., Sürücü, Ö. A., ve Arman, A. (2018). Yükseköğretim kurumlarındaki eğitim mutfaklarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 592-601.
- Atay, S. (2006). Kariyer yönetiminin örgütsel bağlılığa etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Aydemir, D. A., ve Buyruk, L. (2018). Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan üniversite öğrencilerinin kariyer beklentileri: Lisans öğrencilerine yönelik bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Ankara.
- Beyter, N., Zıvalı, E., ve Yalçın, E. (2019). Türkiye’de lisans düzeyinde gastronomi eğitiminin değerlendirilmesi. *IV. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi* (19-21 Eylül 2019), 538-544.
- Ergün, E. (2007). İnsan kaynakları yönetiminde kariyer planlama ve bir uygulama (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Görkem, U., ve Sevim, N. (2016). Gastronomi eğitimi alan lisans düzeyindeki öğrencilerin meslek memnuniyetleri üzerine bir araştırma: Kapadokya Üniversitesi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(2), 979-1000.
- Güdek, B., ve Boylu, Y. (2017). Gastronomi eğitimi alan lisans düzeyindeki öğrencilerin meslek seçimine etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Ankara Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi Bölümü Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(3), 490-506.
- Güldü, Ö., ve Kart, M. E. (2017). Kariyer planlama sürecinde kariyer engelleri ve kariyer geleceği algılarının rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(2), 377-400.
- Gümüştekin, G. E., ve Gültekin, F. (2009). Stres kaynaklarının kariyer yönetimine etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 147-158.
- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin, S. ve Tetik, N. (2008). *Türkiye’de Turizm Eğitimi* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- İçigen, M., ve Geçgin, E. (2021). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğrencilerinin Meslek Seçimlerinde Etkili Olan Aile ve Yakın Çevre Faktörlerinin İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 391-414.
- Sarıışık, M., ve Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2).
- Subaşı, M., ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Öney, E. (2016). Gastronomide estetik algısı: Bir literatür taraması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(3), 194-205.
- Özdemir, Z. (2017). Gastronomi ve mutfak sanatları lisans programlarından sektör, öğrenci ve öğretim elemanı beklentilerinin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

- Özdirek, A. (2015). işletmelerde Kariyer Planlaması Çalışmaları Garanti Bankasında Konuya İlişkin Uygulama Çalışması (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Yaman, H., ve Bulduk, S. (2019). Gastronomi ve mutfak sanatları bölümü öğrencilerinin kariyer planlama becerilerinin incelenmesi: Kapadokya Üniversitesi örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4), 2769-2783.
- Pratten, J. D. (2003a). The training and retention of chefs. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(4), 237-242.
- Pratten, J. D. (2003b). What makes a great chef. *British Food Journal*, 105 (7), 454-459.
- Semint, S. (2020). Türkiye'de gastronomi ve mutfak sanatları eğitiminin temel sorunları üzerine bir araştırma (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).
- Polat, A. (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , AÜSBD Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Özel sayısı , 161-182.
- Yaman, Z. Ö., ve Bulduk, S. (2019). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Eğitiminin Kalite Göstergeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Business ve Management Studies: An International Journal*, 7(5), 2770-2804.

MESLEK SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: UKRAYNA ÖRNEĞİ

Nadiia SENCHYLO-TATLILIOĞLU¹

Özet

Bu çalışmada, Ukrayna'nın içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak, lise öğrencilerinin mesleki seçimlerini ve tercihlerini etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Ukrayna'nın halihazırda içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum, lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimi sorununu gündeme getirmiştir. Genel olarak meslek seçim süreci çok karmaşık bir süreçtir. Meslek seçimi, bir gencin gelecekteki tüm yaşamını etkileyen çok önemli bir yaşam adımıdır. Bir kişinin sosyal değeri, fiziksel ve psikolojik sağlığı ve mesleki gelişimi, bireyin mesleğini doğru seçip seçmemesine bağlıdır. Meslek ne kadar doğru seçilirse, işten doyum ve verimlilik de o kadar yüksek olur. Bir meslek seçiminde kişinin ilgileri, yetenekleri, niyetleri, istekleri, vb. gibi unsurlar belirleyici olmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ve işgal girişimine başlaması, Ukrayna gençliğini farklı ve hedeflere yöneltmiştir. Savaş sonrasında, Ukrayna devletinin ve toplumunun gelişmesi için koşulların, kurumların, ekonomik ve bilimsel alanların yüksek nitelikli uzmanlara ihtiyacı olacaktır. Sosyo-ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte ülke nüfusunun tamamının ideallerinde, beklentilerinde, yönelimlerinde ve hedeflerinde bir değişim olmaktadır. Bu nedenle, genç uzmanların sahip olmaları gereken birtakım beceriler olacaktır. Sadece teorik ve pratik eğitime sahip olmaları yeterli değildir. Diğer taraftan sosyal olarak olgun bir kişi olmaları, belirsizlik koşullarında yüksek verimlilik sağlamaları ve değişimlere hızla adapte olmaları gerekiyor. Savaş sonrası süreçte daha çok yaratıcı, dinamik, modern düşünceye sahip genç profesyoneller yüksek rağbet görecektir. Bu nedenle, bir kişinin profesyonel hayatı, yeni mesleklere duyulan ihtiyaçla ilişkili olacak ve yüksek dinamizm ile karakterize edilecektir. Meslek seçiminde çok sayıda kriter belirleyici olmaktadır. Bu çalışmada, literatür taraması yapılmıştır. Bu bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmış ve araştırmacılara ve öğrencilere öneriler sunulmuştur. Bu bağlamda, bilimsel araştırma çalışmalarından, bilimsel makalelerden, kitap ve dergilerden, internet, vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Meslek seçimi, Karar Verme, İlgi ve Yetenek, Öğrenci

Abstract

In this study is analyzed the factors affecting the vocational choices and preferences of high school students taking into account the conditions in Ukraine. The socio-economic situation in Ukraine has brought up the problem of choosing a profession for senior high school students. In general, the process of vocational choice is a very complex process. Choosing a vocational is a very important life step that affects the entire future life of a young person. A person's social value, physical and psychological health and professional development depend on whether the individual chooses his/her profession correctly. The more accurately the profession is chosen the higher the job satisfaction and productivity. A person's interests, are decisive abilities, intentions, aspirations, etc. Factors. Russia's attack on Ukraine and its attempted invasion led to the youth of Ukraine to different goals. After the war will be require the conditions for the development of the Ukrainian state and society, institutionals, economic and scientific spheres highly qualified specialists. With the change of socio-economic conditions, there is a change in their ideals, expectations, orientations and goals of the entire population of the country. Therefore, there will be a number of skills that young professionals must possess: It is not enough just to have theoretical and practical training. On the other hand, they need to be a socially mature person, provide high productivity in conditions of uncertainty, and adapt quickly to changes. In the post-war

¹ Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ifyc22@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9196-7118.

period will be in high demand more creative, dynamic and modern-minded young professionals. Therefore will be associated with the professional life of a person the need for new professions and will be characterized by high dynamism. Many criteria are decisive in choosing a vocation. Findings were discussed in the light of relevant literature and suggestions were presented to researchers and students. In this study, a literature review was conducted. In this context, from scientific research studies, scientific articles, books and journals, internet, etc. resources have been used.

Keywords: *Ukraine, Choice of Vocation, Decision Making, Interest and Abilities, Student*

GİRİŞ

Sosyo-ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte ülke nüfusunun tamamının ideallerinde bir değişim, koşulların yeniden değerlendirilmesi ve mesleki seçimler ve yönelimler başta olmak üzere birçok alanda değişiklik olmaktadır. Ukrayna'daki mevcut sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihsel durum, doğal olarak meslek seçimi sorununu ortaya çıkartmıştır. Ukrayna toplumu, geleneksel olarak modern bir insanın iş bulması ve profesyonel bir kariyer inşa etmesi için yüksek eğitim alması gerektiğine inanmaktadır. Doğru planlama, amaçlılık, motivasyon ve istek, profesyonel yaşamda bireyin kendini gerçekleştirmesini ve başarıya ulaşmasını sağlayacaktır. Bir kişi, mesleki yaşamında belirli gelişim süreçlerinden geçer: Bir mesleğin hayalini kurmak, araştırmak, seçmek, okumak, bir iş bulmak, mesleki gelişimini sürdürmek, mesleki yeteneklerini ilerletmek, seçtiği alanda kariyer yapmak, vb. gibi.

Çoğu zaman, herhangi bir sosyal faktörün etkisi altında yapılan mesleki seçimi, gençlerin gelecekteki meslekleri, psiko-fizyolojik özellikleri hakkındaki fikirlerine karşılık gelmez ve uyumsuzluk gösterebilmektedir. Günümüzde gençlerin %30'dan fazlası seçtikleri meslekte mutlu değiller ve bu yüzden mesleklerini değiştirmek istiyorlar. Bir diğer önemli faktör de, ergenlik çağındaki bir gencin meslekler ve gelişim aşamaları hakkındaki öz-farkındalığı ile doğrudan ilgili olan kitle iletişim araçlarıdır. Günümüzde bir genç, çeşitli meslekler, o mesleklerin prestij durumu ve popülerlikleri hakkında değişik kanallardan bilgi sahibi olabilmektedir.

Yapılan araştırmalara göre, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden önce, Ukrayna'nın işgücü piyasasında ekonomistler, yöneticiler ve avukatlar için rekabet vardı. Devletin ise mühendislik ve teknik uzmanlık alanlarında yüksek nitelikli uzmanlara ihtiyacı vardı. O. Kucheruk (2011), Ukrayna'da adaylar arasında en büyük talebin şu alanlarda olduğunu belirtiyor: Uluslararası ilişkiler, uygulamalı psikoloji, tasarım, finans ve kredi, personel yönetimi ve çalışma ekonomisi, muhasebe ve denetim, yönetim, filoloji. Halihazırdaki adaylar ise şu mesleklere daha az ilgi göstermektedirler: Radyo mühendisliği, radyo elektronik cihazları, telekomünikasyon, elektro-mekanik, kaynak, mühendislik mekanik, makine mühendisliği, kimya teknolojisi, uygulamalı matematik, bilgisayar bilimi (Кучерук, 2011).

Master, Meltzoff, ve Cheryan tarafından (2021) yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, sosyal klişeler kızların bilgisayar bilimi ve teknolojisine erkeklerden daha az ilgi gösterdiğini ortaya çıkartmıştır. Bu durum, kızların bilgisayar bilimi ve mühendisliğine erkeklerden daha az ilgi duyduğuna dair klişelerin erken başladığını ve cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunabileceğini gösteriyor. Eccles & Wang (2016) yaptıkları araştırmada cinsiyet özelliklerine dikkat çekerek, bilim, teknoloji ve bilim ile sağlık, biyoloji ve tıp alanlarıyla ilgili mesleklerin seçiminde cinsiyet farklılıklarının öncelikle mesleki değerler ve yaşam değerlerindeki cinsiyet farklılıklarının bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir.

İşgücü gelişimindeki dünya eğilimleri mühendis, tasarımcı ve teknoloji uzmanı mesleklerinin daha fazla talep edildiğini gösterse de, gençlerin bu tür meslekleri edinme konusunda büyük bir istek göstermedikleri görülmektedir. Bununla birlikte, Ukrayna Bakanlar Kurulu'nun 2020 faaliyet planı, her düzeyde fen ve matematik eğitiminin gelişiminin teşvik edilmesini, bilgiyi özümseme, en son teknolojileri geliştirme ve kullanma yeteneğine sahip yeni nesil uzmanların yetiştirilmesini sağlamıştır (Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду, 2020).

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Ukrayna'da meslek seçimini ve mesleki yönelimleri etkileyen faktörleri analiz etmek ve bugün Ukrayna'nın işgücü piyasasıyla ilgili temel sorunları betimlemektir. Meslek seçimi,

bireyin yaşamında son derece önemli bir karardır. Çünkü meslek, bireyin hayatını kazanmak için yaptığı geçici bir iş değil, belli bir formasyonu gerektiren, ilgi, bilgi ve beceri isteyen sürekli bir uğraştır. Bireyin mesleğini seçmesi, ömrünün büyük bir kısmının geçeceği çalışma ortamını ve yaşam biçimini belirlemesi demektir. Birey meslek seçimi sırasında yetenek, ilgi ve isteklerini göz önünde tuttuğu oranda başarılı ve mutlu olur, ülke ekonomisine katkıda bulunur. Ancak, meslek seçimi daima bireyin yetenek ve ilgileri doğrultusunda yapılmamakta, rastlantılar, işsizlik, aile baskısı, çevre koşulları ve ekonomik olanaksızlıklar, bireyin meslek seçimini etkilemektedir.

METOD

Bu çalışmada, literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda, bu alanda yayımlanmış bilimsel makalelerden, kongre, sempozyum bildiri kitaplarından, internet sitelerinden yararlanılmış ve elde edilen bilgiler analiz edilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Ukrayna’da Meslek Seçimini Neler Etkiler?

Yüksek öğrenimin özünde genç bir uzmanın uzmanlık alanında daha fazla istihdam edilmesi amaçlanmaktadır. Meslek, insanların hayatlarının belirli bir "sosyal arka planını" belirler. İşte bu nedenle birçok genç, bir uzmanlık alanı seçerken, mantıklı olan, gelecekteki mesleği ile olası maddi refahını birbirine bağlar. Başarılı kişisel ve profesyonel gelişim, modern dünyada bir kişinin psikolojik refahını, yaşam doyumunu ve kişisel gelişimini tahmin etmeyi mümkün kılar. Ancak bir gencin meslek seçimi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Araştırmacılar, meslek seçimini etkileyen faktörleri analiz ederek ve anlayarak en önemlilerine özel önem vermişler ve bir kişinin profesyonel olarak kendi kaderini tayin etmesini etkileyen faktörlerin belirli sınıflandırmalarını oluşturmuşlardır.

E. Klimov’a (1984) göre, bir kişinin meslek seçimini etkileyen sekiz ana faktör vardır. Bunlar sırasıyla:

- Ebeveynlerin, yaşlı aile üyelerinin görüşü
- Arkadaşların konumu
- Okul öğretmenlerinin etkisi
- Kişisel profesyonel planları
- Yetenekleri
- Toplumun talep düzeyi
- Meslekler hakkında farkındalık
- Eğilimler (Климов, 1984).

M. Lyakhovenko ve V. Petruk’a (2014) göre ise, bir gencin meslek seçimini etkileyen dokuz faktör vardır:

- Daha yaşlı aile üyelerinin konumu
- Ailenin maddi ve sosyal durumu
- Arkadaşların, kız arkadaşların konumu
- Öğretmenlerin konumu, okul öğretmenleri
- Kişisel mesleki planları; yetenekleri
- Kamu tarafından tanınma iddialarının düzeyi
- Farkındalık; kişisel eğilimler (Ляховченко, Петрук, 2014).

M. Makuha göre, ebeveynlerin çocuğun meslek seçimine katılım derecesinin öncelikle gençlerin meslek seçiminden etkilendiğini söylemektedir. Ona göre;

- Mesleğin modası ve popüleritesi
- Aile gelenekleri
- Malzeme tarafı; akran etkisi; bir idealin taklidi (Makyxa, 2021).

O. Holomshtok, meslek seçiminin birçok farklı faktörün etkisiyle belirlendiğine dikkat çekmiştir. Ona göre bu faktörler:

- Dış faktörler: Toplumun personeldeki mevcut ihtiyaçları
- İşgücündeki ihtiyaçlar, belirli bir alanda eğitim kurumlarının varlığı ve bunlardaki yarışmalar
- Sosyal yaşam koşulları, aile koşulları, ikamet yeri, mesleklerin popülerliği
- Yetişkinlerin, akranların kitle iletişim araçlarının etkisi
- İç faktörler: Görüşler, işe karşı tutumlar, yaşam konumu, aktivite ve insan faaliyetinin farkındalığı (Болкун, 2010).

M. Zakharov'a göre ise, meslek seçimini etkileyen 3 önemli belirleyici faktör vardır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

- Genel faktörler: Sosyal ve ekonomik sistem (insanların yaşamlarının sosyal ve ekonomik koşulları, kamu kuruluşları, toplumun manevi kültürü, kitle iletişim araçları)
- Bölgesel (dış/nesnel) faktörler: Ülkenin herhangi bir bölgesinin ekonomik ve demografik gelişiminin belirli özellikleri: Yüksek, orta ve mesleki eğitim kurumları ağı; ailenin kültürel, eğitimsel ve mesleki düzeyi; boş zaman etkinlikleri, vb.
- Bireysel (iç/öznel) faktörler: Bir kişinin bireysel psikolojik ve fizyolojik özellikleri. Cinsiyet, bireysel bilincin gelişim derecesi, yetenekler, ilgi alanları, idealler, bilgi, vb. (Болкун, 2010).

Markova ise meslek seçimini etkileyen faktörleri objektif ve sübjektif faktörler olarak ikiye ayırmaktadır. Bu faktörler:

- Objektif (Nesnel) faktörler: Sosyal statü, ailenin mali desteği, ebeveynlerin eğitim düzeyi, yetiştirilme tarzı, ekonomik çevre, mesleğin sosyal prestiji vb.
- Öznel faktörler: Yaş, öznenin yetenekleri, eğilimler, ilgi alanları, yetenekler, niyetler, güdüler, karakter, mizaç, yatkınlıklar ve kişiliğin diğer yönleri (Маркова, 1996).

Uzmanlık (profosyonellik); bireyin kendi kaderini tayin etme, bir kişinin temel yaşam değerlerinin onaylanıp uygulandığı ve hayatının, kişisel ve sosyal kaderini tayin etme yönünün belirlendiği bütüncül bir süreçtir. Gelecekteki mesleğin seçimi, kişiliğin daha da gelişmesinde, kişisel nitelikleri ve yetenekleri gerçekleştirmenin koşullarını ve araçlarını, yaşam fikirlerinin, anlamının ve değerlerinin gerçekleştirilmesi için sosyal ortamın belirlenmesinde önemli birer faktördür. Eccles & Wigfield'e (2020) göre, meslek seçiminde başarı beklentileri, öznel görev değerleri, bireysel hiyerarşinin gelişimi ve performansı mesleki seçim ile ilişkilidir. Bireyin profesyonelleşmesi, sosyal yapıların ve sosyal kurumların faaliyetleri sayesinde gerçekleştirildiği için sosyal bir karaktere sahiptir. Profesyonelleşmenin toplumsal faileri; aile, genel eğitim kurumları, toplumsal örgütler ve işçi grupları ve nihayetinde bir bütün olarak devlettir.

O. Vasilieva (2011), modern dünyada profesyonel olma sorununun, her şeyden önce, sosyal etki konusu olarak, geleceğin uzmanının kişisel ve sosyal gelişimi sorunu da olduğunu söylemektedir. Kişiliğin gelişimi (oryantasyonu, yeterliliği, esnekliği, öz-farkındalığı, vb.) mesleğe yönelik seçimi ve hazırlığı belirler ve aynı zamanda mesleki faaliyetin bu seçimi ve gelişimi, kişilik gelişimi stratejisini belirler (Васильева, 2011).

Bir meslek seçimi, bireyin meslek seçiminde kendi kaderini tayin etme isteği belirli ara kararların bir sonucudur veya dış faktörlerin (sosyal çevre, sosyal onay, prestij vb.) ve içsel belirleyicilerin (eğilim, yetenek, kişilik tipi, özellikler, ilgi alanları vb.) bir sonucudur. Bir mesleği seçerken o toplumun içinde bulunduğu mevcut sosyo-kültürel, ekonomik ve tarihi durumunun da dikkate alınması gerekir.

Ukrayna'da Mesleki Yönelim ve Mesleki Seçimi Belirleyen Olası Faktörler

Doğru meslek seçimi yapmak için, bugün genç bir kişinin yeteneklerini (istidatlarını, eğilimlerini) doğru bir şekilde değerlendirmesi ve toplumun karşı karşıya olduğu kültürel ve tarihsel zorlukları dikkatli bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Kültürel ve tarihsel zorluklar ve dijitalleşme çağı, geleneksel olanların yanı sıra alternatif eğitimleri de zorunlu kılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanılması, savaş koşullarında eğitimi daha erişilebilir kılmaktadır. Mayıs 2023'te Dijital Dönüşüm Bakanlığı öğrenme, eğlence ve kariyer rehberliği fırsatlarını birleştiren büyük ölçekli "Diya. Osvita" ("Eylem. Eğitim") projesini başlattı. "Diya. Osvita" platformu, yeni beceriler geliştirme ve yeni bir mesleğe hazırlanma fırsatı sunmaktadır. "Diya. Osvita", 2021-2030 için yeni Avrupa yetişkin eğitimi düzenini dikkate alarak eğitim ürünleri sunmaktadır. İşgücü piyasasında talep gören mesleklere öncelik verilir. Platformda kiremitçi, peyzaj tasarımcısı, terzi gibi mesleklere beceri kazanılabilir. En popüler kurslar arasında gezici fotoğrafçı, barista, iç mimar var. Platformdaki eğitim ürünleri "Diya. Osvita", etkileşimli görevler, video dersleri, oyun öğeleri ve kursu başarıyla tamamladıktan sonra sertifika alma fırsatından oluşur. Koshetar, Lytvynska, Senchylo-Tatlilioglu, Sibruk ve Onufriychuk'a (2022) göre ilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının öğrencilerin iletişim becerilerini, eğitsel-bilişsel, bilimsel, teknik, dilsel yeterliliklerini geliştirmeye teşvik etmektedir.

Future of Work (İşin Geleceği) projesinin uzmanları, Ukrayna'daki savaş koşullarında gençlerin gelecekteki mesleklerine karar vermelerine yardımcı olacak önerileri sunmuşlardır. Future of Work projesinin uzmanlarının analizi, araştırmacılara göre önümüzdeki 3 yıl içinde Ukrayna'daki işgücü piyasasının gelişmesinde belirleyici bir rol oynayacak olan 4 ana faktör sıralamışlardır:

- Teknolojik
- Ekonomik
- Demografik
- Sosyal faktörlere dayanmaktadır.

Future of Work'a göre, halihazırda ihtiyaç duyulan ve gelecekte de ihtiyaç duyulacak olan uzmanlara en çok talep gören sektörler genel hatlarıyla şu şekilde belirtilmiştir:

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, Ukrayna'nın güvenlik önceliklerini kat kat arttırmıştır. Dolayısıyla devletin ve iş piyasasının sürekli olarak kolluk ve güvenlik sektöründe çok sayıda uzman personele ihtiyacı vardır. Polisten, askeri-sanayi ve savunma kompleksine kadar birçok alanda uzmanlara ihtiyaç vardır. Özellikle şunlar talep görmektedir: Mayın gemileri, insansız uçak operatörleri, insansız uçak sistemlerini kullanan havadan keşif, operatörler, eğitimler, füze sistemleri operatörleri ve topçu sistemleri. Ukrayna'nın önde

gelen teknik üniversiteleri bu alanlarda kurslar ve eğitim programları vermeye devam etmektedirler.

Tıp alanı her toplumda her zaman önemli ve gerekli olmuştur. İşgalci Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ile beraber, tıp ve sağlık alanındaki uzmanlar daha da talep görmektedir. Anesteziistler ve cerrahlar acilen ihtiyaç duyulan uzmanlardır. Bu tür uzmanların eğitimi çok fazla zaman ve kaynak gerektirir. Savaş, Ukrayna vatandaşlarının fiziksel ve duygusal sağlığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Vatandaşların yaşamına ve sağlığına yönelik doğrudan tehdide ek olarak - yaralanmalar, şiddet, hem askeri personelin hem de sivillerin psikolojik sağlığını kötü etkilemiş ve yoğun kronik travmatik sonuçlar doğurmaktadır. İnsanlarda klinik sorunlar artmıştır. Bir yakınının ölümü, can ve mal kaybı, geleceğin belirsizliği, ekonomik zorluklar, yıkılan ve yakılan şehirler bireylerde yoğun travmatik durumlar ortaya çıkarmıştır. Bunun için psikiyatristlere, psikologlara, psikoterapistlere sosyal hizmet uzmanlarına, travma uzmanlarına ve rehabilitasyon uzmanlarına çok ihtiyaç olacaktır. Savaş nedeniyle, toplumun ruh sağlığını desteklenmesine ihtiyacı vardır (Атрошенко, 2022).

Tıp mesleği, finansal ve sosyal kariyer gelişiminde fırsatlar sunduğu için dünya çapında öğrenciler arasında en prestijli ve arzu edilen mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir. Sudan'da yapılan bir araştırmaya göre, tıp mesleğinin seçimini etkileyen en yaygın faktörler kişisel çıkar ve yüksek puanlardı. Ancak eğitim sürecinde öğrencilerin doğru meslek seçimi konusundaki görüşlerini etkileyen sorunlarla yüz yüze kaldıkları görülmüştür. İbrahim Bashir, M., Fadelalla Alrayah, M., Elsayed Mustafa, M. ve diğerlerine göre, öğrencilerin tıp kariyerine devam etmeyi reddetmesinde etkili olan nedenler arasında öncelikle akademik güçlükler, eğitimin sonlandırılması, eğitim kalitesinin yetersiz olması yer almaktadır (2023). Bunlar tıp alanında uzman yetiştirme sürecinde engel teşkil edebilecek sorunlardır. Bu nedenle Ukrayna'daki öğrencilerin karşılaşılabilecekleri bu sorunların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İşgalci Rusya'nın başlattığı savaş nedeniyle Ukrayna devleti ve Ukrayna toplumu çok büyük kayıplar verdi. En büyük yıkım altyapı ve konut sektöründedir. Bu nedenle savaşın bitiminden sonra restorasyon ve yeniden yapılanma başlayacaktır. Bu amaçla; mühendislere, binaların yeniden inşası ile uğraşan uzmanlara, boyacılara, sıvacılara, kaynakçılara, marangozlara, duvarcılara, tesisatçılara, elektrikçilere ihtiyaç olacaktır. Savaş deneyimi, yeni binaların tasarımının, enerji tasarrufu teknolojileri kullanılarak güçlendirilmiş yer altı otoparkıyla (örneğin İsrail'de yapıldığı gibi) yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Ukrayna'nın Verkhovna Rada'sı, Ukrayna'da yeni yapıların inşası sırasında bomba sığınaklarının zorunlu olarak imar planında olması gerektiğine ilişkin yasayı bu yüzden acil olarak kabul etmiştir (Закон України, 2022). Söz konusu yasada, proje belgelerinde sivil koruma mühendisliği ve teknik önlemlerle ilgili bir bölüm olması gerektiğini şart koşmaktadır. Böyle bir bölüm olmadan belge onaylamak yasaktır.

Son yıllarda, Ukrayna'da birçok alanda dijitalleşme aktif olarak gelişmektedir. Bu nedenle Bilişim Teknolojisi Uzmanlarına olan talep artmaya devam etmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş dijitalleşme sayesinde olmaktadır. Araştırmacılar, önümüzdeki üç yılda dijitalleşmenin yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olacağını, örneğin tarım ve askeri alanlarda drone operatörlerinin, tıpta yeni teknik çözümler üretebilecek uzmanların, teknoloji uzmanlarının ortaya çıkacağına dikkat çekiyorlar. Yeni malzemeler ve makine mühendisliği, tarımda biyomühendisler rağbet göreceklerdir (Атрошенко, 2022).

Ek olarak, siber güvenlik işgücü piyasasında ilgili bir teknolojik trend olmaya devam ediyor. Özellikle siber suç riskinin yüksek olduğu finansal hizmetler, telekomünikasyon ve Bilişim Teknolojileri sektörleri için geçerlidir. Bilgisayar ağlarını izlemek, bilgi sistemlerini bilgisayar korsanı saldırılarından ve bilgisayar korsanlığından korumak için güvenlik ihlali

tehditlerini belirlemek ve ortadan kaldırmak için siber güvenlik uzmanlarına ihtiyaç olacaktır. Bilişim Teknolojileri uzmanlığı seçerken, gençler genellikle cinsiyet kalıp yargılarından etkilenmektedirler (Rosenzweig, Chen, 2023). Araştırmacılar, bu alanlardaki motivasyonu ve ilgiyi artırarak bilgi işlem ve mühendislikteki cinsiyet kalıp yargılarını yıkmanın yollarını öneriyor. Paylaşılan fırsatların daha iyi bütünleştirilmesi ve kamuoyu tarafından tanınması sayesinde, bu alanların basmakalıp algısı kademeli olarak değişerek bilgisayar bilimini herkes için kabul edilebilir ve uygun hale getirebilir (Boucher, Fuesting, Diekman & Murphy, 2017).

Future of Work projesinin uzmanlarına göre, savaştan sonra önemli önceliklerden biri de enerji sektörü olacaktır. Alternatif enerji, yeraltı ve yerüstü kendi öz-kaynaklarını geliştirecek uzmanlara ihtiyaç duyulacaktır. Bu da enerji ve gaz üretimi alanındaki profesyoneller için işgücü piyasasında talep oluşmasına yol açacaktır. Entegre enerji sisteminin istikrarını güçlendirmek ve Avrupa Birliği'nin yeşil enerji geçişini destekleyecektir. Biyoyakıtlar, biyoenerji, biyogaz, rüzgar enerjisi, hidroelektrik, güneş enerjisi ve alternatif enerji alanında uzmanlara ihtiyaç duyulacaktır (Future of Work, 2022).

Dolayısıyla doğru meslek seçimi için kişinin mesleki ilgi ve eğilimlerinin belirlenmesi gerekir. Kişinin mesleki açıdan önemli niteliklerini, yani yeteneklerini, sağlık durumunu değerlendirmek, "*bunu istiyorum*"dan daha çok, "*bunu yapabilirim*" düşüncesi öncelikli olmalıdır. İşgücü piyasasında hangi mesleklerin talep edildiğini, hangilerinin umut verici olduğunu, yani toplumun bugün ve gelecekte neye ihtiyacı olduğunu bilmek günümüzde önemini giderek arttırmaktadır. Çalışma ve iş hayatında mutlu olmanın, iyi bir kariyer elde etmenin ilk adımı, kişinin kendisini tanıyarak potansiyeline (özüne) uygun meslek seçmesidir. Yanlış meslek seçimi, daha çok üniversite sınavı öncesinde yapıldığı görülmektedir. Doğru meslek seçimi yapılmadığında, piyasayı çok sayıda niteliksiz, vasıfsız bireyler sarmakta, bunlar da kamuya büyük bir külfet oluşturmaktadır (Tatlıoğlu, 2023, s. 442)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Meslek seçimi bir anda verilen kararlarla şekillenen bir süreç olmayıp tam tersine yıllar süren bir gelişim sürecinin sonunda oluşur. Meslek seçimi ve kariyer gelişimi süreci psikolojik ve sosyolojik temelli çeşitli faktörlerden etkilenir (<https://sarimeseilkokulu.meb.k12.tr>).

Bireyin profesyonel olarak kendi kaderini tayin etmesi, insan faaliyetinin özel bir biçimi olarak kişisel kendi kaderini tayin hakkının ayrılmaz bir bileşenidir. Ayrıca gelecekte talep görece beceri ve yetkinliklerin oluşturulmasına önem verilmelidir. Bu nedenle ilgili olacak mesleklere yönelik kamu talebini analiz etmek oldukça önemlidir. Bununla birlikte, araştırmacıların elde ettiği sonuçlar ve toplumun kültürel ve ekonomik ihtiyaçları dikkate alındığında, uzmanın kendi kaderini tayin hakkının özü, belirli bir kültürel ve tarihsel durumda işin ve tüm faaliyetlerin anlamının bağımsız ve bilinçli olarak bulunmasında yatmaktadır. Mesleğin kendi kaderini tayin etmesinin temeli, sosyal açıdan çalışmanın değerinin farkındalığı, ülkedeki sosyo-ekonomik duruma genel yönelim, tam teşekküllü kendi kaderini tayin ve kendini gerçekleştirme için genel ve profesyonel eğitim ihtiyacının farkındalığı olmalıdır.

Meslekler konusundaki güncel yayınların analizi sonucunda, savaşın bitiminden sonra Ukrayna'nın yeniden inşasında görev alacak uzmanları ve öncelikli sektörleri belirlemek mümkündür. Savaşın sona ermesinden sonra Ukrayna'nın yeniden inşası için gerekli teknik meslekler öncelik olmaya devam edecektir. Öncelikle bunlar güvenlik ve savunma sanayi, sağlık hizmetleri ve sağlık, inşaat, mimarlık ve altyapı, bilişim ve dijital teknolojiler, enerji, sosyal hizmetler ve psikolojik destek, tarımsal sanayi, tarım, vb.

Ukraynalı gençler ağırlıklı olarak 'beyaz yakalı' olmak için eğitim görüyorlar. Research & Branding Group'un çalışmalarına göre, gençlerin çoğunluğu "beyaz yakalı" olmayı hayal ediyor – avukatlar, ekonomistler, yöneticiler, gazeteciler. Öte yandan, istatistiklere göre gençlerin çoğu okullarda bu mesleklerin dışında eğitim görüyorlar. Temmuz ayında yapılan çalışmaya göre, ülkede en çok talep gören meslekler şöyle: Tıp ve sağlık (%43);

bilişim, iletişim, IT alanı (%36); ordu (%27); hukuk-avukatlık ve diğerleri (%18); teknik bilgi gerektiren meslekler (%17); servis ve bakım; ekonomik ve teknik mühendislik meslekleri (her biri %15). Temmuz'da en az talep gören meslekler ise spor (%4), sanat (%2) ve yayıncılık ve kitap basımı ile ilgili olanlar (%1) olduğu tespit edilmiştir (<https://tusib.org>). Finance.ua'nın haberine göre, Ukrayna'da en gözde meslekler arasında, listenin başında satış elemanları ve satış danışmanları geliyor. Bundan başka sırasıyla, şirket şoförleri, depo personelleri ve ticari temsilciler de en gözde meslek grupları arasında tespit edilmiştir. (<https://ukraynahayat.com>).

İşin Geleceği (Future of Work) projesi uzmanlarının görüşüne göre inşaat, tarım, gıda üretimi, toptan ve perakende ticaret, lojistik, kimyasal ürünlerin üretimi, elektrikli ekipman ve mobilya en aktif şekilde gelişecek ve personel gerektirecek mesleklerdir. Ukrayna'nın enerji kaynaklarının yok olması nedeniyle alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ihtiyacı artmıştır (Атрощенко, 2022). Sonuç olarak, Ukrayna'nın yeniden imar, iskan ve inşasında tüm paydaşların birlikte ele alınması ve değerlendirilmesi gerekiyor.

Ukrayna'da eğitim sistemi oldukça başarılıdır. Özellikle mühendislik alanlarında tüm dikkatleri üzerine çekmekte ve kaliteli öğrenciler yetiştirmektedirler. Ukrayna'da eğitim sistemi kişisel olarak gelişime değer vermekte ve öğrencilerin bireysel olarak öz güvenlerini yükseltecek şekilde çalışmalara imza atmaktadırlar. Mesleki yönden öz disipline sahip; işinin uzmanı kişiler yetiştirmektedirler. Bireyler daha fazla sorgulamacı ve araştırmacıdır. Keşfetmeyi ve proje üretmeyi severler. Ukrayna öğrenciler için oldukça aktif sosyo-kültürel

yaşama sahiptir. Öğrenciler kültürel faaliyetlerde yer almakta ve sanatsal, kültürel alanlarda da kendilerine geliştirecek alternatifler bulabilmektedirler. Ukrayna'da öğrenciler lise diploması ile sınavsız bir şekilde üniversite eğitimi alabilirler. Meslek seçme özgürlüğüne sahiptirler. Seçtikleri meslekte severek eğitim alan öğrenciler başarılı bireyler olarak yaşama katılırlar. (www.ukraynaegitimdanismanligi.net). Genç rastgele seçim yapmaktan kaçınmalı, seçmeyi düşündüğü meslekte aranan niteliklerin kendisinde bulunup bulunmadığını gözden geçirmelidir. Genç yetenekli olmadığı, ilgi duymadığı bir alana yönelmekten ve ani kararlar almaktan kaçınmalı, seçeceği mesleğin bütün yaşamını şekillendireceğini unutmamalıdır. Genç, birey-meslek uygunluğu sağlandığında ancak mutlu olabileceğini hatırdan çıkarmamalıdır (www.ekipnormarazon.com).

Meslek seçimi, bireyin yaşamında son derece önemli bir karar noktasıdır. Çünkü meslek, bireyin hayatını kazanmak için yaptığı geçici bir iş değil, belli bir formasyonu gerektiren, ilgi, bilgi ve beceri isteyen sürekli bir uğraştır. Bireyin mesleğini seçmesi, ömrünün büyük bir kısmının geçeceği çalışma ortamını ve yaşam biçimini belirlemesi anlamına gelmektedir. Birey meslek seçimi sırasında yetenek, ilgi ve isteklerini göz önünde tuttuğu oranda başarılı ve mutlu olur, ülke ekonomisine katkıda bulunur.

KAYNAKLAR

- Атросценко А. (2022). Робота в Україні у наступні три роки: на що очікувати та як діяти. SPEKA. <https://speka.media/trendi-ta-rekomendaciyi-shhodo-roboti-maibutnyogo-v-ukrayini-do-2025-roku-pid-vplyvom-naslidkiv-povnomasstabnoyi-viini-ploqdv>.
- Болкун Т. А. (2010). Чинники, що впливають на професійне самовизначення особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Кореєкційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 16. С. 257–260.
- Васильєва О. (2011). Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. № 1. С. 19-23.
- Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій, № 2486-IX. 29.07.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text>.
- Boucher, K. L., Fuesting, M. A., Diekman, A. B., & Murphy, M. C. (2017). Can I work with and help others in this field? How communal goals influence interest and participation in STEM fields. *Frontiers in Psychology*, 8, 1–12.
- Eccles, J. S., & Wang, M. T. (2016). What motivates females and males to pursue careers in mathematics and science? *International Journal of Behavioral Development*, 40(2), 100–106.
- Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2020). From expectancy-value theory to situated expectancy-value theory: A developmental, social cognitive, and sociocultural perspective on motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101859.
- Future of Work: вплив війни та професії для відновлення України. (2022). *Career Hub* <https://careerhub.in.ua/future-of-work-vplyv-viyni-ta-profesii-dlya-vidnov/>.
- <https://tusib.org/ukraynada-en-cok-hangi-meslekler-talep-goruyor-arastirma>. (Erişim tarihi: 21.09.2023).
- <https://www.ukraynaegitimdanismanligi.net/ukraynada-egitim-sistemi>. (Erişim tarihi: 21.09.2023).
- <https://ukraynahayat.com/ukraynada-en-gozde-meslekler-hangileri>. (Erişim tarihi: 21.09.2023).
- https://sarimeseilkokulu.meb.k12.tr/mebiysdosyalar/41/13/969122/dosyalar/2021_01/18122449.pdf?CHK=df652b0a2f7ef2b781501296049c19ae. (Erişim tarihi: 21.09.2023).
- <https://www.ekipnormarazon.com/makalelerimiz/meslek-secimi/gencin-meslek-secimini-etkileyen-faktorler>. (Erişim tarihi: 21.09.2023).
- Ibrahim Bashir, M.M., Fadelalla Alrayah, M.A., Elsayed Mustafa, M.E. *et al.* (2023). Medicine as a career choice: a comprehensive study on factors influencing Sudanese students to opt in/out medical career. *BMC Med Educ* 23, 418. <https://doi.org/10.1186/s12909-023-04415-w>.
- Koshetar U., Lytvynska S., Senchylo-Tatlilioglu N., Sibruk A., & Onufriychuk H. (2022). The Use of Information and Communication Technologies in the Activities of Higher Educational Institutions of Ukraine. *Digital Technologies in Teaching and Learning Strategies. Proceedings of DTLS-2021*. Springer. P. 86-94. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-05175-39>.
- Климов Е.А. (1984). *Человек и профессия*. Ленинград.
- Кучерук О.Я. (2011). Свідомий вибір професії як фактор успішної професійної кар'єри. *Наука і освіта*. № 7. С. 61-65.

- Ляховченко Н., Петрук В. (2014). Аналіз факторів, що впливають на вибір майбутньої професії старшокласниками. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. №4. С. 125-128.
- Master, A., Meltzoff, A. N., & Cheryan, S. (2021). Gender stereotypes about interests start early and cause gender disparities in computer science and engineering. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(48), e2100030118.
- Макуха М. Що впливає на вибір майбутньої професії дитиною: 11 важливих факторів. *Українська правда. Життя*. 10 листопада 2021 р. <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/11/10/246426>.
- Маркова А.К. (1996). *Психология профессионализма*. Москва.
- Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду (On the approval of the Government's priority action plan, September) 9 вересня 2020. № 1133-2020 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2020-%D1%80#Text>.
- Rosenzweig, E.Q., Chen, XY. (2023). Which STEM careers are most appealing? Examining high school students' preferences and motivational beliefs for different STEM career choices. *IJ STEM Ed* 10, 40. <https://doi.org/10.1186/s40594-023-00427-6>.
- Tatlıoğlu, K. (2023). Meslek seçimine kavramsal bir bakış. 1. Uluslararası İpek Yolu Konferansı. (1th International Silk Road Conference). 26-27 Mayıs 2023, Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Nahçıvan/Azərbaycan.

EXTENDED ABSTRACT

The current socio-economic and cultural-historical situation in Ukraine actualizes the problem of choosing professions. The purpose of the study is the analysis of the choice of profession and professional orientations and influencing factors in Ukraine, the description of the main problems related to the modern labor market of Ukraine. The study included a literature review. In this context, scientific articles written in this field, proceedings of congresses, Internet sites were used and the obtained information was analyzed. According to research, before the full-scale invasion of Russia into Ukraine, there was competition among economists, managers, and lawyers on the labor market of Ukraine, but the state already needed highly qualified specialists in engineering and technical specialties. In the conditions of entry, the need for specialists in engineering and technical specialties increased even more, and the need for such specialists will remain even after the end of the war.

As is known, the choice of profession by a young person is made under the influence of various factors. The researchers paid special attention to the most significant of them, analyzing and understanding the factors influencing the choice of a future profession. The article considers the classifications of factors affecting a person's professional self-determination. Attention is focused on the fact that when choosing a future profession in modern conditions, it is necessary to take into account the current cultural and historical situation in society in order to benefit society as a result of one's professional activity.

As a result of the analysis of current publications on the topic of professions, it was possible to identify priority industries whose specialists will be involved in the reconstruction of Ukraine after the end of the war. Technical professions necessary for the reconstruction of Ukraine after the end of the war will remain a priority. First of all, these are security and defense industry, medical services and health care, construction, architecture and infrastructure, IT and digital technologies, energy, social services and psychological support, agro-industry and agriculture. Choosing an occupation is one of the most important decisions for a person during his / her lifespan. One third of a lifespan involves vocational activities. An occupation is not only a way to earn Money or to provide a living; what's more than that it's the most important tool of the process or the claim for an individual to make oneself true.

KARİYER PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞI HİZMETLERİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Kasım TATLILIOĞLU¹

Özet

Bu çalışmada, kariyer psikolojik danışmanlığı kavramsal bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Kariyer psikolojik danışmanlığı yaklaşımının kendine özgü felsefesi, kavramları ve müdahale teknikleri vardır. Bireyin kariyerini yapılandırması aynı zamanda gelişim süreci içerisinde çevresine bir uyum süreci olarak ele alınmalıdır. Kariyer psikolojik danışmanları danışmanlara yardım ederken yeni bir perspektif geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı kariyer danışması hizmetlerini incelemek ve kariyer danışması konusundaki ihtiyaçlarını belirlemektir. Bu çalışmada, literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda, bilimsel araştırma çalışmalarından, bilimsel makalelerden, kitap ve dergilerden, internet, vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Planlama, Kariyer Psikolojik Danışmanlığı, Okul Psikolojik Danışmanı, Kariyer Seçimi

Abstract

In this study, career counseling is discussed from a conceptual perspective. Career counseling approach has its own philosophy, concepts and intervention techniques. An individual's career structuring should also be considered as a process of adaptation to his / her environment within the development process. Career counselors need to develop a new perspective while helping clients. The aim of this study is to examine the career counseling services and to determine needs for career counseling. In this study, a literature review was conducted. In this context, from scientific research studies, scientific articles, books and journals, internet, etc. resources have been used.

Keywords: Career, Career Planning, Career Counseling, School Counselor, Career Choice

¹ Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye. kasimatlili@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5964-4343.

1. GİRİŞ

Bir bireyin, hayatını kazanacağı çalışma alanını belirlemesi, hayatındaki en önemli karar durumlarından biridir. İnsanlar hayatları boyunca birtakım kararlar doğrultusunda seçimler yapmaktadırlar. Bireyin kariyer seçimi bu seçimler arasında en önemli önceliklerden biridir. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan çalışma; bireye kişisel gelişim, sosyal etkileşim, kişisel ve sosyal gereksinimlerin giderilmesi, bir kimlik duygusuna sahip olma ve yaşama anlam kazandırma olanağı sağlaması gibi birçok olası katkıları olduğu söylenebilir (Steger, Dik ve Duffy, 2012). Çalışmanın dijitalleşmesi ve otomasyonu ya da bir başka ifadeyle Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte çalışma dünyasının doğası 21. yüzyılda büyük ölçüde değişime uğramış ve çalışanlar bireysel olarak bu durumdan daha fazla etkilenmeye başlamışlardır (Schwab, 2017). Kariyer gelişimlerinde otomasyona geçiş gibi köklü değişikliklerin beklendiği böylesi bir dönemde bireylerin esneklik ve uyum becerilerini arttırmanın önemli kaçınılmazdır (Savickas, 2015).

Kendini bilme, sahip olduğu kişisel özelliklerini özelliklerini elden geldiği kadar nesnel kriterlerle değerlendirebilme, yeteneklerine ilişkin olguları yeteneklerine uygun şekilde gerçekleştirmeye çalışmak olarak tanımlanabilmektedir. Kendini doğru tanıyan kişi ne istediğini bilen ve isteklerinin ne kadarını yapma potansiyeli olduğunu doğru değerlendirebilen kişidir (Kuzgun, 2003). Kariyer ve meslek seçimi bireyi ilgilendirdiği kadar kamu politikaları açısından da devletleri ilgilendirmektedir. Bu nedenle kariyer psikolojik danışmanları danışanlara yardım ederken yeni bir perspektif geliştirmeleri gerekmektedir (Tatlilioğlu, 2023).

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada, kariyer psikolojik danışmanlığı kavramsal olarak ele alınmıştır. Çalışma yaşamında, rekabeti yönetecek ve değişimi okuyacak olan bireyin tüm özellikleriyle anlaşılması önemlidir. Kendi yetenekleri, ilgileri ve ihtiyaçları hakkında doğru ve gerçekçi bilgilere sahip olmayan bireyler, mesleğin gerektirdiği nitelikler, sağladığı imkanlar, mesleğin avantajları, dezavantajları hakkında çoğu kez kulaktan dolma, yalan yanlış bilgilerle üniversite kapısına gelmektedirler. Günümüzde çalışma hayatını etkileyen faktörler, örgütlerin çalışanlarını ve bireyin meslek seçiminin ve kariyer yöneliminin önemini arttırmaktadır. Doğru kariyer danışmanlığı bu bağlamda oldukça önem arz etmektedir.

3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. Kariyer Nedir?

Kariyerin genel bir tanımı, “bir kişinin zaman içindeki iş deneyimlerinin gelişimi doğrultusunda olan süre gelen dizileridir” (Kaval & Gökoğlan, 2020, s. 249). Kariyer yaşam boyu süren bir süreçtir. Meslek öncesini, mesleğin icrasını ve meslek sonrasını kapsar. Kariyer, seçilen bir iş yolunda ilerlemek, deneyim kazanmak, gerekli mesleki eğitimleri almak ve daha fazla saygınlık elde etmektir.

3.2. Meslek Nedir?

Genel olarak meslek, “topluma faydalı mal veya hizmet sağlamak ve bunun neticesinde para kazanmak için yapılan belirli bir eğitim süreci ile kazanılan pratik ve teorik bilgilere dayalı kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır” (Vurucu, 2010, s. 9). Telman'a (2002) göre ise meslek, sürekli bir eğitim ve öğretim sonrası kazanılır.

3.3. Kariyer Danışmanlığı Nedir?

Kariyer danışmanlığı, “bireyin eğitim ve iş hayatında karşılaşılabileceği her türlü sorunun çözümü için gerekli olan becerileri danışana kazandırarak, danışanın kariyer problemleriyle başa çıkmasını ve kariyer fırsatlarını doğru bir şekilde değerlendirmesi sürecidir”. Yaşamın her döneminde karşılaşılabilecek kariyer problemlerinin çözümü için bireyle veya grupla psikolojik danışma oturumları şeklinde gerçekleşir. Kariyer danışmanlığı hizmeti çerçevesinde tercih danışmanlığı, mülakat provaları, özgeçmiş hazırlama, iş arama stratejileri, okula ve işe uyum çalışmaları yürütülmektedir. Bu danışmalar sırasında problemlerin çözüme ulaşması ve doğru kariyer hedeflerinin belirlenmesi için ilgi, yetenek ve kişisel özellikleri belirlemede çeşitli ölçek ve testlerden yararlanılmaktadır (Tatlıoğlu, 2011).

Hirshi’ye (2018) göre kariyer danışması hizmetlerinde en acil konular arasında şunlar yer alır:

- Kişinin kariyer gelişiminde kendine yönelme ve esnek olma
- Tüm yaşam süresince kendine yönelerek kariyerinin yönetimini gerçekleştirme ve yaşam boyu gelişimini destekleme
- Standart dışı çalışma düzenlemelerine rağmen çalışma rolündeki anlam ve kimlik duygusunu oluşturma
- Geleneksel istihdam ilişkilerinin kaybına rağmen temel insan ihtiyaçlarını karşılayabilecek güvenli çalışma olanaklarına odaklanma olarak ifade etmektedir (Aktaran, Kılıç ve Zorbaz, 2021, s. 2).

3.4. Kariyer Danışmanı Kimdir?

Kariyer danışmanları; kariyer gelişimi destek ve müdahale sürecine odaklanan özel bir uzmanlık eğitimi almış olan profesyonel kişilerdir. Kariyer psikolojik danışmanları her bir danışanı bütün olarak ele almalı, danışanın örnekleri ve işlemleri kendi yaşamları içinde anlamasına yardımcı olmalıdır. Kariyer psikolojik danışmanları konuşmaları sadece kariyerle ilgili konularla sınırlanamamalıdır. Danışanlar yaşamlarının farklı alanları hakkında konuşmaya teşvik edilmelidir (Bright ve Pryor, 2005). Kariyer danışmanları, kariyer danışmanlığı ve kariyer gelişimi konusunda uzmanlaşmış bir eğitime sahip olmalıdır. Ayrıca kişisel danışmanlık ve grupla psikolojik danışma konularında ek eğitim alabilirler. Kariyer danışmanları öğrenciler için kariyer geliştirme gruplarını oluşturabilir veya öğrencilere birey ve grup danışmanlığı yapabilirler. Danışmanlar çeşitli alanlarda öğrencilere yardımcı olabilir. Bazı örnekler arasında artan öz farkındalık, karar verme, hedef belirleme ve bir eylem planı oluşturma yer almaktadır (Litoiu ve Oproiu, 2012; Aktaran, Kaval ve Gökoğlan 2020, s. 253).

3.5. Kariyer Danışmanlığında Karar Verme Süreci

Kariyer danışmanlığı sürecinde; danışanın kendini çok yönlü olarak tanıması sağlanarak doğru kariyer hedefleri oluşturması esas alınır. İş dünyasının talepleri, danışanın ihtiyaç ve beklentileri bütünsel olarak değerlendirilerek bireyin ilgi ve yetenekleri ışığında kariyer yaşantısı planlanır. Yeşilyaprak’a (2003) göre, mesleki karar, mesleki gelişim sürecinin sonunda yapılan bir seçimdir. O halde önemli olan bu sürecin nasıl yaşandığıdır. Bergland’a (1974) göre verme sürecinin aşamaları:

- Problemin hissedilmesi: Yeni bir davranış tarzının aranması ve benimsenmesi
- Problemin tanımı: Sıkıntının hissedilerek çözülmesi gereken bir problem olarak ifade edilmesi ve adlandırılması
- Seçeneklerin oluşturulması: Gerçekleşme olasılığı en yüksek olana yönelme

- Seçenekler hakkında bilgi toplama: Her seçeneğin olumlu ve olumsuz yönlerinin ortaya çıkarılması
- Toplanan bilgilerin istekleri karşılama açısından değerlendirilmesi
- Uygun seçeneğin belirlenerek, planın uygulamaya konması
- Sonucun değerlendirilmesi.
Gelatt'a (1962) göre karar verme süreci şu 3 aşamadan oluşmaktadır:
- Bu sürecin ilk basamağında "yordayıcı sistem" bulunmaktadır. Bu sistem, muhtemel seçim alanlarını, bu seçim alanlarının muhtemel sonuçlarını ve sonuçların meydana gelme olasılıklarını kapsamaktadır.
- İkinci basamak "değer sistemi"dir. Bu sistem sonuçlardan arzu edilir olanları içermektedir. Sürecin üçüncü basamağını "ölçüt" oluşturmaktadır.
- Bu son basamakta kararın seçimi ve değerlendirilmesi yer almaktadır.

Gürüz'e (2009) göre, bireysel kariyer planlama süreci kendini tanıma, mesleği ve iş dünyasını tanıma, kendine uygun iş bulma, kariyerde ilerleme şeklinde de özetlenmektedir. Bu çalışmada, bireysel kariyer planlamanın sürecine yönelik bu beş aşama ekseninde kariyer merkezlerinin çalışmaları tespit edilmeye çalışılmıştır (Aktaran, Cevher, 2015, s. 166).

3.6. Neden Kariyer Danışmanlığına İhtiyaç Duyarız?

- Yaşamın farklı dönemlerinde bazı engellerle ve problemlerle karşılaştığımız gibi kariyerimizle ilgili de çeşitli problemlerle karşılaşmak mümkündür.
- Okul, iş, meslek gibi kariyerimize dair problemlerde kendimizi tanıyarak kariyer gelişimimizi yapılandırmak ve sorunların çözümünde kariyer danışmanlığına ihtiyaç duyarız.

Psikolojik olarak karar vermek kendi başına zor bir eylemdir. İrvın Yalom'a göre, "karar vermek diğer olasılıklarla bağımızı koparır. Bir kadını, bir kariyeri, bir okulu seçmek diğer olasılıkları terk etmek anlamına gelir" (Yalom, 2002). Dünya Ekonomik Forumu'na (2016) göre bu yüzyılda yeni meslek kategorilerinin kısmen ya da tamamen diğer mesleklerin yerini alacağı ve çoğu sektörde hem eski hem de yeni mesleklerin gerektirdiği beceri setlerinin değişeceği öngörülmektedir (Aktaran, Kılıç, 2019, s. 142).

3.7. Kariyer Danışmanlığının Amacı

- Bir kişinin kariyer yolunun tüm aşamalarında rehberlik sağlamaya yardımcı olmaktır. Kariyer Danışmanlığı, kişinin yaşamı ve kariyeri hakkında bilinçli bir karar verebilmesi için kendisini ve çevresinde süregelen dünyayı anlamasına yardımcı olmayı amaçlar (en.wikipedia.org/wiki).
- Kariyer danışmanları, bireylerin kendilerini keşfetmelerine yardımcı olmaya çalışmak gibi çok çeşitli hizmetler sunar. Danışmanlar ayrıca başkalarının eğitim, kariyer veya genel olarak yaşamlarıyla ilgili hayatta tamamlamak isteyebilecekleri gerçek hedeflerini veya başarılarını keşfetmelerine yardımcı olmaya çalışır.
- Kariyer danışmanları, bireylerin ne olmak isteyebileceklerini anlamalarına yardımcı olurken, aynı zamanda insanların gelecekteki hedeflerine ulaşmalarında kullanabilecekleri kaynakları ve bilgileri bulmalarına da yardımcı olur. Kariyer danışmanları, bireylerin hayallerini gerçekleştirme yolculuklarında nerede olduklarını görselleştirmelerine yardımcı olmak için bir tür yol haritası oluşturacaktır (en.wikipedia.org/wiki).
- Danışmanların uğraştığı bir faktör, insanların işsizliğin kalıcı olabileceğini düşünme eğiliminde olmalarıdır; ancak danışmanlar, işsizliğin yalnızca geçici olduğundan ve

statülerinin sonunda değişeceğinden emin olmalıdır (Şapale, Iliško ve Badjanova, 2021).

- Bu nedenle danışmanlar, yaşamdaki yollarını bulmaya daha fazla odaklanmak için olumlu pekiştirme sağlamak için ellerinden gelenin en iyisini yapmalıdır. Kariyer danışmanlığı, mesleki bilgilerin sağlanmasını, modelleme becerilerini, yazılı alıştırmaları ve kariyer hedeflerinin ve planlarının keşfedilmesini içerebilir (Whiston ve Rahardja, 2008).
- Danışmanlar içinse kariyer psikolojik danışmanlığının amacı, bütün karmaşıklığıyla birlikte kariyer gelişim sürecinin önemini ve şekillenmesini anlamaktır (Türkmen, 2014, s. 261).

3.8. Kariyer Tatmini

Kariyer tatmini, kariyere ilişkin hedef ve beklentilere ulaşma derecesine ilişkin algıyı ifade eder. Kariyer tatmininin bir boyutunu, insanların kariyerlerinden elde ettikleri tatmin ve kariyer başarıları oluştururken; diğer boyutunu ise, gelecekte elde etmek istedikleri kariyer ilerlemeleri için bireylerin algıladıkları umut oluşturur (Nauta vd., 2009). Greenhaus vd., (1990), çalışanların kariyer tatmininde beş temel faktörün önemini vurgulamıştır. Bu faktörler şöyledir;

- (KT1) kariyer başarıları
- (KT2) tüm kariyer hedeflerine ulaşma derecesi
- (KT3) gelir hedeflerine ilişkin ilerleme derecesi
- (KT4) kendini geliştirme hedeflerine ilişkin ilerleme derecesi
- (KT5) yeni beceri ve yetkinlik elde etme konusunda elde edilen ilerlemeler.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kariyer danışmanlığı; işe yerleştirme sürecinde ihtiyaç duyulan becerileri kazandırmayı ve geliştirmeyi amaçlar. İş ortamında karşılaşabileceği zorluklarla başa çıkmasına yardım eder. Aynı zamanda kişilerarası iletişim becerilerini geliştiren, stres ve öfke ile başa çıkmayı sağlayan ve bireyin karşısına çıkacak kariyer fırsatlarını en iyi şekilde değerlendirmesinde etkin rol oynayan çok yönlü bir süreçtir. Kariyer planlamasında danışanın kendi geleceğine yönelik alternatifleri deneyimlemesi açısından staj, sektör buluşmaları gibi kariyer fırsatları danışanın iş hayatını tanımasına ve doğru bir kariyer planlaması yapmasına yardımcı olur. Bireylerin mesleklere, kariyerlere, kariyer rollerine ve sorumluluklarına, kariyer kararları verme ve kariyer planlama, serbest zaman aktiviteleri planlama, kariyer yolları ve diğer kariyer gelişim aktiviteleri (örneğin özgeçmiş yazma, iş görüşmesi, iş arama teknikleri, kişisel gelişim, vb. gibi) onların kariyerleri ile ilgili çatışma ve sorunlara yönelik bireysel veya grupla sürdürülen danışma sürecidir. Beceri, yetenek ve değerlerin değerlendirilmesi de kariyer danışmanlığında yaygın olarak değerlendirilir. Meslek hayatında ulaşılan başarı, bireye hem iş hem de sosyal hayatında mutluluk şansı sunmaktadır. Kuzgun'a (2003) göre, bireylerin kendilerine uygun meslek seçmiş olması, işlerini severek yapmalarını, mesleklerinde ilerleme sağlamalarını, dolayısıyla hem mutlu, hem de daha verimli olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlar. Hangi mesleği seçeceklerine henüz karar verememiş olan bireyler, sınav sonrasında zaman baskısı altında yaptıkları meslek seçiminde genellikle ailelerinin isteklerine ve mesleğin ekonomik getirisine göre karar verme yolunu seçtiklerinden, yüksek oranda başarılı ve mutlu olamayacakları mesleklere yönelebilmektedirler. Yaptıkları meslek seçiminin gerçekçi olmamasının büyük oranda "geri

dönülmez” nitelikte olması nedeniyle hem bireyin mutluluğu üzerindeki, hem de ülke ekonomisindeki etkisi yadsınamaz (Vurucu, 2010). Sonuç olarak, verilen rehberlik/yönlendirme hizmetlerinin titizlikle yapılması ve bireyler üzerinde uygulanan testler, envanterler vb. ölçme araçları doğru şekilde uygulanıp değerlendirilmelidir (Tatlilioğlu, 2011).

Literatürde yapılan çalışmalar okul psikolojik danışmanlarının ilkökul döneminde kariyer danışması uygulamalarına yer vermedikleri görülmektedir. Schein (1984), kültürün kariyer üzerinde etkili olabileceğine işaret etmiştir. Kariyer kararlarının kültürler arasında farklılık gösterdiği (Thomas ve Inkson, 2007; Aycan ve Fikret-Paşa, 2003; Beynon, J. vd., 1998), kariyer anlayışlarının ve kariyer tanımlarının kültürden etkilendiği değerlendirilmektedir (Briscoe ve ark., 2007; Chudzikowski ve ark., 2009; Khapova, Vinkenburg ve Arnold, 2009; Akt: Sakal ve Yıldız, 2015, s. 6614). Kültürün kariyer hareketliliği üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan diğer bir çalışma Erdoğan ve AYTEKİN’E (2012) aittir. Onlara göre, kültür kariyer seçiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Brown (2002)’a göre bireycilik-toplulukçuluk gibi kültürel değerler kariyer geliştirme sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Kılıç ve ZORBAZ’IN (2021) yaptıkları araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin çoğunun rehberlik servisine kariyer danışması nedeniyle çok az başvurdukları, başvuranların ise çoğunlukla meslek ya da üst eğitim kurumları hakkında bilgi alma yönünde ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Korkut-Owen’un (2007) yaptığı bir çalışmada psikolojik danışmanların çok azının yaşam boyu kariyer gelişimini vurguladıkları tespit edilmiştir. Demirtaş-ZORBAZ ve ULAŞ (2016) Türkiye’de gerçekleştirilen tez ve makaleleri incelemişler ve ilköğretim popülasyonunda yapılan çalışma ve uygulamaların sınırlı olduğunu ve bunların daha çok lise ve üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiğini bulmuşlardır. Kaval ve GÖKOĞLAN’IN (2020) yaptığı çalışma sonucunda kariyer merkezinden akademik destek alan öğrencilerin büyük çoğunluğunu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri olduğu, kariyer merkezlerinden en düşük düzeyde destek alan fakülte öğrencilerinin Hukuk Fakültesi olduğu, öğrencilerin mezuniyet sonrası işsizlik yaşama durumuna göre kariyer merkezinden destek aldıkları ve birçok öğrencinin kariyer geleceği açısından kararsızlık yaşadıkları tespit edilmiştir.

Son olarak Türkiye gibi ülkelerde kariyer danışması uygulamalarında, acemilikten yavaş yavaş daha profesyonel hizmetlere doğru bir geçiş yaşandığı, ancak sunulan hizmetlerin hala profesyonel bir düzeye ulaşmadığı söylenebilir. Kişinin yetenek ve ilgilerine uygun bir mesleği seçmesi, o meslekte ilerlemesi için kişiye verilen uzmanlık hizmetlerinin düzenli ve sürekli olması gerekir (Bakırcıoğlu, 1994). Bireylere verilecek kariyer danışması hizmetlerinin güçlendirilmesi için öncelikle mevcut durumun ortaya konması ve Türkiye’de bireylere sunulan kariyer danışması hizmetlerinin neler olduğu ve nelere odaklandığı ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılması gerekli görülmektedir. Bu durum ülkenizde günümüz koşullarında giderek daha da önemli hale gelmiştir (Kılıç ve ZORBAZ, 2021, s. 2; Kılıç, 2019, s. 126).

KAYNAKLAR

- Bakırcıoğlu, R. (1994). Rehberlik ve Psikolojik Danışma, (4.Basım). Ankara, Turhan.
- Bergland, B.W. (1974). Career planning the use of sequetial evaluated experience. Vocational guidance and development. Boston, Houghton Mifflin Co.
- Bright, J. E. H. & Pryor, R.G.L. (2005). The chaos theory of careers: A user's guide. *The Career Development Quarterly*, 53(4), 191-305.
- Brown, D. (2002), The role of work and cultural values in occupational choice, satisfaction and success: A Theoretical statement. *Journal of Counseling & Development*, 80 (1), 48-56.
- Cevher, E. (2015). Üniversitelerde kariyer planlama faaliyetleri ekseninde kariyer merkezlerine yönelik bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 164-177.
- Demirtaş-Zorbaz, S. ve Ulaş, Ö. (2016). Çocuk ve kariyer: Türkiye'deki çalışmalara genel bir bakış. VI. Uluslararası Canik Sempozyumu: Hedefe Doğru İnsan, Samsun.
- Erdoğan N. ve Aytekin, İ. (2012). Kültürün psikolojik hareketliliğe etkisi: Türk ve Kanadalı akademisyenlerin karşılaştırmalı analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(4), 2521-2540.
- Gelatt, H. B. (1962). Decision-making: Aconceptual frame of reference for counseling. *Journal Of Counselling Psychology*, 9(3). 240-245.
- Greenhaus, J. H., Parasuraman, S., and Wormley, W. M. (1990). Effects of race on organizational experiences, job performance evaluations, and career outcomes. *Academy of Management Journal*, 33(1), 64–86.
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Counseling psychology](https://en.wikipedia.org/wiki/Counseling_psychology), Erişim tarihi: 24.08.2023.
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Career counseling](https://en.wikipedia.org/wiki/Career_counseling), Erişim tarihi: 24.08.2023.
- Kalafat, T. (2019). Algılanan Kariyer Engelleri (AKE) Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlama Çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(2), 103-124.
- Kaval, U. ve Gökoğlan, K. (2020). Üniversite öğrencilerinin kariyer eğilimleri: Dicle Üniversitesi örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19), 248-260.
- Kılıç, Ö. U. ve Zorbaz, S. D. (2021). İlkokullarda sunulan kariyer psikolojik danışması hizmetlerine yönelik bir inceleme. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Kılıç, Ö. U. (2019). Kariyer geçişlerinde umut değişkeninin rolü. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(2), 125-143.
- Korkut-Owen- F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(32), 187-197.
- Kuzgun, Y. (2003). Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş, Ankara, Nobel.
- Nauta, A. vd. (2009), Understanding the factors that promote employability orientation: Theimpact of employability culture, career satisfaction, androle breadth self-efficacy. *Journal of Occupationaland Organizational Psychology*, 82, 233–251.
- Öztemel, K. (2020). Dördüncü sanayi devriminde çalışmanın anlamı ve kariyer psikolojik danışmanlığı. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(2), 1-24.

- Steger, M., Dik, B. J. ve Duffy, R. D. (2012). Measuring meaningful work: The Work as Meaning Inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 322-337.
- Savickas, M. L. (2019). *Career counseling. (Second Ed.)*, Washington, DC, American Psychological Association.
- Sakal, Ö. ve Yıldız, S. (2015). Bireycilik ve toplulukçuluk değerleri, kariyer çapaları ve kariyer tatmini ilişkisi. *Journal of Yasar University*, 10(40), 6612-6623.
- Šapale, S., Iliško, D. ve Badjanova, J. (2021). Sustainable Career Guidance During the Pandemic: Building Pathways into a 'New Normal'. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, 12(1): 140–150.
- Savickas, M. L. (2015). *Life-design counseling manual*. Author.
- Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*, New York, Crown Business.
- Tatlılıoğlu, K. (2023). Meslek seçimine kavramsal bir bakış. 1. Uluslararası İpek Yolu Konferansı. (1th International Silk Road Conference). 26-27 Mayıs 2023, Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Nahçıvan/Azerbaycan.
- Tatlılıoğlu, K. (2011). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisinden beklentiler üzerine bir araştırma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 79-102.
- Tatlılıoğlu, K. (2011). Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede öz-saygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 19-41.
- Telman, C. (2002): *Başarıya Giden Yolda Meslek Seçimi*, İstanbul, Epsilon.
- Türkmen M. (2014). Kaos kuramına dayalı kariyer psikolojik danışmanlığı programı ve vaka analizi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(42), 256-268.
- Whiston, S.C. ve Rahardja, D. (2008). Vocational counseling process and outcome. In: Brown, S.D. & Lent, R.W. *Handbook of Counseling Psychology*. (4th ed). New York, Wiley.
- Vurucu, F. (2010). Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Programı, İstanbul.
- Yalom, I. (2002). *Bağışlanan Terapi*. (Çev., Zeliha İyidoğan-Babayügit). İstanbul, Kabalıcı.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara, Nobel.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of working has been interpreted in different ways since the beginning of human history. One of the most important stakeholders supporting students' career development in Turkey is school counselors. Today career formation depends on many factors depends. Choosing a carrier is one of the most important decisions for a person during his/her lifespan. Career counseling is the process of assessing an employee's skills, abilities and work habits, systematic use of information obtained about their education, work experience and general interests is one approach. The career planning process for each student varies according to their experiences, interests, skills and values. In their first and last phase of education awareness of students on their career objectives is an important element in directing the future. Career development occurs when education and job search interact with personal goals and continues throughout life. Career development is the total life span of any individual. psychological, sociological, educational, which come together to understand the nature and significance of work in is the total integration of physical, economic and chance factors. Career success is a result of a person's career experiences. Career success is the result of a person's at any point in their work experience over time, achieving desired work-related outcomes can be defined as. The Fourth Industrial Revolution comes amidst a series of social, political, cultural and economic upheavals that will unfold throughout the 21st century. In parallel with these innovations that the 21st century has brought to human life, the working conditions of individuals have also changed. Individuals have to improve their knowledge and skills in every career and life period. Therefore, career counselors need to develop a new perspective while helping their clients. It is stated that individuals who receive effective career interventions can generally negotiate career development tasks more comfortably and more effectively (Savickas, 2019). Career counselors can use many methods, approaches or models taking into account the needs of the clients. It may be helpful for career counselors to use traditional theoretical approaches as well as theoretical approaches that can accommodate the changes required by the digital revolution and help individuals cope with the challenges that arise in the world of working (Öztemel, 2020: 22). The use of career systems, in making it easier for the individuals to make correct and accurate career decisions can help decision making. Career counselors work with clients while working, the opportunity for creativity arises at the point of transition. and realize that he's out. The career counseling services that school counselors offer to students at the educational levels where they work should be aimed at ensuring that students have 21st century competencies and professions that they can be satisfied in the future. According to the results of the studies conducted on this subject, it can be seen that there is a deficiency in career counseling practices in schools. For example, Korkut-Owen (2007) found that only one third of school counselors think that career guidance continues throughout life. However, career counseling services that will be systematically offered in school environments to support students' career development are of great importance. For this reason, school counselors have a great responsibility to identify the shortcomings and strengths of career counseling services offered in schools. Career counselors can increase the level of adaptation of their clients to the global world by using theories that emphasize positive dispositions such as hope as well as flexibility skills in the developing and ever-changing 21st century world. An individual's career structuring should also be considered as a process of adaptation to his / her environment within the development process. The individual configures and implements education opportunities, occupational and job opportunities around them throughout this adaptation process. If an individual perceives

career barriers around him and thinks that he cannot overcome these obstacles, his or her efforts for career development will suffer (Kalafat, 2019).

SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMI YALANI VE TANER AKÇAM'IN İDDİALARI

Girayalp KARAKUŞ¹

Özet

Birinci Dünya Savaşı devam ederken meydana gelmiş olan Ermeni Tehciri geçmişten günümüze tartışılan bir konudur. Bu konuyla ilgili Türk ve Ermeni araştırmacılar tarafından ciltlerce kitap ve makale yazıldı. Ancak iki taraf da mutabakata varamadı. Bu çalışmamdaki amacımın ahlakî ve politik olduğunu söylemeliyim. Zira bir Türk tarihçisi olarak farklı iddialar ortaya koyan Taner Akçam'ın iddialarından birisi de Türkiye'de göreceli bir demokrasinin olmamasıdır. Taner Akçam'ın tezleri gündeme getirilerek Türkiye'de kendisinin iddialarının da okunduğu ve tartışıldığı bir kültürel-demokratik ortamın varlığı kanıtlamak istendi. Nitekim Türkiye'nin demokratik kurumsallaşma anlamında bazı eksiklikleri olduğu doğrudur ancak Türkiye'yi Tanzanya gibi bir ülke konumuna düşürmek de sorunlu bir çözümlerdir. Çalışmamın hedefi Ermeni Tehcirinin sosyo-politik gerekçelerini ve sonraki aşamada olan olayları arşiv belgeleri ile ortaya koyabilmektir. Son kertede dipnot ve kaynakça yarıştırmaktan ziyade özgün okumalar dile getirilmeye çalışıldı. Emperyalizmin de diline pelesenk ettiği ve siyasallaştırdığı bu konuda sağduyulu Ermenilerle anlaşabileceği ve Tehcirin nedenlerini onların da idrak edebileceğini umuyorum. Çalışmada Taner Akçam'ın iddialarını öne sürdüğü kaynaklar okundu, bu iddialara cevap verilecek arşiv kaynakları, makaleler ve kitaplar araştırıldı ve Akçam'ın iddialarının gerçek olmadığı sonucuna varıldı.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Tehcir, Taner Akçam, Soykırım, Türkiye

Abstract

The Armenian deportation, which took place during the First World War, is a topic that has been discussed from past to present. Volumes of books and articles have been written by Turkish and Armenian researchers on this subject. However, neither side has been able to reach a consensus. I must say that my aim in this study is moral and political. As a Turkish historian, Taner Akçam makes different claims, one of which is that there is no relative democracy in Turkey. By bringing Taner Akçam's theses to the agenda, I wanted to prove the existence of a cultural-democratic environment in Turkey where his claims are also read and discussed. It is true that Turkey has some deficiencies in terms of democratic institutionalization, but to reduce Turkey to a country like Tanzania is also a problematic analysis. The aim of my study is to present the socio-political reasons for the Armenian deportation and the events that followed with archival documents, and then to leave the solution of the problematic to the reader by expressing Taner Akçam's claims. In the end, rather than competing footnotes and bibliographies, original readings were tried to be expressed. I hope that Armenians with common sense will be able to agree on this issue, which imperialism has politicized and politicized, and that they too will be able to comprehend the reasons for the deportation. In the study, the sources that Taner Akçam puts forward his claims have been read, archival sources, articles and books to respond to these claims have been searched, and it has been concluded that Akçam's claims are not true.

Keywords: Armenian, Deportation, Taner Akçam, Genocide, Turkey.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye. girayalp71@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6240-5490.

GİRİŞ

Tarihçinin her zaman gerçeği araması gerekir. En azından gerçeği yazmaya çalışmak tarihçinin sorumluluğudur. Tarihçiler bir konu yazmadan önce bu alanla ilgili her şeyi de okumak zorundadır. Önyargılarını ve hayat görüşünü işine de yansıtması elzemdir. Bunun için de elinden geleni yapmalıdır. Tarihçinin düsturu şu olmalıdır: “Bir konunun bütün yönlerini ela al; kendi önyargılarını bir kenara bırak. Ancak o zaman gerçeği bulmayı umabilirsin.”²

Bu proste Ermeni Tehciri konusu yazılmadan önce Türk ve Ermeni tarihçilerinin tezleri incelendi. Ermeni tarafının iddialarında anakronizm ve boşluklar bulunuyor. Ermeni tarafının iddiasına göre Türklerin hepsi psikopattır. Türklerin, aynı Nazilerin Yahudilere yaptığı gibi bir anda Ermenileri yok etmek, yani etnik temizlik yapmak istediklerini iddia etmektedirler. Bu açıklama mantıklı değildir. Naziler Yahudileri soykırıma tabi tutmadan yüzlerce yıl önce de Avrupa’da anti-semitizm vardı. Bu, edebiyat dâhil her alana sirayet etmişti. Ancak Osmanlı’da böyle bir ruh hâli yoktur. Ermeniler hayatın her sahasında vardılar.³ Osmanlı’da büyük bir Ermeni düşmanlığı olsaydı, Ermeniler nasıl oldu da Anadolu’nun her alanına yayılabilme imkânı elde ettiler. Irkçı nefretin Ermenilere yönelik olması açıkçası saf bir fantaziden ibarettir.⁴

O halde ne oldu da kardeş iki halk birbirine düşman oldu? Yunan ve Sırp’ların bağımsızlığını elde etmesinden sonra Osmanlı’yı paylaşmak isteyen emperyalist ülkeler, gözünü Ermenilere çevirmiştir. Avrupa’ya okumaya giden Ermeni aydınlar Kırım Savaşı’ndan sonra ülkelerine döndüklerinde milliyetçi emeller peşinde koşmaya başladı. Taner Akçam’da Ermeni uyanışını Kırım Savaşı’ndan sonraki sürece bağlıyor. Akçam, Avrupalı devletlerin Ermenileri iyi niyetli biçimde yeterli olarak desteklemediğini ve çıkarları gereği Ermenilerin gayelerini kullandıklarını ifade etmiştir.⁵ Avrupalıların Ermenilerin gayelerini kötü niyetle kullandıkları doğrudur ama Avrupalıların Ermenileri desteklemediği tezini mutlak doğru olarak kabul etmek zordur. Zira Osmanlı Arşiv belgelerine bakıldığında Avrupalı devletler Ermenilere her konuda büyük maddi yardımlar yapmıştır. Örneğin; “Rockfeller Vakfı 1915-1916 yılları arasında Ermenilere 300.000 bin dolar yardım yaptı. Misyoner Dodge zengin Amerikalılardan ve ABD Kızılhaçından yardım sağladı. Christian Herald ve Literary Digest dergileri yardım toplamada etkin oldular. 2.000.000 dolar yardım topladılar.”⁶ Bu yardımları çoğaltabiliriz. Ermeni hareketi tam da bu noktada ilerici değil gericiydi. Çünkü emperyalist ülkelerden medet umarak bağımsız olmaya çalıştılar. Zira bağımsız olsalardı da emperyalizmin bir kuklası hâline geleceklerdi. Ermenilerin medet umduğu Avrupalı ülkeler sonunda Ermenileri yarı yolda bırakmıştır.

Ermeniler, Sevr Antlaşması’na daima sahip çıkmışlardır. Sevan Nişanyan gibi Ermeni aydınlarda da bu zihniyeti görebiliriz. Sevr Antlaşması Türkiye açısından fevkalattır. Avrupa Aydınlanma çağını başarıyla tamamladıktan sonra kendisine yakın gördüğü Hristiyan unsurlara sahip çıkmaya başlamıştır.⁷ Bu halklardan birisi de “Ermeniler” idi. Ermeniler

² Justin Mc.Carthy, “Kim Başlattı”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât’tan ve Tehcir’den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006, s. 11.

³ *Agm*, s. 18.

⁴ *Agm*, s. 19.

⁵ Taner Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu*, B.3, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s.532.

⁶ Şükrü Server Aya, *Soykırım Tacirleri ve Gerçekler: Türk Aleyhtarı ve Tarafsız Yabancı Belgelerle Diaspora Yalanlarının İç Yüzü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s. 208

⁷ Hasan Babacan, *Tehcir mi Soykırım mı?*, Altın Post Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 7.

Avrupalıların yakın ilgisine aldandılar. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında terör eylemleri gerçekleştirdiler. Örneğin; 1905'te II. Abdülhamid'e suikast, Maraş ve Adana olayları gibi.⁸

Taner Akçam'a göre; Ermeniler Türkiye'ye isyan etmemiştir. Ermenilerin katliama tabi tutulmaları devlet politikasıydı, Türk-Müslüman unsurlar bunu sadece Ermenilere değil Rumlara da yapmıştır.⁹ Önsel olarak Taner Akçam iddialarını kabul ettirmek için pek çok kitap ve belge yayımlamıştır. Ancak öne sürdüğü belgelerin bazılarının sahte çıkması inandırıcılığının kaybolmasına yol açmıştır. Bu belgelerden bazıları şunlardır: “*Andonyan Belgeleri, Sarkis Torosyan'ın Anıları, 29 Ağustos tarihli Talat Paşa Telgrafı ve 1919 yargılamalarında kullanılan dava dosyalarıdır.*” Yazının ileriki safhalarında bu çarpıtmalara değinilecektir.

Çalışmanın amacı Taner Akçam'ın sözde Ermeni Soykırımı Yalanı ile ilgili iddialarına stigmatize etmeden bütünsel bir bakış açısıyla cevaplar verebilmektir. Yöntemsel olarak Taner Akçam'ın iddialarının mantıksal hatalarını ön plana çıkararak bu iddiaları arşiv belgeleri, makaleler ve kitaplar yoluyla çürütebilmektir. Söz konusu yazar olayları ve olguları anlatırken çarpıtma yolunu tercih etmektedir. Tek yönlü bir anlatım içerisinde hareket etmektedir. Oysa tarihçi olayları değerlendirirken dönemin konjonktürel şartlarını da dile getirmelidir. Akçam ise Türklerin hiçbir sebep yokken Ermenileri katlettğini ileri sürmektedir. Mantıksal bir hata olarak görülebilir. Çalışma Akçam'ın bu mantıksal hatalarını ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Tehciri

İki dost halk ne oldu da birbirine bu kadar düşman oldu? Düşmanlığı kim başlattı?

İlk sorunun cevabına yukarıda değinildi. Düşmanlığı başlatan Ermeniler olmuştur. Ermeniler ileri sürdükleri tezlerinde bu duruma hiçbir şekilde bahsetmemektedir. Eğer Türkler Ermenilerin malına tasallut etmek isteseydi neden varlıklı İstanbul Ermenilerine dokunmadı da görece yoksul olan Doğu Anadolu Ermenilerini tehcir etmek istedi? Bu konuya Ermenilerin cevabı yoktur. Türkiye ayaklanmaya destek verenleri tehcir etmiştir. Bununla ilgili Osmanlı arşivleri külliyatı açıktır ve bakılabilir. Taner Akçam ayaklanma olmamıştır demektedir¹⁰ ama arşiv belgeleri aksini ifade etmektedir:

“*Tatvan'a gönderilen Vramyan'ın Bitlis'e sevk olunduğu, Şatak'ta isyan halinde olan Ermenilerin yirmi kadar askerimizi şehit etmiştir.*”¹¹

“*Van'ın Havasor nahiyesindeki çatışmalar şiddetlendi.*”¹²

“*Van'ın bazı nahiyelerinde Ermenilerin ihtilal başlatıp askeri kuvvetler ile çatışmıştır.*”¹³

“*Mutki'de Aro isimli Ermeni'nin askerlerimizle girdiği çatışmada iki yordakçısının öldürüldüğü, askerlerimizden birinin yaralandığı, Reşadiye nahiyesinin Göllü köyünde de*

⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Salâhi R. Sonyel, “İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)”, *Bellekten*, C: 51, S:201, 1987, s. 1241-1290.

⁹ Taner Akçam, “Ermenilerin İmhası Kararı Ne Zaman Alındı?”, *Birikim*, S: 364, Ağustos 2019.

¹⁰ “Taner Akçam İle Röportaj”, *T24*, 26 Nisan 2015.

¹¹ BOA DH.ŞFR, 467/125 Tarih: 18 Nisan 1915.

¹² BOA DH.ŞFR, 467/126 Tarih: 18 Nisan 1915.

¹³ BOA DH.ŞFR, 468/24 Tarih: 19 Nisan 1915.

sekiz kişilik Ermeni çetesiyle girilen çatışmada yedisinin öldürüldüğü, bir askerimizin yaralı birinin de şehit olduğu”¹⁴

“Asker kaçağı birçok Ermeni'nin çetelere katılmak üzere Rusya'ya firar etmekte olduğu...”¹⁵

“Saray kasabasından çekilen düşmanın işgal ettiği köylerdeki ahaliye vahşice davrandığı, düşmanın çekildiği köylerden yalnızca birinde elli beş şehit görüldüğü, malların yağma edilip evlerin yakıldığı, bu vahşi olaylara öncülük edenlerin Salmas'tan gelen ve Van'dan firar edip düşmana katılan Ermeniler olduğu”¹⁶

“Üç yüz kadar Siirt gönüllüsünün üzerine Ermeni köyü olan Arin yakınında ateş açıldığı, bunun üzerine jandarmaların olay mahalline sevk edildiği, üç yüz kişiden oluşan silahlı Ermenilerle yapılan çatışmalarda sekiz neferin şehit, birinin yaralı olduğu, olay yerine Adilcevaz ve Erciş'ten kuvvet gönderilmesinin yazıldığı, Van'dan da yüz neferlik bir milis kuvveti, yirmi neferlik bir jandarma müfrezesi, silah, cephane ve küçük çaplı bir topun gemilerle sevk edilmek üzere olduğu”¹⁷

Görüldüğü üzere arşiv belgelerinde Ermenilerin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı ayaklanma başlatmıştır. Taner Akçam böyle bir ayaklanmanın uydurulduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Akçam, Avrupalı devletlerin Ermenileri çıkarları gereği kullanarak yalnız bıraktığını da iddia etmektedir.¹⁸ Ama aşağıdaki arşiv belgeleri aksini ifade etmektedir:

“Rusların, Kafkasya'daki Ermeniler vasıtasıyla Osmanlı memleketindeki Ermenileri Osmanlı'dan ele geçirecekleri yerleri Ermenilere vererek kendilerine bağımsızlık sağlayacakları vaadiyle kışkırttığı, köylü kıyafetiyle birçok kişi göndererek Ermeni köylerinde çeteler kurma teşebbüsünde buldukları. Ermenilerin; harp ilan edilirse ordudaki Ermeni askerlerin silahlarıyla Ruslar tarafına geçmesine, Ordumuz ilerlerse sükunet ve itaatın korunmasına, geri çekilirse silahlanıp çete haline geçerek aleyhimize hareket etmeye karar verdikleri bilgisinin alındığı ve bu durumun öneminden dolayı soruşturma yapılarak gerekli önlemlerin alınması”¹⁹

“Rusların Ermeni ve Ruslardan çete oluşturmaya başladıkları ve hatta Osmanlı topraklarındaki Ermeniler arasında da çete oluşturulmakta olup savaş çıkması halinde faaliyete başlayacakları”²⁰

“Taşnak çete reislerinden olup iki yüz Ermeni nefer ile Salmas'a gelmiş olan Samson'un binden fazla Ermeni topladığı ve Salmas'taki Ermenilerin hepsine Ruslar tarafından silah dağıtıldığı”²¹

“İran ve Kafkasya'da Ruslarla beraber bulunan Ermeni çetelerinin Ruslara öncü birlik görevi yapmaları”²²

Rus Genelkurmay Arşivleri'de şu raporlarla Ermenilerin kendilerini desteklediğini kanıtlamaktadır:

¹⁴ BOA DH.ŞFR, 470/44 Tarih: 8 Mayıs 1915.

¹⁵ BOA DH.ŞFR,445/128 Tarih: 1 Kasım 1914.

¹⁶BOA DH. ŞFR, 454/19 Tarih: 15 Aralık 1914.

¹⁷ BOA DH.EUM.2. Şb, 5/11 Tarih: 28 Şubat 1915.

¹⁸ “Taner Akçam İle Röportaj”, T24, 26 Nisan 2015; Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu*, s. 532.

¹⁹ BOA DH. ŞFR, 45/115 Tarih: 29 Eylül 1914.

²⁰ BOA DH. ŞFR, 443/26 Tarih: 4 Ekim 1914.

²¹ BOA DH. ŞFR, 444/107 Tarih: 17 Ekim 1914.

²² BAO DH. ŞFR, 456/97 Tarih: 6 Kasım 1914.

“Ermeniler, iki üç yıl önce Türk Meşrutiyeti'ne büyük ümitler bağlamışlardır. Bütün bunlar geçmişte kaldı. Artık hayalleri ve pembe ümitleri yok oldu. Ermenilerin Türkler ve Kürtler ile olan münasebetleri çok kötü. Buradaki Ermenilerin en azından yüzde 90'ı artık Rusya'ya bel bağlıyor.”²³

“Ermeniler, Türkiye'nin son günlerini yaşadığına ve en yakın zamanda Türkiye Ermenileri için huzurlu bir dönemin başlayacağına inanmaya devam ediyorlar. Ermenilerin en az yüzde 90'ı, bizim askerimizi bu bölgede görmek istiyor.”²⁴

Osmanlı büyükelçisi Zinoviyev 26 Kasım 1912'de Rusya'ya gönderdiği raporda şunları ifade etmiştir:

“...Ermeni halkının gittikçe Rusya tarafını tutmakta olduğunu göstermektedir ve bu isteğin gerçekten de içten ve samimi olduğu ortadadır...”²⁵

Ayaklanma üzerine Osmanlı Devleti tehcir kararı almıştır. Ancak Ermenilerin zengin olduğu ve ayaklanmaya katılmadıkları yerlerde tehcir uygulanmadı. Ermenilerin ayaklanmaları üzerine Osmanlı Devleti özellikle 1915 Nisan'ından sonra Daşnak ve Hınçak örgütüne mensup bazı kişileri tutuklamaya başladı. Bu terör örgütleri yaşadıkları yerlerde bomba yapımı, illegal yeraltı faaliyetleri ve yazışmalarda bulundular. Suçları kanıtlananlar ağır cezalar aldılar. Örneğin; İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisine ait 11 Mayıs 1915 tarihli tutanağında Karamaz Serkisyen oğlu Mateos Hınçak üyesi olmakla yargılanmış ve idamla hüküm giymiştir.

“Kafkasyalıyım, Rus uyruğundanım. Hınçakyan Partisine mensubum.”²⁶

Yine Hrant Ağacanyan adlı bir Ermeni'nin Kahire'deki Ermeni terör örgütünden şifreli mektup aldığı ortaya çıkınca örgüt bağlantısından idam edilmiştir. İlgili şifreli yazı şudur:

“... Yakında hilal yerine zafer kazanmış haçı göreceksiniz. Korkmadan çalışınız. Yabancı memleketlerden Kafkasya'nın kurtarıcı ordusuna takım takım gönüllüler katılmaktadır...”²⁷

Yine evinde bomba bulundurduğundan dolayı tutuklanan, Sofular Mahallesi'nden Tayak oğlu Karnik ifadesinde bomba yaptığını itiraf etmiş ve cezalandırılmıştır.²⁸

Akçam'ın iddialarının aksine Ermeniler devlete karşı faaliyetler yürütmekte ve sürekli bölgede sorun çıkarmaktadır. Örneğin; Akçam'ın iddialarından birisi de Zeytun İsyanı'nı

²³Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri), Haz: Mihail Bashanov, Çev: İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013; s.233-235. Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S. P. Olferyev'in Kafkasya Askerî Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 1 Temmuz 1912 Tarihli Rapor. Gizli.- Rusya Askerî Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1366, Yaprak 198-200.

²⁴Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri), Haz: Mihail Bashanov, Çev: İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 251-253. Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S. P. Olferyev'in Kafkasya Askerî Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 20 Ocak 1913 Tarihli Rapor. Rusya Askerî Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1411, Yaprak 19-21.

²⁵ Aktaran Yusuf Halaçoğlu, “Ermeni Soykırımı İddiaları Hakkında Bir Değerlendirme”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât'tan ve Tehcir'den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006, s. 128; *Rusya Dış Politika Arşivi*, Siyasî Kısım nr. 117/293

²⁶ İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisine ait 11 Mayıs 1915 tarihli tutanaktır.

²⁷ Kahire-Mısır Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü, Numara: 205, 19 Ekim 1914.

²⁸ *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (1914-1918)*, C: 4, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 117-138

Ermenilerin çoğunluğunun desteklemediği yönündedir. Oysa durum arşiv belgelerine göre onun iddialarının aksini göstermektedir.

*“Zeytun’da devriye gezen jandarmalara taş ve silah atıldığı ve bunu yapanlar hakkında soruşturmanın devam etmekte olduğu, ayrıca bir Seyyar Jandarmanın silahlı kişiler tarafından yaralanarak silah ve cephanesinin alındığı, bu olaylardan dolayı Maraş Mutasarrıfı’nın Zeytun’a en az altı yüz kadar askerin sevk edilmesini istediği”*²⁹

Zeytun Ermenileri Çanakkale Savaşı devam ederken cesaret bulup eylemlerine devam ettiler. Yurtdışındaki Ermeniler bölgeye yardım etti. Taşnaklar Kilikya’ya on binlerce militan gönderildi. Kahire şubesi de isyana destek verdi. İtilaf güçleri Dört Yol, Musababa, Halep, Antep, Urfa ve Zeytun taraflarında çıkarmayı daha önceden planladıkları Ermeni isyanını Zeytun’da başlatmış oldu. Osmanlı Devleti mecburen bölgeye müdahale etmek zorunda kaldı.³⁰

Ermenilerin ve Akçam’ın iddiasına göre 1915 Tehciri’nin tarihsel arka planı etnik ve dini sebeplerdi.³¹ Oysa Ermeniler tarih boyunca Türklerden çok daha iyi sosyal statüleri sahip olmuşlardır. Bu gözlemleri yapanlardan birisi de dönemi görmüş olan Amerikalı gazeteci Dr. Hepworth idi. Dr. Hepworth, Ermeni meselesinde dini ve ırki sebeplerin olmadığını, asıl sorunun Ermenilerin politik otonomi istemesiyle başladığını ifade ediyor.³² İngiltere ve Rusya’nın sorumluluklarını da şu şekilde izah ediyor:

*“İngiltere Ermeni eşkıyasına sığınma hakkı vermekle kalmadı, aynı zamanda onları sempati ile karşıladı, korudu, yardım etti, destek sağladı ve Türkler aleyhine tahrik etti. Ermeni çeteleriyle hem iş, hem de suç ortaklığı yapmaya razı oldu. Çetelere vatansız ve millî kahraman oldukları fikrini telkin etti. Çeteler bu sıfatlardan faydalanarak Ermeni toplumu üzerinde nüfuz sahibi oldular ve kolay yaşamanın yolunu buldular.”*³³ Dr. Hepworth devam ediyor: *“... Öldürme olayları Ermeni çetelerinin yüzünden olmuştur. Eğer bunlar olmasalardı veya sessiz dursalardı, asla öldürme hadisesi olmazdı. İnkâr edilmesi imkânsız olan gerçek budur. Bütün karışıklıkları kendileri çıkardılar, katl neticelerine Ermeni toplumu katlandı, kendileri kaçtılar. Şayet İngiltere ne Rusya’nın sempatisi ne teşviki olmasaydı, bir şey yapamayacak kadar zayıf kalacaklardı...”*³⁴

Osmanlı Devleti’nde görev yapmış olan iki Alman subayı Binbaşı Humann ve Yarbay Sievert’in raporlarında Ermeniler hakkında şunları ifade etmişlerdir:

“1- Osmanlı topraklarında görev yapan Almanların genel anlamda Ermenilerine karşı güvensizliği söz konusudur ve bu güvensizlik Tehcir öncesine dayanmaktadır, 2- Ermeni Tehcirine rağmen Osmanlı topraklarındaki gemi ve tersaneler için hayati nitelikteki malzemelerin alımı ile silah sanayisi açısından çok büyük öneme haiz mangan madeninin çıkarılması Ermeni tüccarlar tarafından yapılmaktadır, 3- Savaş koşullarının etkisiyle de olsa diğer Osmanlı gayrimüslimleri gibi bir kısım Ermeniler düşmanla casusluk faaliyeti içindedir, 4- Almanya’nın Osmanlı topraklarında görevlendirdiği subayları ya göndermeden önce ya da gönderdikten sonra Türkçe öğretmek yerine başta Ermeniler olmak üzere gayrimüslim tercümanları kullanması Osmanlı askerleri ile Alman askerleri

²⁹ BOA DH. ŞFR, 461/103. 18 Şubat 1915.

³⁰ Nejla Günay, “Ermenilerin Tehcir Edilmesi Kararında Etkili Olan Faktörler ve Maraş-Zeytun Ermenilerinin Tehciri”, *Bellekten*, Sayı: Ağustos 2009, Cilt 73 - Sayı 267, s. 555-580.

³¹ Taner Akçam, “Ermenilerin İmhası Kararı Ne Zaman Alındı?”, *Birikim*, S: 364, Ağustos 2019.

³² Bayram Kodaman, “Bir Amerikalı Gazeteci Gözüyle Ermeni Macerası”, *Bellekten*, Sayı: Aralık 1985, Cilt 49 - Sayı 195, s. 569-578

³³ Agm, s. 569-578.

³⁴ Agm, s. 569-578.

arasında bir takım önemli sorunların yaşanmasına vesile olmuştur, 5- Yine savaş yıllarının özel koşullarından kaynaklandığı düşünülse de Osmanlı gayrimüslimlerinin Türklere karşı nefreti söz konusudur ve bu nefret duygusu Ermenilerde çok daha fazladır, 6- Ermeniler ile Türkler arasındaki husumette ekonomik gerekçeler büyük rol oynamaktadır. Bu da Ermenilerin Osmanlı ticari hayatındaki önemli konumundan kaynaklanmaktadır, 7- Ermeniler ile Türkler arasındaki husumetten dolayı başta Enver Paşa olmak üzere Osmanlı devlet adamları Ermeniler konusunda aşırı temkinli hareket etmişlerdir, 8- Ermeni memurlara güven duyulmamasına rağmen yine de posta ve telgraf işleri gibi savaşta çok kritik görevler Ermenilere teslim edilmiştir, 9- Tehcire rağmen Osmanlı Ermenilerinin savaşta askere alınmasına devam edilmiştir.”³⁵

Ermeni Tehciri sırasında ölen insan sayısı konusunda da ihtilaf vardır. Taner Akçam'a göre üç büyük katliam yaşanmıştır. 80.000 ila 300.000 arasında değişen 1894-1897 Abdülhamit katliamları, 20.000 Ermeni'nin öldürüldüğü Nisan 1909 Adana Katliamı ve bir milyondan fazla insanın öldüğü 1915-1918 katliamıdır.³⁶ Taner Akçam bu konuda yanlı düşünülmektedir. Abdülhamit ve Adana'da yaşananlar Ermenilerin vurdumduymazlıklarından dolayı olmuştur. Konumuz Ermeni Tehciri olduğu için bunların ayrıntılarına girilmeyecek. Ama 1915-1918 yılları arasında yaşanan olaylarda Akçam abartılı davranmaktadır. Zira tehcir sırasında bu kadar insanın yaşamını kaybetmesi için Ermeni nüfusunun matematiksel olarak 4-5 milyon arasında olması gerekmektedir. Zira tehcir ülkenin her tarafında uygulanmamıştır. Sadece isyan bölgesinde geçerli olmuştur. Ermeniler Türkiye'nin hiçbirinde çoğunlukta değildi. En yoğun Ermeni nüfusun yaşadığı Bitlis'te bile nüfus sayımlarına göre Ermeni nüfusu toplam nüfusun üçte biriydi. O halde nasıl 1-2 milyon Ermeni tehcirde hayatını kaybetmiş olabilir? Ayrıca tarihçi Yusuf Halaçoğlu şunları ifade etmektedir: “Amerikan belgelerine göre çeşitli ülkelerde yaşadığı belirtilen Osmanlı Ermenilerinin sayısı 1.200.000 olarak verilmiştir. Kaldı ki ölenler nereye gömülmüşlerdir? Her bir toplu mezara 500 kişi konacak olsa, 3000 toplu mezar olurdu ki, bu toplu mezarlar nerededir?”³⁷

Buraya kadar şu sonuçlar çıkıyor:

- 1- Ermeniler Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır,
- 2- Ermeni Tehcirinin bir soykırım olabilmesi için bunun devlet politikası olarak uygulanması lazım ama öyle bir durumdan bahsedemeyiz,
- 3- Meselenin etnik ve dini boyutu Türkler açısından önem arz etmemektedir,
- 4- Ermeniler Osmanlı topraklarında bağımsız bir Ermenistan inşa etmek istemişlerdir,
- 5- Türk tarafı tehcire mecbur bırakılmıştır,
- 6- Ermeniler emperyalizm ile işbirliği yapmışlardır,
- 7- Ermeniler Osmanlı topraklarında ayrımcılığa maruz kalmamış tersine üst sınıfları teşkil etmişler ve zengin olmuşlardır,
- 8- Osmanlı Devleti Tehcir sırasında Ermenilerin güvenliğini sağlamaya çalışmış ama başarılı olamamıştır,
- 9- Tehcirde yaşamını kaybeden insan sayısı abartılıdır.

³⁵ Sezen Kılıç, “Alman Belgeleri Işığında Osmanlı Ermenilerine Dair Tespitler (1915-1918)”, *Belleten*, Sayı: Aralık 2017, Cilt 81 - Sayı 292, s. 987-1000

³⁶ Taner Akçam, *Ermeni Soykırımı'nın Kısa Bir Tarihi*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 23.

³⁷ Aktaran Halaçoğlu, *agm*, s. 132; US Archives, NARA 867.4016/816.

Taner Akçam'ın Bazı İddiaları ve Cevaplar

Akçam'ın iddialarına değinmeden önce biraz geçmişinden bahsetmek istiyorum. Akçam'ın bir dönem PKK terör örgütü ile ilişkisi olduğu bilinmektedir. Kendisi de bu durumu red etmiyor.

“Ben aktif siyaseti 1986 yılında bıraktım. 80'li yıllarda, PKK ile çok maceralı bir dönemim oldu. Solun içinde demokratik bir yapının oluşması için çalışıyor, sorunların şiddet temelinde çözülmesine ve siyasette şiddete karşı çıkıyordum. PKK'nin hedefi oldum. Siyasal hareketim içerisinde, çok sevdiğim birkaç arkadaşım PKK tarafından öldürüldü. Ve ben doğrudan siyasetle ilişkimi bıraktım. Şüphesiz, siyasi konularda da bir şeyler yazdım ve hâlâ da yazıyorum, ama doğrudan siyasetle ilgim yok. 1988'den beri akademik olarak çalışmalarımı sürdürüyorum.”³⁸

Akçam soykırım iddialarını öne sürerken genelde Andonyan belgelerine (Naim Efendi Hatıraları), Vahakn N. Dadrian'ın tezlerine, Talat Paşa telgraflarına ve 1919-1922 yargulamalarına dayanmaktadır. Ancak Andonyan belgelerinin (Naim Efendi Hatıraları) ve Talat Paşa telgraflarının gerçekliği noktasında şüpheler vardır. Örneğin; Naim Efendi'nin Hatıraları belgesinde öne sürülenlerin doğru olabilmesi için böyle bir Osmanlı memurunun yaşaması gerekirdi. Ama Naim Efendi diye birinin yaşayıp yaşamadığı kanıtlanamadı. Şinasi Orel ve Süreyya Yuca Osmanlı Arşivi'nde yaptıkları araştırmalarda (Osmanlı Salnameleri, İrade-i Seniye Defterleri ve Ruzname-i Ceride- Havadisler) böyle bir isme rast gelmemişlerdir.³⁹ Orel ve Yuca'ya göre; böyle bir isim yaşasa da bile basit bir memurdur ve önemli bilgilere ulaşabilecek nitelikte biri değildi. Ayrıca Naim Efendi'nin karakter yönünden de zaafı olan biridir. Rüşvet alan, alkolik ve kumarbazdır. Belgeleri satın alan Andonyan'da bunu mektuplarında kabul eder.⁴⁰ Hatta belgelerin güvenilirliği sorgulanmasın diye de bu durumu saklar. Kitabın önemi Talat Paşa'ya ait olduğu iddia edilen telgrafları içeriyor olmasıdır. Bu telgraflarda Talat Paşa'nın sistematik olarak Ermenilerin öldürülmesini istediği kanıtlanmaya çalışılıyor.

22 Eylül 1915 tarihli bir telgrafta Talat Paşa, *“Ermeniler için Türkiye arazisinde yaşamak, çalışmak gibi haklar tamamıyla kaldırılmış ve bu bâbda hükümet bütün mesuliyeti kabul ederek beşikteki çocuklarına varıncaya kadar bırakılmaması emrini”* vermiştir der.⁴¹

29 Eylül 1915'te Halep Vilayeti'ne çektiği iddia edilen bir telgrafta, *“Türkiye'de mevcut bütün Ermenilerin tamamen mahv ve imha edilmelerinin Cemiyetin emriyle Hükümetçe kararlaştırıldığı evvelce de bildirilmişti... Kadın, çocuk, sakat diye düşünülmemek üzere imha önlemleri ne kadar feci olursa olsun, vicdani duygulara kapılmadan varlıklarına son verilecektir.”⁴²*

Tarihsiz başka bir telgrafta: *“... Asırlardan beri devletin sağlam temellerini imha etmeyi arzulayan ve hükümet için önemli bir bela teşkil eden Ermeni unsurunun imhası niyeti önceden beri mevcut olmakla birlikte, şartlar oluşmamış ve bu kutsal niyeti gerçekleştirmek mümkün olmamıştı. Şimdi bütün engeller kalkmış ve vatani bu zararlı unsurlardan kurtarma zamanı gelmiş olduğundan, merhamet ve acıma duygularına*

³⁸ “Taner Akçam ile Ertan Gün Röportaj”, Haziran 2004, <http://bizimanadolu.com/archives/haber/haber357.htm> Son Erişim Tarihi: 06.09.2023.

³⁹ Taner Akçam, *Naim Efendi'nin Hatıraları ve Talat Paşa Telgrafları Krikor Gergeryan Arşivi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 41.

⁴⁰ Age, s. 61-62.

⁴¹ Age, s. 19.

⁴² Age, s.22.

kapılmadan, onların tümünün varlığına son vererek Türkiye'de Ermeni isminin kalmaması için, canla başla gayret gösterilmesi gerekir.”⁴³

Oysa Akçam'ın Talat Paşa'ya ithafen ileri sürdüğü bu sözlerin tamamı sahtedir. Zira Naim Efendi'nin sadece rakamlardan ibaret belgelerdeki şifreleme tekniği yanlıştır. Naim Efendi'nin hatıratları Talat Paşa'yı katleden Tehliryan'ın yargılamaları esnasında müdafaa avukatı bazı belgeleri kullanmaktan imtina eder⁴⁴ zira Ermeniler'de bu belgelerin gerçekliğinden şüphelenmektedir. Hollandalı tarihçi Erik Zürcher bu belgelerin sahte olduğunu kabul etmiştir. İngiliz tarihçi Andrew Mango ise belgelerin şüpheli olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Akçam'ın yazdığı kitaplarda cımbızlama yöntemi vardır. Çünkü işine geleni abartıp kamuoyuna sürerken işine gelmeyenleri örtbas etme yoluna gitmektedir. Örneğin; İttihatçıların 1919-1922 yargılamalarında bir İttihatçıya hakim Ermeni Tehciri konusunda merkezden bir emir aldınız mı diye sorar. Sanık bu soruya böyle bir emir almadım cevabı verir.⁴⁶ Akçam buna kitabında yer verir ama yorumlamalarında sadece kendi işine gelenleri abartarak yazmaktadır. Ona göre; Ermeni Tehciri bir soykırım ve devlet politikasının sonucuydu. Ermeni tarihçilerin ve Taner Akçam'ın en çok eleştirdiği kişi Talat Paşa'dır. Oysa arşiv belgelerine girildiğinde Talat Paşa'nın Ermenilerin güvenliğini sağlamak için elinden geleni yaptığı görülecektir.

Akçam'ın iddiasının tersine Talat Paşa Ermenilerin sevki konusunda elinden geleni yapmış ve gerekli tedbirleri alamaya çalışmış. Ancak Ermenilerin daha önce yaptığı katliamlardan nefret duyan ahalinin yaptığı şiddet eylemlerine mani olamamıştır. Talat Paşa bu konu şu emirleri vermiştir:

“C. 39 Mayıs sene [1]331. İhrâc olunan Ermenilerin yollarda muhâfaza-i hayâtlarına imkân nisbetinde çalışılması ve esnâ-yı sevkde firâra tasaddî edenlerle muhâfazalarının me'mûr olanlara karşı ta'arruzda bulunacakların te'dîbi tabî'idir. Fakat buna hiç bir zaman ahâlî karıştırılmayacak ve beyne'l-anâsır mukâteleyi intâc edecek ve aynı zamânda hârice karşı da pek çirkin görünecek vakâyi' tahaddüsüne kat'iyen meydân ve imkân bırakılmayacaktır. Binâ'en-aleyh çıkarılan Ermenilerin diğer yolun ek uzun olmasına mebnî kemâ-fi's-sâbık eski tarîkden sevklerine devâm olunması ve ancak güzergâhlarında bulunan aşâyir ile köylerin ta'arruzuna karşı her dürlü esbâb ve vesâ'itin istikmâliyle müdâfa'ası ve katl ve gasba cür'et edeceklerin şiddetle te'dîbi lâzımdır, keyfiyet Diyârbekir, Ma'mûretü'l-aziz, Bitlis'e de yazılmışdır.”⁴⁷

Ayrıca Talat Paşa Tehcir konusunda gerekli önlemleri almayan, usulsüz davranan devlet görevlilerini de görevden almış ve yargılanmasına izin vermiştir.

“Tenos Kâ'im-i makâmı Cemîl Bey'in Ermenilerin sevki esnâsındaki ahvâl ve harekât-ı gayr-ı lâyıkasına binâ'en azli der-dest olduğundan Ğimdiden eli iĞden

⁴³ Age, s.22.

⁴⁴ Guenter Lewy, “Ermeni Soykırımı Davasının Yeniden Değerlendirilmesi”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât'tan ve Tehcir'den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006, s. 104.

⁴⁵ Agm, s. 106.

⁴⁶ Aktaran Taner Akçam, “Tehcir ve Taktik” *Divan-ı Harb-i Örfî Zabıtları: İttihad Terakki'nin Yargılanması 1919-1922*, Derleyen: Vahakn N. Dadrian-Taner Akçam, B.2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 627; *Takvim-i Vekayi*, Nr. 3589, s. 165-175, *İkinci Muhakeme*, 23 Haziran 1335.

⁴⁷ BOA **DH. ŞFR**, nr. 54/10 Tarih: 14 Haziran 1915.

çekdirilmesi muktezîdir. Mûmâ-ileyh hakkındaki evrâkın Dîvân-ı Harb-i Örfî'ye tevdi'î husûsu Hey'et-i Tahkikiye Re'îsi Mazhar Bey'e yazılmıştır."⁴⁸

Akçam'a göre; Ermeniler ayaklanmamış hatta iç savaş tehdidi de ortada yokken Osmanlı Ermenileri imha etmiştir. Osmanlı 1912'ye kadar da Taşnaksütyun ile birlikte hareket etmiştir.⁴⁹ Osmanlı'nın Taşnaksütyun ile işbirliğine gelince Osmanlı Ermenileri Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra kazanmaya çalıştı ancak Ermeniler milliyetçi emeller peşinden koşarak devletin altını oymaya devam ettiler. Bunun üzerine Osmanlı devlet refleksiyle Tehcire mecbur kaldı. Akçam olayları bir bilim insanı gibi değil militan bir Ermeni milliyetçisi gibi yorumladığından dolayı bunları görememektedir. Ermenileri kazanmaya çalışanlardan birisi de Atatürk olmuştur. Atatürk'ün tek şartı vardı o da "*Misak-ı Milli'nin Ermenilerce kabul edilmesi*" idi. Ermeniler bunu kabul etmeyince Atatürk'te tavır değiştirmiştir. Buna benzer şeyleri Taner Akçam da kabul etmektedir.

*"Mustafa Kemal'in bu konudaki tutumu özetle şudur: Lozan'da kısmi olarak gerçekleşen Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi koşuluyla, savaş sırasında cinayet işleyenlerin yargılanmaları iyi olur ve gereklidir. Yani Mustafa Kemal, a) savaş sırasında cinayetler işlendiğini biliyor, bunu açıkça kabul ediyor ve kınıyordu, b) bu suçu işleyenlerin yargılanması gerektiğini, Ekim 1919'da Amasya Protokolünde dile getirildiği gibi, "adlen ve siyaseten elzem" addediyordu. Fakat onun şartı Misak-ı Milli sınırlarının kabul edilmesiydi. Bu şart yerine getirilmeyince, Sevr anlaşma koşullarının belli olmasıyla birlikte tavrını değiştirdi."*⁵⁰

Akçam Ermeni Tehciri meselesine yaklaşımında dış müdahaleye olumlu bakan bir tutum var. Ona göre; Batılı ülkeler Ermeni meselesine pragmatik yaklaşmakta ve konuyla yeterince ilgilenmemektedir. Örneğin; İngiltere'de liberaller ile muhafazkârların Ermeni meselesini birbirine karşı kullanmalarını eleştirmektedir. İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu adlı kitabında bu durumu eleştirmek için liberal parlamento üyesi olan William Summer'ın şu sözlerine yer verir: "*Gladstone ve ben Ermeni sorunu ile sadece Salisbury Kabinesi'ni zor durumda bırakmak amacıyla ilgileniyoruz.*"⁵¹ Akçam devrimci geçmişi olan ve kendisini emperyalizme karşı mücadele etmiş biri olarak gösteren biridir. Peki Batılı emperyalist ülkelerden yardım beklemeyi veya dilenmeyi sözde devrimci onuruna nasıl yakıştırmaktadır?

Akçam doğruluğu ispat dahi edilmemiş belgelere güvenerek Ermeni soykırımını vardır demektedir ve Ermenilerden Türklere karşı herhangi bir ayaklanma ve tehdit olmamasına karşın Türklere imhacılıkla suçlamaktadır. Ama Akçam, Rus subaylarının Ermeni gönüllüleri tarafından yapılan katliam ve yağmacılıklarına dair resmi raporlarını görmemezlikten gelmektedir. Rus subaylar Matoyef, Odeşelidze, Nikolayef bu konuyla ilgili raporlar yazmış ve gerekli makamlara Ermeni yağmacılığını şikâyet etmiştir.

Van Rus Kıtaları Komutanı General Nikolayef'in Kafkas Orduları Komutanı'na Çektiği Telgraf (1 Temmuz 1915)

"Ermeni gönüllüleri, çalınmış ganimetleri götürürken bunları önlemeye memur Rus askerlerine Ermeniler tarafından ateş edilmiştir. Bundan başka, gönüllüler devamlı yağma yapmakta ve her türlü cinayetleri işlemekten zevk almaktadırlar. Bu çoğalan cinayetlere son

⁴⁸ BOA *DH. ŞFR*, nr. 57/105 Tarih: 24 Ekim 1915.

⁴⁹ "Taner Akçam İle Röportaj", T24, 26 Nisan 2015.

⁵⁰ Taner Akçam, "Türk ve Ermeni", *Birikim*, 13 Kasım 2006.

⁵¹ Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu*, s. 532.

vermek maksadıyla Van'da Divan-ı Harp kurulmuştur. Bunlara mani olmak için ayrıca disiplin birlikleri teşkiline lüzum görülmüştür."⁵²

Akçam ve Diaspora Ermenilerinin Avrupa Parlamentosu, ABD Kongresi ve benzeri kurumlardan takdir görmesi belli noktada başarı sayılabilir. Ancak, tam olarak istediklerini alabilmiş değillerdir. Cevaplanması ve kanıtlanması gereken pek çok konu vardır. Türk tarihçilerinin konuya odaklanması yavaş yavaş meyvelerini vermektedir. Bu emeğin karşılığı olarak tarafsız kişileri kendilerine çekebilmektedirler. Dünya kamuoyu Ermeni terörünün çirkin yüzünü görmeye başlamıştır. Böylelikle ters orantılı olarak Türk imajı da gelişme gösterecektir.⁵³

⁵² Azmi Süslü, *Ruslara Göre Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987, s. 27.

⁵³ Sina Akşin, "Ermeni Meselesinin Genel Bir Değerlendirmesi", *Ermeni Araştırmaları*, S:50, 2015, s. 103.

SONUÇ

Taner Akçam sürekli olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçek bir demokrasi olmadığını ve gerçek bir demokrasi getirme olasılığının da zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ona göre; Türkiye Devleti kendisini sıkıntıda hissettiğinde şiddete başvurmaya meyilli bir ülkedir. Türkiye'nin demokratikleşme anlamında kat etmesi gereken uzun bir yol olduğunu kabul ediyorum ancak durum Akçam'ın kast ettiği kadar da vahim değildir. Ayrıca dünya üzerinde gerçek demokrasiyi uygulayan ülke var mıdır sorusu da önemlidir. Örneğin; Batılı ülkeler kendilerini tehdit eden bir durum olduğunda nasıl davranmaktadır? Alman derin devletinin "*Baader Meinhof*" çetesine neler yaptığı akıllardadır. ABD, Teksas'ın bağımsızlığını isteyen siyasi önderleri ömür boyu hapisle nasıl cezalandırdığı basına yansdı. Ya da İspanya Devleti'nin muhaliflere neler yaptığı bilinmektedir. Dolayısıyla devlet refleksi denilen bir olgu var ve bu durum sadece Türkiye'de yoktur.

Taner Akçam'ın kitapları ve makaleleri özenle araştırıldı. Yazmaya karar vermek ise onun Türkiye Cumhuriyeti ile olan düşüncelerini okuduktan sonra gelişti. Çünkü Akçam'a Türkiye Cumhuriyeti'nde onun bahsettiği gibi anti-demokratik bir ortamın geçerli olmadığı kanıtlanmak istenildi. Zira onun fikirlerinin de okunup tartışıldığı ve hatta bu çalışmaların bilimsel bir dergide yayımlanabileceği gösterilmeye çalışıldı.

Türk tarihçileri konuyla alakadar oldukça Ermenilerin propagandalarına karşı daha dik duracaklardır. Dünya kamuoyu da Ermenilerin abartılı verilerine temkinli yaklaşacaktır. Ermeni meselesi dengeli görüşlere ihtiyacı olan bir konudur. Zira geçmişte yaşanan bu acı olay iki tarafı da yaralamaktadır. Bu yüzden bilim insanları basında ve akademide konuşurken dikkatli bir üslup kullanmak zorundadır. Türk ve Ermeni tarafının yapması gereken bu olayı dış müdahaleye açık hâle getirmemeleridir. Diğer devletlerin bu meseleyi tanınması veya tanımaması onlar için önemli olmamalıdır. İki halkın diyalog içerisinde olması çözümün anahtarıdır.

Türk Devleti, Ermenilere karşı ırki ve dini sebeplerden dolayı kötü davranmamıştır. Mesele Ermenilerin milliyetçilik rüzgârına kapılıp Türk Devleti'ne ayaklanmasından kaynaklanmaktadır. Türk Devleti Tehcir kararını mecbur kaldığı için uygulamıştır. Tehcir'de çok acı olaylar yaşanmıştır ama bu devlet politikası şeklinde tezahür etmemiştir. Ermenilere karşı oluşan intikam duygusunun (Ermenilerin önceki yağmacılıklarından dolayı) etkisiyle yağmacılık olayları yaşanmıştır. Türk Devleti'nin bürokratları her ne kadar bu yağmacılıklara engel olmaya çalışsa da sahada başarılı olamamışlardır. Burada bir kasıt yok yetersiz kalma durumu vardır.

Çalışmanın alana katkısı; Taner Akçam'ın iddialarına bütünsel açıdan cevap verebilmektir. Zira Taner Akçam belirli çevreler tarafından saygı duyulan ve sözlerine ehemmiyet verilen biridir. Akçam'ın iddialarının doğru olmadığını ve mantıksal bir takım eksiklikler olduğunu ortaya koyabilmek çalışmanın başlıca konusu olmuştur.

Sonuç olarak sözde Ermeni Soykırımı Yalanı günümüzde siyasileşmiş bir konu denilebilir. İki halk arasında çözümlenebilecek bu konu, dış müdahaleler neticesinde birbirine düşman iki halk yaratmıştır. Özellikle Ermeni diasporasının sözde Ermeni Soykırımını dünya kamuoyuna kabul ettirmek için yaptığı çalışmalar sorunun çözümlenmesini çıkmaza sokmaktadır. Sorunun çözümü dialogla olabilir. İki halk yüzlerce yıl beraber yaşamayı başarabilmişlerdir. Tarihte yaşanan acı olayların sorumlusunun kim olduğu noktasında anlaşmazlıklar mevcuttur. Ancak Akçam gibi akademisyenler olaya sağduyu ile yaklaşmak yerine sorunu daha da büyütmektedir. Siyasi amaçlar besleyenler ise Akçam gibi

akademisyenleri desteklemektedir. Uzlaşmacı ve diyalogcu dil sorunları halledebilir. Provakatif ve suçlayıcı üslup siyasileşmiş bu konun daha da büyümesine ve nefret tohumlarının artmasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akçam, Taner, “*Tehcir ve Taktik*” *Divan-ı Harb-i Örfi Zabıtları: İttihad Terakki'nin Yargılanması 1919-1922*, Derleyen: Vahakn N. Dadrian-Taner Akçam, B.2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Akçam, Taner, *Ermeni Soykırımı'nın Kısa Bir Tarihi*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2021.

Akçam, Taner, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu*, B.3, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Akçam, Taner, *Naim Efendi'nin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları Krikor Gergeryan Arşivi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (1914-1918), C: 4, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Aya, Şükrü Server, *Soykırım Tacirleri ve Gerçekler: Türk Aleyhtarı ve Tarafsız Yabancı Belgelerle Diaspora Yalanlarının İç Yüzü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009.

Babacan, Hasan, *Tehcir mi Soykırım mı?*, Altın Post Yayıncılık, Ankara, 2012.

Süslü, talar, *Ruslara Göre Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

Makaleler

Akçam, Taner, “Türk ve Ermeni”, *Birikim*, 13 Kasım 2006.

Akşin, Sina, “Ermeni Meselesinin Genel Bir Değerlendirmesi”, *Ermeni Araştırmaları*, S:50, 2015, s. 103.

Günay, Nejla, “Ermenilerin Tehcir Edilmesi Kararında Etkili Olan Faktörler ve Maraş-Zeyton Ermenilerinin Tehciri”, *Belleten*, Sayı: Ağustos 2009, Cilt 73 - Sayı 267, s. 555-580.

Kılıç, Sezen, “Alman Belgeleri Işığında Osmanlı Ermenilerine Dair Tespitler (1915-1918)”, *Belleten*, Sayı: Aralık 2017, Cilt 81 - Sayı 292, s. 987-1000.

Kodaman, Bayram, “Bir Amerikalı Gazeteci Gözüyle Ermeni Macerası”, *Belleten*, Sayı: Aralık 1985, Cilt 49 - Sayı 195, s. 569-578.

Sonyel, Salâhi R., “İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)”, *Belleten*, C: 51, S:201, 1987, s. 1241-1290.

Taner Akçam, “Ermenilerin İmhası Kararı Ne Zaman Alındı?”, *Birikim*, S: 364, Ağustos 2019.

Arşiv Belgeleri

BOA DH. ŞFR, 443/26 Tarih: 4 Ekim 1914.

BOA DH. ŞFR, 444/107 Tarih: 17 Ekim 1914.

BOA DH. ŞFR, 45/115 Tarih: 29 Eylül 1914.

BOA DH. ŞFR, 454/19 Tarih: 15 Aralık 1914.

BOA DH. ŞFR, 456/97 Tarih: 6 Kasım 1914.

BOA DH. ŞFR, 461/103. 18 Şubat 1915.

BOA DH. ŞFR, nr. 54/10 Tarih: 14 Haziran 1915.

BOA DH. ŞFR, nr. 57/105 Tarih: 24 Ekim 1915.

BOA DH.EUM.2. Şb, 5/11 Tarih: 28 Şubat 1915.

BOA DH.ŞFR, 467/125 Tarih: 18 Nisan 1915.

BOA DH.ŞFR, 467/126 Tarih: 18 Nisan 1915.

BOA DH.ŞFR, 468/24 Tarih: 19 Nisan 1915.

BOA DH.ŞFR, 470/44 Tarih: 8 Mayıs 1915.

BOA DH.ŞFR,445/128 Tarih: 1 Kasım 1914.

İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisine ait 11 Mayıs 1915 tarihli tutanak.

Kahire-Mısır Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü, Numara: 205, 19 Ekim 1914.

Rusya Dış Politika Arşivi, Siyasi Kısım nr. 117/293

Takvim-i Vekayi, Nr. 3589, s. 165-175, *İkinci Muhakeme*, 23 Haziran 1335.

US Archives, NARA 867.4016/816.

Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri), Haz: Mihail Bashanov, Çev: İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013. Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S. P. Olferyev'in Kafkasya Askerî Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 1 Temmuz 1912 Tarihli Rapor. Gizli.- Rusya Askerî Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1366, Yaprak 198-200.

Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri), Haz: Mihail Bashanov, Çev: İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013. Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S. P. Olferyev'in Kafkasya Askerî Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 20 Ocak 1913 Tarihli Rapor. Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1411, Yaprak 19-21.

Kitap Bölümü

Halaçoğlu, Yusuf, “Ermeni Soykırımı İddiaları Hakkında Bir Değerlendirme”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât'tan ve Tehcir'den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006.

Lewy, Guenter, “Ermeni Soykırımı Davasının Yeniden Değerlendirilmesi”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât'tan ve Tehcir'den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006.

Mc.Carthy, Justin, “Kim Başlattı”, *Ermeni Soykırımı İddiaları Yanlı Hesap Talât'tan ve Tehcir'den Dönünce*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2006.

Röportajlar

“Taner Akçam ile Ertan Gün Röportaj”, Haziran 2004, <http://bizimanadolu.com/archives/haber/haber357.htm> *Son Erişim Tarihi*: 06.09.2023.

“Taner Akçam İle Röportaj”, *T24*, 26 Nisan 2015.

EXTENDED ABSTARCT

The Armenian issue has been a headache for the Republic of Turkey for a hundred years. The Armenian side accuses Turkey of committing genocide against them and tries to condemn Turkey in front of the world public opinion. There have been volumes of publications on this issue from both sides. But no compromise has been reached. Dialogue is necessary for the two sides to reach a consensus on this issue. In this regard, both sides should oppose foreign interventions. However, the Armenian diaspora and intellectuals in particular have been carrying out all kinds of actions to gain the support of the West and have been working against Turkey. There is an important name that the Armenian side has taken to its side. This is Taner Akçam, an academic of Meskhetian Turkish origin. All theses put forward by Akçam are applauded by Armenians. Akçam, who is cherished abroad, is drowning in awards. The theses of the Armenian side are accepted in the European Parliament, the US Congress and similar institutions. However, they have not yet achieved complete success. As the Turkish side has started to take a serious interest in this issue, people with common sense have started to accept the Turkish side's theses. The exaggerated data of the Armenians are not enough to convince them. The Turkish side has gradually begun to repair its deteriorating image. Although there are some Western statesmen who recognize the Armenian Genocide, this is a one-sided recognition.

I had heard a lot about Taner Akçam before I started this study, so I bought his books and read his articles in newspapers and magazines. However, the idea to start writing came after I read some of Akçam's articles that denigrated Turkey. In his writings, Akçam compares Turkey and Germany to each other. According to him, both countries are countries that, if left unattended, would be the scourge of the world. Germany fought two world wars in order to become a nation-state, while Turkey has a criminal record for the Armenian issue. Our author even went further and went beyond the limits by claiming that if Turkey had not cured its pride by winning the War of Independence, it would have fought alongside the Nazis in the Second World War. After all these insults, I decided to intensify my research and try to refute Akçam's theses. I immersed myself in research on the Armenian deportation in the university library. I tried to make a comparative analysis by finding Russian, Armenian, English and Ottoman archival sources. The reason why there are more Ottoman archives in my article is because I am trying to prove that the Turkish side tried to take precautions during the Armenian deportation. In the later stages of my study, I realized that the Turkish side is also doing serious work on this issue. The Turkish side has opened its archives. Akçam's claim is that the Turkish side is hiding some documents, but my opinion is that it is the Armenian side that is hiding something and producing fake documents. There is a large corpus on the Armenian Deportation in Turkey. Our academics have entered the Russian archives and translated the sources into Turkish and published them. When you look at Akçam and the Armenian side, they have forged and fabricated evidence.

As a result of my studies, I believe that Akçam's claims do not reflect the truth and that he harbors a prejudice against his own country for reasons I do not know. Indeed, Akçam accepts criticism of the sources he cites as forgeries, but tries to justify himself by trying to find a way out. Akçam is so far removed from the truth that he denies that Armenians were not in revolt. He makes every effort to have the Armenian deportation recognized as genocide. However, the documents he presents do not save him. Because all of the theses he puts forward seem to be written with emotion. I believe that Akçam harbors enmity against the Republic of Turkey, because I have mentioned in my article that he has had ties with the PKK terrorist

---

organization in his past. It would not be a correct analysis to expect such a person to love the Republic of Turkey. Although Akçam says that he approaches with the logic of a scientist, this is not the truth. A scientist should approach events and facts impartially. Unfortunately, Akçam does not have this unbiased approach.

KITA SAHANLIĞI VE BALIKÇILIK BÖLGESİNE İLİŞKİN ABD/KANADA DAVASI

Burak KAYA¹

Özet

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki kıta sahanlığına ve balıkçılık bölgesine ilişkin uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı tarafından nasıl çözümlendiği ortaya koyulmuştur. Bu çalışma olgu sunumu niteliğindedir. Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri/Kanada davası dikkate alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı ise kıta sahanlığına ve balıkçılık bölgesine ilişkin uyuşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanı'nın nasıl bir yol izlediğini ortaya koyabilmektir. Çalışmanın başlangıç kısmında Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın nedeni ifade edildikten sonra uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na taşıyan sürece değinilmiştir. Çalışmanın gelişme kısmında kovuşturma süreci ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın gelişme kısmında Uluslararası Adalet Divanı'nın öncelikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın ileri sürdüğü tezleri irdelediği daha sonra kendi ilke ve yöntemlerini somut uyuşmazlığa uyguladığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise Uluslararası Adalet Divanı'nın uyuşmazlığın çözümünde kullandığı ilke ve yöntemler özetlenmiştir. Böylece devletler arasında ortaya çıkan kıta sahanlığına ve balıkçılık bölgesine ilişkin uyuşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanı'nın nasıl bir yol izlediği ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıta Sahaneliği, Balıkçılık Bölgesi, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada Davası, Uluslararası Adalet Divanı, Uyuşmazlığın Çözümü

Abstract

In this study it is revealed how the dispute between the United States and Canada regarding the continental shelf and fishing zone was resolved by the International Court of Justice. This study is a case report. Prepared with the United States v Canada case in mind only. The aim of the study is to reveal the way the International Court of Justice follows in disputes related to the continental shelf and the fishing zone. In the beginning part of the study, after the reason for the dispute between the United States of America and Canada is expressed, the process that brings the dispute to the International Court of Justice is mentioned. In the development part of the study, the prosecution process is discussed. In this context, in the development part of the study, it was determined that the International Court of Justice firstly examined the theses put forward by the United States of America and Canada and then applied its own principles and methods to the concrete conflict. In the conclusion part of the study, the principles and methods used by the International Court of Justice in resolving the dispute are summarized. Thus, it has been revealed how the International Court of Justice has followed in the disputes between the states regarding the continental shelf and the fishing zone.

Keywords: Continental Shelf, Fisheries Territory, United States and Canada Case, International Court of Justice, Dispute Resolution

¹ Dr. Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Şırnak, Türkiye. sayhanburak@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7308-4191.

ABD/KANADA DAVASI

Uluslararası Adalet Divanı tarafından görülen bu dava Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada arasında gerçekleşen kıta sahanlığı ve (münhasır) balıkçılık bölgesi uyuşmazlığına ilişkindir (International Court of Justice, 1984: 1-110). Bu uyuşmazlık Maine Körfezi davası olarak da bilinmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri 1945 yılında yayınlanan Truman doktrinine dayanarak kıta sahanlığında bulunan doğal kaynaklar üzerinde yargı yetkisi ilan etmiştir. Kıyı şeridinin belirli bölgelerinde balıkçılığı korumak için koruma bölgeleri de ilan etmiştir. Kıta sahanlığı ise yüz kulaç derinliğin bulunduğu çizgiye kadar uzanmaktadır. ABD bu ilanları yapmadan önce Kanada'ya bildirmiştir. ABD'nin bu davranışlarına karşı Kanada o tarihlerde herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri/Kanada uyuşmazlığının asıl nedeni Georges Bank'ın bazı yerlerinde hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesidir. 1960 yılında Maine Körfezi'nde de hidrokarbon kaynakları keşfedilince ABD 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ni imzalamış ve 1964 yılında Sözleşme'ye taraf olmuştur. Kanada ise 1970 yılına kadar Sözleşme'yi imzalamamıştır. Dolayısıyla Kanada ilk arama izinlerini verdiğinde Sözleşme'ye taraf değildir.

Amerika Birleşik Devletleri Kıta Sahanlığı Toprak Kanunu'nu 1953 yılında yürürlüğe koymasına rağmen ilk araştırma iznini 1964 yılında vermiştir. Kanada ise ilk yasal petrol ve gaz düzenlemelerini 1960 yılında yürürlüğe koymuş ve ilk arama iznini de 1964 yılında vermiştir. Kanada araştırma izinlerini verirken ABD ile arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşma olmadığından bahisle 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesine atıfta bulunarak eşit mesafe ilkesini benimsediğini belirtmiştir.

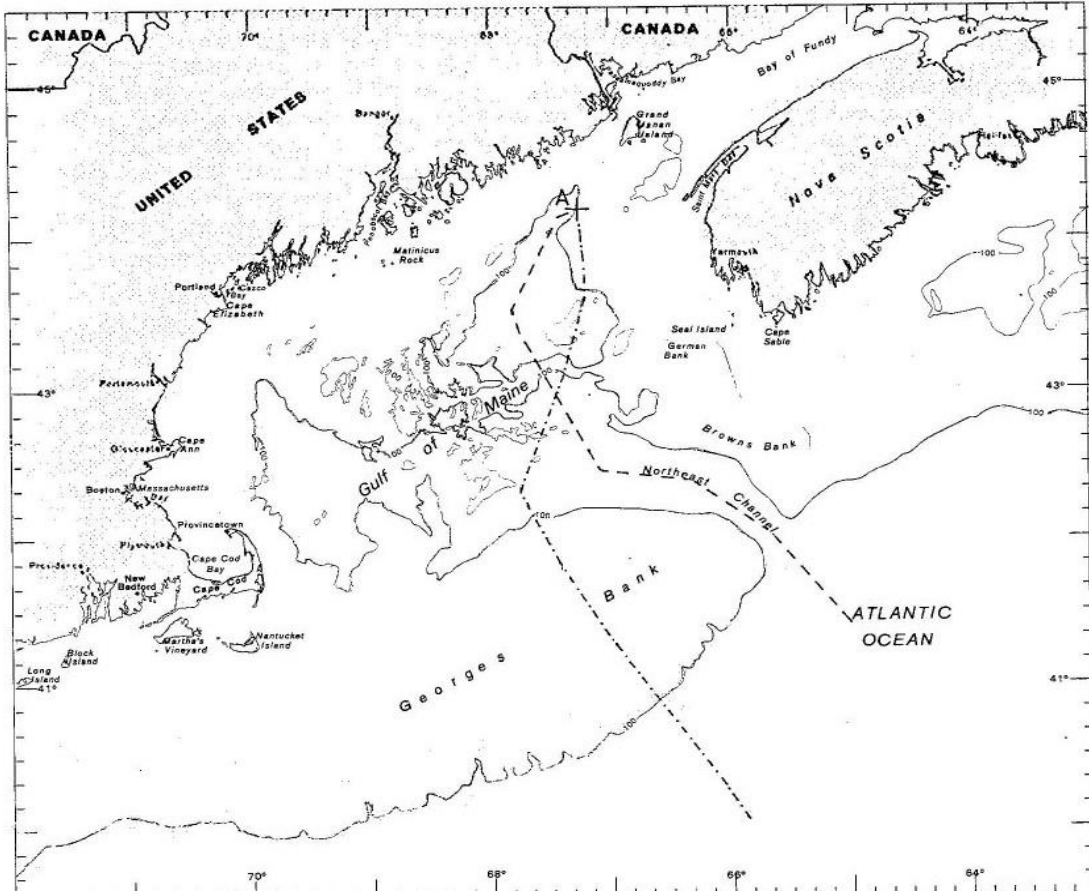
Ottova Büyükelçiliği 16.08.1966 tarihinde Kanada'nın pasifik kıyıları ve Maine Körfezi'nde yaptığı hidrokarbon araştırmalarına dair bilgi talep etmiştir. Kanada bu talebe 30.08.1966 tarihinde cevap vermiştir. ABD ise 05.11.1969 tarihinde Kanada'ya diplomatik nota vermiştir. Notaya göre ABD ve Kanada arasında kıta sahanlığı konusunda mutabık kalınana kadar ABD Georges Bank kıta sahanlığında Kanada'nın yapmış olduğu araştırma ve işletme faaliyetlerine rıza göstermemiştir. Kanada bu notaya 01.12.1969 tarihinde cevap vermiştir. Buna göre kıta sahanlığı sınırları ABD'nin önerdiği şekilde çizilebilecektir. Diğer taraftan Kanada, ABD'nin açıklamasını da reddetmektedir. ABD ve Kanada arasındaki anlaşmazlık bu notalarla birlikte ortaya çıkmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri 21.02.1970 tarihinde Kanada'yı protesto etmiştir. ABD ve Kanada arasındaki görüşmeler ise 09.07.1970 tarihinde Ottawa'da başlamıştır. Kanada 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ni 1970 yılında imzaladığında "*Kendiliğinden oluşan çöküntü veya kanalın varlığı doğal uzantının kesilmesi anlamına gelmemelidir.*" şeklinde çekince koymuştur. ABD bu çekinceye 16.07.1970 tarihinde itiraz etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri 18.01.1974 tarihinde Kanada'ya yüz kulaçlık alan içerisinde (ABD kıta sahanlığı) yabancı uyruklular tarafından Amerikan istakozunun avlanamayacağı bildirmiştir. Ancak ABD Eylül 1974 tarihinde bu kuralı Kanadalı balıkçılara uygulamayacağını da bildirmiştir. 1976-1977 yıllarında kıta sahanlığı konusuna bir de canlı kaynaklar konusu eklenince ABD ve Kanada arasındaki durum önceki yıllar gibi devam etmiştir. Ancak 1977 yılının başında Üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nda iki devlet fikir birliğine vararak üçer aylık arayla iki yüz millik balıkçılık bölgesi kurmuştur.

Müzakereler devam ederken 24.02.1977 tarihinde Balıkçılık Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla geçici de olsa mevcut balıkçılık faaliyetleri korunmuştur. Taraflar 01.03.1977 tarihinde iddia ettikleri sınırları da belirtmiştir. Ardından 27.07.1977 tarihinde konuyla ilgili rapor hazırlamak üzere özel müzakereciler atanmıştır. Rapor Ekim 1977 tarihinde hazırlanmıştır. 1977 yılının sonunda anlaşmanın süresi bitince fiilen uygulamaya devam edilmiştir. Fakat 02.06.1978 tarihinde anlaşma askıya alınmıştır.

Tarafların iddia ettikleri kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgesi sınır hatları 01.03.1977 tarihinde aşağıdaki haritada gösterilmiştir. ABD'nin çizdiği hat Kuzeydoğu kanalını ikiye bölmekte ve A noktasına kesik çizgilerle devam etmektedir. Kanada'nın çizdiği hat ise Georges Bank'ın doğu tarafının bir kısmını içine alıp kesik çizgi ve nokta halinde A noktasına devam etmektedir. Haritada görülen A noktası ise uyuşmazlığa taraf devletler tarafından mutabık kalınan alanlardır.

Şekil 1. 01.03.1977 tarihinde ABD ve Kanada'nın İddia ettikleri Kıta Sahanlığı ve Balıkçılık Bölge Sınırları. Kaynak: International Court of Justice.

Anlaşmanın askıya alınmasından sonra uyuşmazlığa taraf devletler 27.03.1979 yılında imzaladıkları (daha sonra değişikliğe uğrayan) özel bir anlaşma üzerine 25.11.1981 tarihinde kayda alınan ortak bir mektup ile Mahkeme'ye başvuruda bulunmuştur.

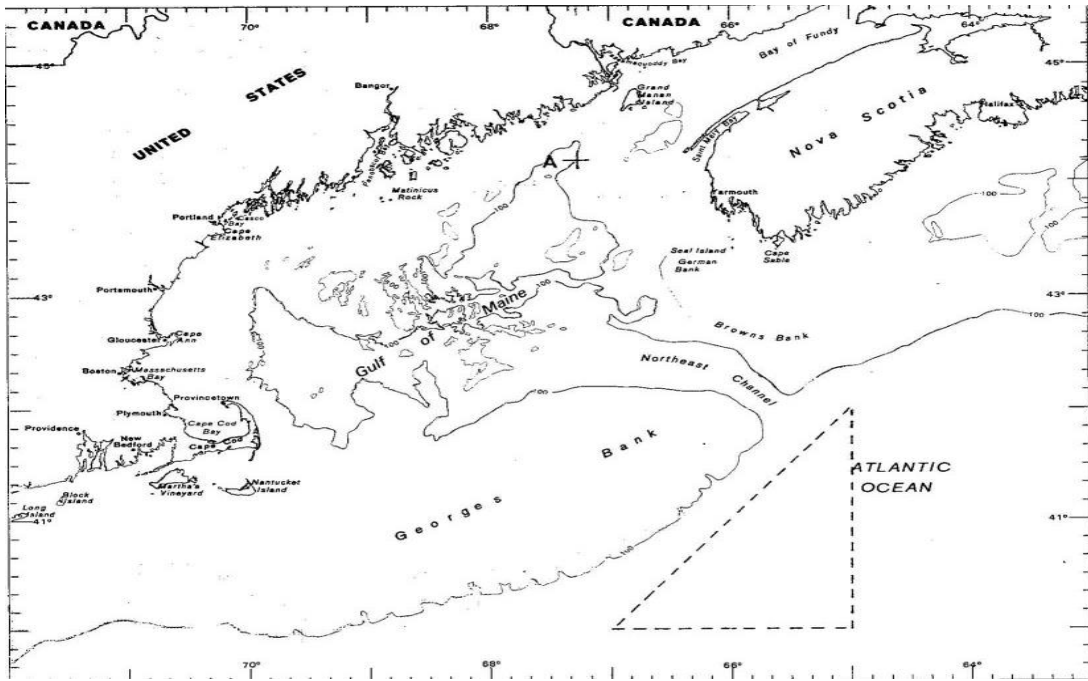
Mahkeme başkanı 18.12.1981 tarihinde uyuşmazlığa taraf devletlerden özel anlaşmaya ilişkin bazı noktaları açıklığa kavuşturmalarını istemiştir. Uyuşmazlığa taraf devletler Mahkeme başkanının talebine 08.01.1982 tarihinde Mahkeme kaydına alınan açıklamalarla

cevap vermiştir. Uyuşmazlığın çözümü için Mahkeme tarafından 20.01.1982 tarihinde ilk kez özel bir daire oluşturulmuştur. Daire, 12.10.1984 tarihinde uyuşmazlığı karara bağlamıştır.

Maine Körfezi davası olarak anılan bu uyuşmazlıkta taraf devletler Mahkeme'den hem kıta sahanlığı hem de balıkçılık bölgelerini belirten bir sınırın (tek bir hatla-çizgiyle) çizilmesini talep etmektedir.

Davanın tarihsel sürecini, özel anlaşmanın içeriğini ve uyuşmazlığa taraf devletlerin taleplerini belirten Mahkeme daha sonra uyuşmazlığa konu olan alanın sınırlarını belirlemiştir. Mahkeme 28 ila 59. paragraflar arasında Maine Körfezi'ni tarif etmiştir. Ardından ABD ve Kanada'nın iddialarını irdelemiştir.

Genel olarak Maine Körfezi güneybatısında Nantucket adası, batısında Massachusetts, doğusunda Novo Scotia (Cape Sable noktası) ve kuzeyi de haritada gösterilen noktaları kapsayan dikdörtgen biçiminde bir okyanus girintisidir.

Şekil 2. Maine Körfezi. Kaynak International Court of Justice.

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın iddialarını da değerlendiren Mahkeme Maine Körfezi'nin yatağı tek tip fizyografik bir yapı gösterdiğinden buradan hareketle ABD ve Kanada'nın kıta sahanlığını ayırabilecek herhangi bir veri elde edilemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme Tunus/Libya davasına atıfta bulunarak ortak bir kıta sahanlığının varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ABD ve Kanada Maine Körfezi'nin deniz yatağı kısmında sınır çizebilecek herhangi bir jeomorfolojik bir verinin olmadığını da kabul etmiştir.

Buna karşın ABD ve Kanada Maine Körfezi'nin su kütlesi üzerinden iddialarını devam ettirmiştir. Kanada'nın iddiası Georges Bank'ın aslında Novo Scotia'nın devamı olduğu yönündedir. ABD ise Maine Körfezi'ndeki su kütlesinde üç farklı ekolojik sistem ve oşinografik özelliklerin bulunduğu iddiasını ileri sürmüştür. ABD üç farklı ekolojik sistemi belirlerken hidrolojik sirkülasyon, sıcaklık, tuzluluk, dikey tabakalaşma ve kendilerine özgü gelgit hareketlerini baz almaktadır. Sonuç olarak ABD Georges Bank, Novo Scotia ve Nantucket kıta sahanlıklarının özelliklerinin farklı olduğunu iddia etmektedir. Ancak

Mahkeme birçok etkenin bulunduğu (flora, fauna gibi) okyanus su kütlesi baz alınarak doğal sınırların ayırt etme olasılığının bulunmadığını belirtmiştir. Uzmanların açıklamalarını irdeleyen Mahkeme sonuç olarak tek ve tartışmasız bir doğal sınır çizecek kadar açık ve kesin bir jeolojik, jeomorfolojik, ekolojik ve diğer faktörlerin olmadığı kanaatine varmıştır. Daha sonra Mahkeme söz konusu uyuşmazlığa uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarını ve ilkelerini tespit etmiştir.

Mahkeme uyuşmazlığa uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarını ve ilkelerini belirlerken başlangıç olarak uyuşmazlığın başladığı tarihte geçerli olan 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına atıfta bulunmuştur. Buna göre kıyıları birbirine zıt olan devletlerin kıta sahanlığı sınırları yapılacak bir anlaşmayla belirlenecektir. Eğer anlaşma yapılmamışsa veya özel şartlar başka bir sınırın varlığını haklı kılmıyorsa kıta sahanlığı sınırı şöyle tespit edilebilir: Her bir devletin karasuları sınırının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren eşit uzaklıktaki orta hattır. Böylece bütün devletler eşit mesafede kıta sahanlığına sahip olacaktır. Kıyıları birbirine bitişik olan devletlerin kıta sahanlığı sınırları da aralarında yapılacak bir anlaşmayla belirlenecektir. Eğer anlaşma yapılmamışsa veya özel şartlar başka bir sınırın varlığını haklı kılmıyorsa kıta sahanlığı sınırı şöyle tespit edilebilir: Her bir devletin karasuları sınırının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren eşit uzaklık ilkesi uygulanabilir.

1958 tarihli Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'nden yola çıkan Mahkeme başlangıçta bütün devletler için bağlayıcı olan ve yukarıda belirtilen uluslararası hukuk ilke ve kurallarını somut uyuşmazlığa uygulanabilir bulmaktadır. Buna göre kıta sahanlığı zıt veya bitişik olan devletlerin tek taraflı sınırlandırmaları kabul edilemez. Mahkeme aynı tespiti Tunus/Libya davasında da ifade etmiştir. Böyle bir sınırlandırma devletlerin karşılıklı anlaşmaları sonucunda olmalıdır. Eğer devletler arasında bir anlaşmaya varılamamışsa bu durumda üçüncü bir tarafa başvurarak sınırlandırma yapılabilir. Sınırlandırma yapılırken her iki durumda da hakça ilkeler, bölgenin coğrafi konfigürasyonu ve ilgili diğer koşullar gibi pratik yöntemlerden faydalanılarak adil bir çözüme ulaşılmalıdır. Bu aynı zamanda sınırlandırmanın temel normudur. Ancak Mahkeme anlaşmazlığın kökeni ve gelişim sürecini irdeledikten sonra 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'ni söz konusu uyuşmazlığa uygulanmasının zorunlu olmadığı sonucuna varmıştır. Çünkü Sözleşme diğer faktörleri dikkate almadan yalnızca eşit mesafe ilkesini çözüm olarak önermektedir. Mahkeme ise adil bir çözüme ulaşmak amacıyla tek bir pratik yöntemden ziyade bütün koşulları dikkate alan farklı yöntemlerin kombinasyonunu uygulama taraftarıdır.

Mahkeme uyuşmazlığa uygulanabilecek uluslararası hukuk ilke ve kurallarını belirledikten sonra uyuşmazlığa taraf devletlerin iddialarını ele almıştır. Daha sonra tespit ettiği uygulanabilir ilke ve kuralları somut uyuşmazlığa uygulamıştır.

Mahkeme somut uyuşmazlığa konu olan Maine Körfezi'nde uyuşmazlığa taraf devletlerin kıta sahanlıklarının ve balıkçılık bölgelerinin tek bir çizgiyle tespit edilemeyeceğini vurguladıktan sonra belirlediği pratik yöntemlerle birlikte uyuşmazlığı üç kısma bölerek çözüme kavuşturmuştur. İki kısım Maine Körfezi içerisinde kalırken üçüncü kısım Atlantik Okyanusu'na doğru uzanmaktadır.

Mahkeme birinci bölümde açığortay tekniği kullanmıştır. Buna göre uyuşmazlığa taraf devletler tarafından başlangıç noktası olarak kabul edilen A noktasından Cape Elizabeth ve Cape Sable'a doğru dikey bir çizgi çizmektedir. Aşağıdaki haritada görüleceği üzere ilk bölüm Cape Elizabeth ve Cape Sable'dan A noktasına çizilen çizgilerin açığortaydır. Mahkeme açığortay tekniğinde eşit mesafe ilkesini kullanmamıştır. Buna karşın açığortay tekniğiyle her iki devletin kıta sahanlıklarının ve balıkçılık bölgelerinin ilk bölümünü eşit bir şekilde paylaşmaya çalışmıştır. Mahkeme eşit mesafe ilkesini kullanmış olsaydı bu durumda her iki devletin kıyılarının A noktasına olan uzaklıklarını hesaplayıp ikiye bölerek

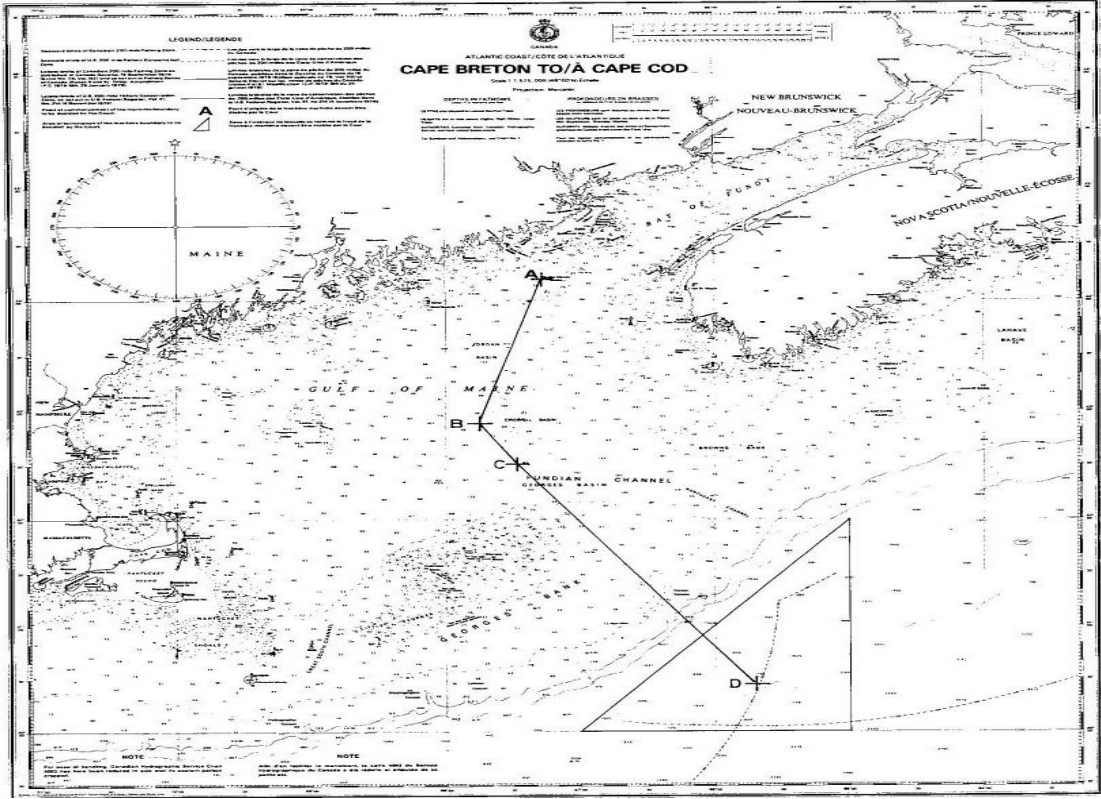

hesaplardı. Ancak Mahkeme'nin açığortay tekniğıyle birlikte adil bir paylaşımına daha çok yaklaştığı görölmektedir.

Mahkeme ikinci bölümde eşit mesafe ilkesini benimsemektedir. Ancak yukarıda da belirtildiğı üzere Mahkeme eşit mesafe ilkesini salt 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'nde belirtildiğı gibi değil özel şartları da dikkate alarak farklı kombinasyonları uygulamıştır. Başka bir deyişle eşit mesafe ilkesi coğrafyanın durumu göz önünde bulundurularak uygulanmıştır. Buna ek olarak ABD'nin kıyı uzunlukları önerisini de yardımcı kriter olarak dikkate almaktadır. Bu paragraftan sonra Mahkeme ikinci bölümün yönünü ve uzunluğunu hesaplamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kıyı uzunluğunu (Cape Cod-Cape Ann-Cape Elizabeth-A noktası) iki yüz seksen dört mil ve Kanada kıyı uzunluğunu (A noktası-New Brunswick'in karasularının dış sınırı-Brier Adası-Cape Sable) iki yüz altı mil olarak tespit eden Mahkeme her iki kıyı şeridinin uzunluğunu oransal olarak 1:38 olarak tespit etmiştir. Mahkeme bu oranı 1:32'ye indirmektedir. Başka bir deyişle iki yüz altı mil olan Kanada kıyıların uzunluğu iki yüz on beş mil olarak değerlendirmiş ve iki yüz seksen dört mil olan ABD kıyı uzunluğuna oranlayarak 1:32 oranının paylaştırmada eşit olacağı sonucuna varmıştır. Bunun nedeni Mahkeme'nin Seal adasına yarı etki tanımış olmasından kaynaklanmaktadır. Mahkeme 1:32 oranını tespit ettikten sonra orta hattı bulabilmesi için A noktasının bitip B noktasının başladığı yerden itibaren C noktasına doğru çektiğı çizgide 1:32 oranında eğim yapmıştır. B noktasının başladığı yer ise Cape Cod'tan Chebogue Point'e paralel bir çizgi çizilerek bulunmuştur. Bu çizgi kapanış noktasına paraleldir. İki nokta arasında çekilen çizgi yine 1:32 oranına göre çizilmiştir. Yine B noktasından (aşağıdaki harita görüleceğı üzere B-C arası) C noktasına kadar çizginin eğimli olmasının nedeni de Mahkeme'nin tespit ettiği 1:32 oranından kaynaklanmaktadır. C noktası ise körfezin kapanış noktasıdır. Başka bir deyişle C noktasından sonra çizilen çizgi körfezin dışında kalmaktadır.

Mahkeme üçüncü bölümü tespit ederken (Tunus/Libya davasında çizilen hattın ilk bölümünde olduğu gibi) dikey yöntemi benimsemiştir. Buna göre Mahkeme C noktasından itibaren uyuşmazlığa taraf devletlerce belirlenen üçgenin içine doğru dikey bir çizgi çizmiştir. C noktasının bittiğı yani D noktası ise belirlenen iki yüz millik alanın son noktasıdır. Yani D noktası belirlenecek olan kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgesi için iki yüz millik uzunluğun sonra erdiği noktadır. Böylece Mahkeme son bölümün sınırlarını da çizerek aşağıdaki haritayı oluşturmuştur.

Şekil 3. Mahkeme'nin Çizdiği Maine Körfezi Kıta Sahaneliği ve (Münhasır) Balıkçılık Bölgesi Sınırı.
Kaynak: International Court of Justice.

Sonuç olarak Mahkeme Maine Körfezi davasını sekiz bölümde çözüme kavuşturmuştur:

1. Özel anlaşma ve mahkemenin yargı yetkisi (para. 1-27),
2. Sınırlandırılacak alanın belirlenmesi (para. 28-59),
3. Uyuşmazlıkların merkez noktası ve yaşanan gelişmeler (para. 60-78),
4. Uygulanabilecek uluslararası hukuk ilke ve kuralları (para. 79-112),
5. Sınırlandırılacak alana uygulanabilecek hakça ilkeler ve pratik yöntem (para. 113-163),
6. Uyuşmazlığa taraf devletlerin iddia ettikleri kriter ve yöntemleriyle bunların sınırlandırmaya uygulamaları (para. 164-189),
7. Mahkeme tarafından belirlenen uygulanabilir kriter ve yöntemler (para. 190-229),
8. Ulaşılan sonucun hakça olduğunu doğrulayan veriler (para. 230-241).

Mahkeme Tunus/Libya davasında olduğu gibi tarafların ileri sürdüğü jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, kıyı uzunlukları, doğal uzantı, deniz suyunun sıcaklığı, yoğunluğu, dikey tabakalaşma ve farklı gelgit hareketleri gibi iddiaların hepsini irdelemiştir. Kavramları irdeledikten sonra kıyı uzunlukları haricinde diğer iddiaların sınırlandırmada ölçüt olamayacağına karar vermiştir. Kıyı uzunluklarının dikkate alınması da ABD'nin önerisidir. Mahkeme bu öneriyi yardımcı bir kriter olarak ele almaktadır.

Uluslararası sözleşmeleri de dikkate alan Mahkeme Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin imzaya açılmakla beraber daha yürürlüğe girmediğini ifade etmiştir.

Dolayısıyla Mahkeme 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'ne atıfta bulunmuş ve bu Sözleşme'deki ilgili hükümleri irdelemiştir. Mahkeme özellikle eşit mesafe ilkesi üzerinde durmuştur. Ancak uygulama noktasında katı bir eşit mesafe ilkesinin ilgili uyuşmazlığa uygulanamayacağını eğer uygulanırsa adaletsizliğin ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak Mahkeme eşit mesafe ilkesini özel şartlarla birlikte ele almıştır. Bu konuda coğrafyanın durumuna dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan Mahkeme ABD ve Kanada arasındaki uyuşmazlığın 1969 yılında net olarak ortaya çıktığını belirtse de uyuşmazlığın asıl kaynağının 1960 yılında yapılan hidrokarbon keşiflerine dayandığını ifade etmektedir. Bu dönemde ABD 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'ne taraf olmuşken Kanada ancak 1970 yılında Sözleşmeye taraf olmuştur. Buna rağmen Mahkeme 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'nin 6. maddesine atıfta bulunmuştur. Buradan anlaşılıyor ki uyuşmazlığa taraf devletlerden biri veya ikisi (Tunus/Libya davasında olduğu gibi) ilgili uluslararası sözleşmeye taraf olmasa bile Mahkeme o sözleşmeye atıfta bulunabilmektedir.

Mahkeme hakça ilkelerin sistematik bir tanımının olmadığını vurgulamakla birlikte bazı hakça ilkeleri de bu davada açıkça belirtmiştir. Mahkeme'nin kararda belirttiği hakça ilkeler şunlardır: Kara denize hakimdir, (özel koşulların olmadığı durumlarda) deniz alanlarının eşit olarak bölünmesi, herhangi bir devletin uzantısı sayılan yakın alanlara diğer devlet(ler) tarafından tecavüz edilmemesi ve (kesmeme etkisi) önleme kriteri.

Mahkeme'nin söz konusu uyuşmazlığa uyguladığı üç farklı yöntem vardır. Bu yöntemler açığortay yöntemi, (özel koşulları dikkate alarak) eşit mesafe yöntemi ve dikey yöntemdir. Son olarak Mahkeme körfezde birçok ada bulunmasına rağmen sadece Seal adasına yarı etki tanıdığını da ifade etmek gerekir.

KAYNAKÇA

International Court of Justice. Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area. Erişim Adresi: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>.

EXTENDED SUMMARY

International Court of Justice settled the Gulf of Maine case in eight sections:

1. Special agreement and jurisdiction of the court (para. 1-27),
2. Determination of the area to be delimited (para. 28-59),
3. The center point of the disputes and the developments (para. 60-78),
4. Applicable principles and rules of international law (para. 79-112),
5. Fair principles and practical method applicable to the area to be delimited (para. 113-163),
6. The criteria and methods claimed by the states parties to the dispute and their application to the limitation (para. 164-189),
7. The applicable criteria and methods set by the Court (para. 190-229),
8. Data confirming the fairness of the conclusion reached (para. 230-241).

As in the Tunisia v Libya case, the court examined all the claims made by the parties such as the geological and geomorphological features, coastal lengths, natural extension, temperature and density of sea water, vertical stratification and different tidal movements. After examining the concepts, he decided that other claims other than the length of the coast could not be a criterion for delimitation. Considering the coastal lengths is also the recommendation of the USA. The Court considers this recommendation as an auxiliary criterion.

Taking into account the international conventions, the Court stated that the United Nations Convention on the Law of the Sea has not yet entered into force, although it has been opened for signature. Therefore, the Court referred to the Geneva Convention on the Continental Shelf of 1958 and examined the relevant provisions of that Convention. The Court particularly emphasized the principle of equal distance. However, it emphasizes that a strict equidistance principle cannot be applied to the relevant dispute at the point of application, and if it is applied, injustice may occur. As a result, the Court considered the principle of equal distance with special conditions. It draws attention to the state of geography in this regard.

On the other hand, although the Court states that the dispute between the USA and Canada emerged clearly in 1969, it states that the main source of the dispute is based on the hydrocarbon discoveries made in 1960. In this period, while the USA became a party to the Geneva Continental Shelf Convention of 1958, Canada only became a party to the Convention in 1970. Nevertheless, the Court referred to Article 6 of the 1958 Geneva Convention on the Continental Shelf. It is understood from this that even if one or both of the parties to the dispute (as in the Tunisia/Libya case) are not party to the relevant international convention, the Court can refer to that convention.

While the Court emphasizes that there is no systematic definition of equitable principles, it has also clearly stated some equitable principles in this case. The equitable principles stated by the Court in its decision are as follows: The land dominates the sea, the equal division of sea areas (in the absence of special conditions), the absence of encroachment by other state(s) on nearby areas considered as an extension of any state, and the prevention criterion (non-cutting effect).

There are three different methods applied by the Court to the dispute in question. These methods are bisector method, equidistant method (taking into account special conditions) and vertical method. Finally, it should be noted that although the Court has many islands in the bay, it only recognizes the island of Seal as semi-influenced.

ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ: ULUSLARARASI YAKLAŞIMLAR, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tayfun VARNALI¹

Özet

Elektronik ticaretin vergilendirilmesine odaklanan bu araştırma, uluslararası kuruluşların yaklaşımlarını ve Türkiye'nin vergilendirme uygulamalarını analiz ederek, karşılaşılan zorlukları ele alıyor ve çözüm önerileri sunuyor. İnternet yaygınlığı, dijital teknolojilerin ilerlemesi ve mobil cihazların kullanımıyla elektronik ticaret, ticaret yöntemlerini temelden değiştirerek işletmelere küresel erişim ve tüketicilere çeşitli seçenekler sunma imkânı sağlamıştır. Uluslararası kuruluşlar, vergi düzenlemelerini elektronik ticaretin evrimine uyumlu hale getirmek ve vergi adaletini sağlamak amacıyla yönergeler ve çerçeveler oluşturmaktadır. Türkiye'nin elektronik ticaret vergilendirmesi ve dijital finans çalışmaları incelenirken, büyümeyi teşvik etmek ve geliri korumak amacıyla düzenlemeler getirdiği görülmektedir. Ancak, hızla yayılan elektronik ticaret ve sınır ötesi satışlar vergilendirme eşitsizlikleri ve karmaşıklıklarını beraberinde getirerek uyum gerektiren reformları zorunlu kılmaktadır. Makale, vergi tabanı belirleme, toplama süreçleri, eşitsizlik ve uluslararası standart eksiklikleri gibi temel zorluklara dikkat çekmektedir. Önerilen çözüm yolları arasında uluslararası iş birliği, yenilikçi vergi modelleri, sınıflandırma sistemleri, vergi uyumu ve muafiyetleri bulunmaktadır. Elektronik ticaretin vergilendirilmesinin mevcut durumunu ve gelecekteki eğilimleri anlama amacı güden bu araştırma, sektörün hızlı büyümesi ve küresel etkisi göz önünde bulundurulduğunda, güncellenmiş politikaların ve küresel iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ticaret, Vergilendirme, Vergi Düzenlemeleri, Vergi Uyumu

Abstract

This research focuses on the taxation of electronic commerce, analyzing the approaches of international organizations and Turkey's taxation practices, addressing challenges, and presenting solutions. With the prevalence of the internet, advancements in digital technologies, and the use of mobile devices, electronic commerce has revolutionized trade methods, offering businesses global reach and consumers diverse options. International organizations establish guidelines and frameworks to align tax regulations with the evolution of electronic commerce and ensure tax fairness. While examining Turkey's electronic commerce taxation and digital finance initiatives, it is evident that regulations have been introduced to encourage growth and protect revenue. However, the rapid expansion of electronic commerce and cross-border sales brings forth taxation disparities and complexities, necessitating adaptive reforms. The article highlights key challenges including determining the tax base, collection processes, inequalities, and international standard deficiencies. Proposed solutions encompass international collaboration, innovative tax models, classification systems, tax compliance, and exemptions. This research, aimed at understanding the current state and future trends of electronic commerce taxation, underscores the significance of updated policies and global cooperation, given the sector's rapid growth and global impact.

Keywords: Electronic Commerce, Taxation, Tax Regulations, Tax Compliance

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye. tayfun_kkk@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3895-8620.

GİRİŞ

Elektronik ticaret, fiziksel mağazaların yerini alan ve elektronik ortamda gerçekleştirilen ticaret faaliyetlerini ifade eder. Bu yeni ticaret modeli, işletmelere küresel pazarda daha geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlarken, tüketicilere daha fazla seçenek sunar (Organ ve Çavdar, 2012, s. 65). Elektronik ticaret, son yıllarda hızla büyüyen ve küresel ekonomide önemli bir rol oynayan bir alan haline gelmiştir. İnternetin yaygınlaşması, dijital teknolojilerin gelişimi ve mobil cihazların yaygın kullanımı, tüketicilerin ve işletmelerin alışverişi ve ticaret yöntemlerini kökten değiştirmiştir.

Ancak bu büyüme, vergilendirme açısından yeni ve karmaşık sorunları beraberinde getirmiştir ve bu nedenle çalışmamızın önemi artmaktadır. Elektronik ticaretin hızla değişen ve genişleyen doğası, vergi otoriteleri için yeni zorluklar ortaya koymaktadır. Bu çalışma, bu zorlukları anlamak ve ele almak amacıyla hazırlanmıştır.

Daha sonra, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda uluslararası kuruluşların yaklaşımları ve politikaları incelenecektir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve diğer uluslararası kuruluşlar, elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin yönergeler ve çerçeveler oluşturmuştur. Bu kuruluşlar, vergi mevzuatının elektronik ticaretin hızlı değişen doğasına uyum sağlaması ve vergi adaleti sağlanması amacıyla uluslararası iş birliği ve düzenlemeleri teşvik etmektedir.

Özellikle, Türkiye'deki elektronik ticaretin vergilendirilmesi ve elektronik maliye çalışmaları da bu makalede ele alınacaktır. Türkiye, elektronik ticaretin büyümesi ve vergi gelirlerinin korunması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmış ve vergi mevzuatını güncellemiştir. Ancak, elektronik ticaretin hızlı gelişimi ve sınırlar ötesi satışların artışı, vergilendirme reformları açısından bazı zorlukları ve eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.

Bu makale, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda uluslararası kuruluşların yaklaşımlarını ve Türkiye'deki mevcut durumu inceleyerek, elektronik ticaretin vergilendirilmesinde yaşanan sorunları ve zorlukları analiz etmeyi hedeflemektedir. Vergilendirme reformları, elektronik ticaretin sınırlar ötesi doğası, dijital ürünlerin karmaşıklığı ve çevrimiçi platformların uluslararası operasyonları gibi faktörler nedeniyle karmaşık bir konudur (Ekleme 5).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesindeki temel zorluklardan biri, vergi tabanının belirlenmesidir (Gökçe, 2017, s.83). Geleneksel perakende satışlarda, vergi genellikle fiziksel bir mağazada gerçekleşen işlemler üzerinden tahsil edilir. Ancak elektronik ticarete, işlemler çevrimiçi ortamda gerçekleştiği için vergi tabanının tanımlanması ve doğru şekilde uygulanması karmaşıktır. Ayrıca, dijital ürünlerin ve hizmetlerin sınıflandırılması ve vergilendirilmesi de zorluklar doğurur.

Diğer bir zorluk ise vergi toplama sürecidir. Elektronik ticaret, işletmelerin farklı ülkelerde faaliyet göstermelerine ve sınırlar ötesi satış yapmalarına olanak tanır. Bu durum vergi toplama sürecini karmaşıklaştırır, çünkü vergi otoritelerinin sınırlar ötesi işlemleri izlemesi ve doğru vergiyi tahsil etmesi zorlaşır. Vergi kaynaklarının adil ve etkili bir şekilde toplanması için uluslararası iş birliği ve koordinasyon önemlidir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde yaşanan bir başka sorun da vergi adaletsizliğidir. Geleneksel perakende işletmeler, fiziksel mağazalarda faaliyet gösterdikleri için vergilendirme açısından bazı maliyetlerle karşılaşırken, elektronik ticaret işletmeleri vergi avantajına sahip olabilmektedir. Bu durum, geleneksel işletmeler ile elektronik ticaret işletmeleri arasında rekabet eşitsizliğine neden olabilmekte ve vergi sisteminin adaletini zedelemektedir.

Son olarak, uluslararası düzeyde elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda bir standartlaşma eksikliği bulunmaktadır. Farklı ülkelerin farklı vergi politikaları ve düzenlemeleri olduğu için, verginin uyumlu bir şekilde toplanması ve vergi kaçakçılığının önlenmesi zorlaşmaktadır. Bu durum, vergi kayıplarına ve eşitsizliklere yol açabilir.

1. ELEKTRONİK TİCARETİN TANIMI VE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN YAKLAŞIMLAR

Elektronik ticaret hakkında yapılan çalışmalarda farklı tanımlamalar ortaya konmuştur. Elektronik ticaretin tanımının doğru anlaşılması için uluslararası kuruluşların elektronik ticaret hakkında yaptığı tanımlamaları incelemek önemlidir. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) elektronik ticaret hakkındaki tanımına göre; elektronik ticaret, bir kurum veya şirketin ürettiği mal ve hizmetlerin telekomünikasyon altyapısını kullanarak reklam, satış/pazarlama ve dağıtım hizmetlerini gerçekleştirmesidir (WTO, 1998). 1996 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL), elektronik ticareti, kurumların ticari faaliyetleri sonucunda veriyle ilgili her türlü iletişimi elektronik posta, internet gibi araçlar ve yöntemlerle dijital ortamda gerçekleştirilen değişim olarak tanımlamıştır (UNCITRAL, 1996, s. 3-4). Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) göre ise elektronik ticaret, ülkelerde yaşayan kişiler ve kuruluşlar arasında ses ve metin gibi dijital formatta işlenmiş dosyaların açık veya kapalı ağ bağlantıları üzerinden aktarılmasıyla gerçekleştirilen ticarettir (OECD, 2001).

Yapılan tanımlamalara göre, elektronik ticaret; şirketler veya kurumlar tarafından üretilen mamullerin veya hizmetlerin elektronik posta, internet gibi araçlar aracılığıyla sadece alım/satım yapılmasıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda üretilen mamullerin veya hizmetlerin müşterilere dağıtılması, saklanması ve reklamı için de kullanıldığı gözlenmektedir. Farklı bir bakış açısıyla elektronik ticaret, dijital hale dönüştürülmüş olan mamul, mali, eğitim gibi dijital hizmetlerin elektronik posta, internet gibi araçlar kullanılarak ticaretinin gerçekleştirilmesidir (Saatçioğlu, 2005, s.151-152).

Elektronik ticaret çalışmalarında, tarafların tespiti ve ülkelerin vergi daireleri tarafından net bir şekilde belirlenmesi imkânsızdır. (Çavdar, 2017, s.21-25). Ayrıca, kurumlar veya firmalar tarafından gerçekleştirilen elektronik ticaret faaliyetleri uluslararası olarak kısıtlanmadığından, hangi ülkedeki firma veya kurum tarafından yapıldığının belirlenmesi konusunda zorluklar ortaya çıkmaktadır. Elektronik ticaret, vergiden kaçınma amaçlı kötü niyetli kurumlar ve bireyler tarafından kullanılabilirdiğinden, elektronik ticaret ortamında gerçekleştirilen faaliyetlerin denetimi ve kontrolü zorlaşmaktadır. Bununla birlikte, dijital olarak ağ bağlantılarıyla iletilen bilgilerin gizliliğiyle ilgili olarak teknolojik yenilikler sayesinde vergi dairelerinin denetim ve uygulama faaliyetlerini kolaylaştıran önlemler alınmaktadır (Yıldız, 2002, s.151). Dünyada birçok vergi dairesi, yeni dijital teknolojileri kullanarak vergilendirme faaliyetlerini daha etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmektedir (Yıldız, 2002, s.151).

Bu gelişmeler ışığında, bilgi iletişim teknolojilerinin son yıllardaki hızlı ilerleyişi, elektronik ticaretin hukuki boyutlarına bir dizi sorun getirmiştir. Bu sorunları sırasıyla inceleyecek olursak;

- **Kazanılan gelirin geldiği devletin tespitinde yaşanan zorluklar:** Her ülkenin, kendi sınırları içinde gerçekleşen ticari faaliyetleri vergilendirme hakkı vardır. Ancak elektronik ticaret, kazanılan gelirler ile coğrafi sınırlar arasında bağı koparmaktadır. (Avcı, 2017, s.254; Çak, 2002, s.101). Elektronik ticaret yoluyla gerçekleştirilen alışverişler veya hizmetler sonrasında, hem hizmeti veya malı alan kişi veya kurumlar hem de ülkeler, geliri hangi tarafın vergilendireceği konusunda sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Saraçoğlu, 2006, s.155). Bir gelirin bir ülkenin sınırları içinde elde edilebilmesi için, o ülkede geliri elde eden bireyin veya kurumun sabit bir iş yerine sahip olması gerekmektedir. Elektronik ticarete

ise sabit bir iş yeri bulunmadığından, ticaret yapan işyerinin hangi ülkede sabit bir iş yeri olduğu sorusunun cevabının bulunması önemlidir (Akkaya, 2002, s.74). Bu durumda ticari kazanç elde eden kurum veya kişilerin sabit bir iş yerine sahip olup olmadığının tespiti imkânsızdır (Akkaya, 2002, s.74).

- Elektronik ticarete, mal veya hizmet satan işyerinin tanımlanması büyük önem taşımaktadır. Elektronik ticaret faaliyetleri, web sunucularına bağlı olan web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilir (Güneş, 2002, s.13). Elektronik ticaret yapılan web sunucuları, kolaylıkla bir ülkeden diğerine taşınabilir veya yönlendirilebilir. Bu durumda, elektronik ticaret yapılan web sitelerinin devletler tarafından bir işyeri olarak kabul edilip edilmeyeceği konusu sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. OECD'ye göre, elektronik ticaret yapan kişi veya kurumların, işlem yapılan mal veya hizmet dolayısıyla elde edilen kazançlardan vergi alınması için işletme ülkesi veya web sunucusunun varlığı yeterlidir (OECD, 2001). Bununla birlikte, satış yapan kişi veya kurumun satış yaptığı ülkede sabit bir iş yeri bulunmadığı kabul edildiğinden vergilendirme yapılamamaktadır (Pehlivan ve Öz, 2011, s.153-154).
- **Ödeme bilgileri veya kimliklerdeki belirsizlik:** Elektronik ticarete, ticari işlemler sonucunda elde edilen kazançların niteliğinin belirlenmesi konusunda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sanal ortamda satılan ürünlerde, firmaların ve bireylerin elde ettiği kazanç türlerinin tespiti işlem yapılan faaliyetin türüne bağlı olarak değişiklik gösterir. Örneğin, sanal ortamda kitap, video gibi ürünler müşteriler tarafından satın alınabilir. Bu hizmeti sağlayan kurumun, satılan ürünle aynı ülkede bulunması gerekmektedir. Ancak günümüzde, ürünü satan kurumun sunucusuyla ürünü satan kişi farklı ülkelerde bulunabilmektedir. Bu yöntemle yapılan her türlü ticari satış veya hizmet alımında, kurumlar veya ürünü satın alan bireyler, işlemleri bildirmeden vergi kaçırma yöntemine başvurabilmektedir. Verilen örnekte olduğu gibi, sanal ortamlarda yapılan ticari işlemlerde ürünün müşteriye teslim edilmesi ve ödemenin tamamının sanal olarak gerçekleşmesi nedeniyle vergilendirme konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır (Alptürk, 2005, s.391).
- **Vergi cennetleri:** Vergi ödemekle yükümlü olan kurumlar veya bireylerin vergi ödememesine imkân tanıyan ve gizli anlaşmalar aracılığıyla işlemlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan yasal düzenlemeler, diğer ülkelerle çifte vergilendirme anlaşmasına gerek duyulmadan vergilendirilmeyen veya düşük seviyede vergilendirilen uluslararası işlemlere yol açmaktadır. Elektronik ticaretin büyümesiyle birlikte vergi cenneti olarak bilinen ada ülkelerinde kıyı bankacılığı hizmetlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu durumda, vergi toplama sorumluluğu olan vergi dairelerinin vergi ödemekle yükümlü olan kurumlar veya bireyler üzerinde denetim yapması ve bilgi elde etmesi zorlaşmaktadır. Sonuç olarak, bankalar arasındaki rekabet ortamında adaletsizlik ortaya çıkmaktadır (Organ ve Çavdar, 2012, s.74-77).

Türkiye'de ise Vergi Usul Kanunu'nun 242. maddesi, elektronik ticaret faaliyetlerinin yönetilmesi ve vergilendirilmesi için önemli bir yasal dayanak sağlamaktadır. Bu maddeye göre, elektronik ortamda yapılan kayıtlar, elektronik defterler, elektronik kayıtlar, elektronik belgeler, elektronik fatura sistemi, elektronik faturalar, elektronik beyannameler, elektronik imzalar ve elektronik sözleşmeler gibi araçlar kullanılarak, vergi ödeme yükümlülüğü olan mükelleflerin vergi ile ilgili yasal gerekliliklere uyum sağlamaları kolaylaştırılmaktadır.

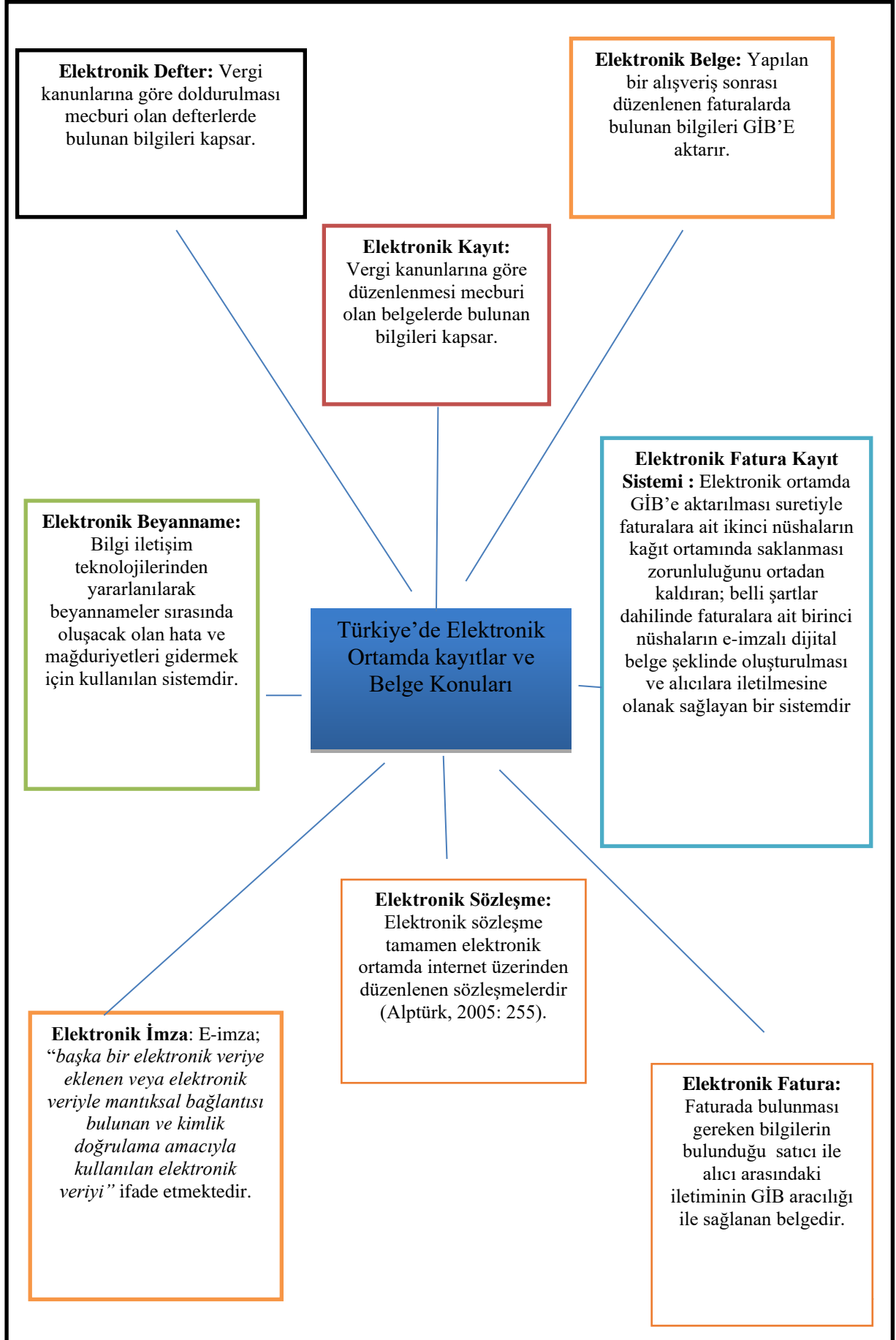
Bu düzenlemeler, vergi ödemelerinin ve kayıtların daha etkin bir şekilde yönetilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle elektronik fatura sistemi ve elektronik faturalar,

işletmelerin satış işlemlerini daha verimli bir şekilde yönetmelerine ve vergi dairesi ile elektronik olarak bilgi paylaşmalarına olanak tanımaktadır. Elektronik imzalar ve sözleşmeler ise elektronik ticaretin güvenliğini artırmakta ve taraflar arasındaki sözleşmelerin yasal olarak tanınmasını sağlamaktadır.

Bu düzenlemeler, Türkiye'deki elektronik ticaret sektörünün büyümesini desteklemekte ve işletmelerin vergi ödeme süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca vergi dairelerinin denetimlerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır (şekil1).

Şekil 1. Türkiye'de Elektronik Ortamda Kayıtlar ve Belge Konuları

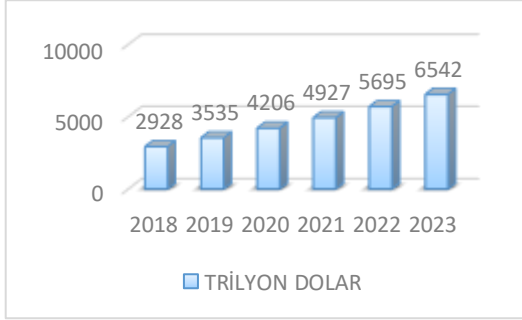

Kaynak: *Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.*

2. DÜNYA ÇAPINDA E-TİCARET SEKTÖRÜNÜN BÜYÜMESİ VE ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI

Elektronik ticaret, dünya genelinde perakende satış oranlarının her geçen gün arttığı bir sektördür. Bu artışlar, ülke ekonomilerine önemli katkılarda bulunmaktadır. Dünya çapında, 2018 yılında elektronik ticaretin satış hacmi 2.928 trilyon dolar olarak kaydedilmişken, 2019 yılında bu rakam 3.535 trilyon dolara yükselmiştir. Özellikle COVID-19 pandemisinin etkili olduğu dönemlerde, elektronik ticaret satışlarındaki artış belirgin bir şekilde artmıştır. 2022 yılında, küresel elektronik ticaret satışları 5.695 trilyon dolara ulaşmışken, 2023 yılında bu rakamın 6.542 trilyon doları aşması beklenmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Dünya Çapında Trilyon Dolar Cinsinden Yıllara Göre Perakende E-Ticaret Satış Rakamları

Şekil 3. Dünya Çapında Trilyon Dolar Cinsinden Yıllara E-Ticaret Satış Rakamları

Kaynak: <https://financesonline.com/ecommerce-trends/>

Elektronik ticaretin satış hacmi verileri oldukça dikkat çekici bir trendi yansıtmaktadır. 2017 yılında başlayan bu süreçte, elektronik ticaret sektörü hızla büyümüş ve satış hacmi ciddi bir artış göstermiştir. 2017 yılında 2,3 trilyon dolarlık satış hacmi ile başlayan bu artış, 2018 yılında 2,8 trilyon dolara yükselmiş ve bu dönemdeki büyümenin başlangıcını işaret etmiştir.

2019 yılında, elektronik ticaret sektörü daha da hız kazanarak 3,4 trilyon dolarlık bir satış hacmine ulaşmıştır. Bu dönemde tüketicilerin çevrimiçi alışverişe olan ilgisi artmış ve perakende sektörü büyük ölçüde dijitalleşmiştir.

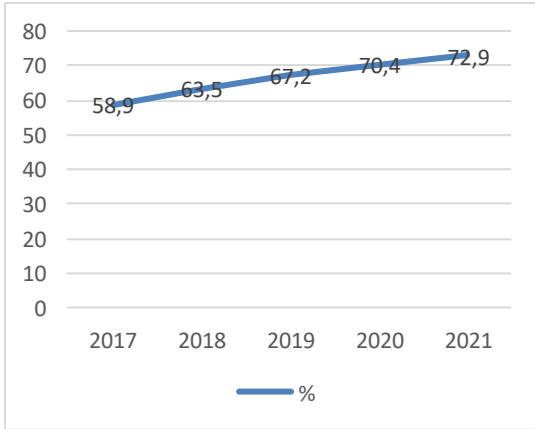
2020 yılı, COVID-19 pandemisinin etkisiyle elektronik ticaret için dönüm noktası olmuştur. Salgın nedeniyle fiziksel mağazaların kapanması ve insanların evde kalması, çevrimiçi alışverişini daha cazip hale getirmiştir. Sonuç olarak, elektronik ticaretin satış hacmi 4,1 trilyon dolara ulaşmıştır.

2021 yılında ise bu büyüme trendi devam etmiş ve elektronik ticaret sektörü 4,9 trilyon dolarlık bir satış hacmine ulaşmıştır. Bu hem tüketicilerin hem de işletmelerin çevrimiçi platformlara olan güvenin ve ilginin arttığını göstermektedir.

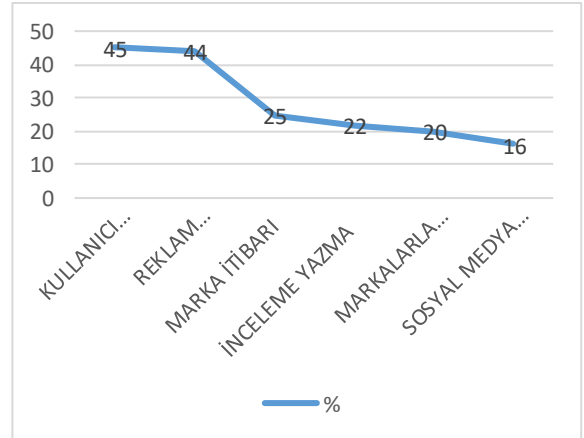
Bu veriler, elektronik ticaretin hızla büyüyen bir sektör olduğunu ve küresel ekonomiye önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir. Elektronik ticaretin gelecekte de büyümeye devam edeceği ve perakende sektörünü şekillendirmeye devam edeceği açıktır. (Şekil 3).

Dünya genelinde mobil yöntemle gerçekleştirilen elektronik ticaret oranlarına bakıldığında, 2017 yılında %58,9 seviyesindeyken, 2018'de %63,2, 2019'da %67,2, 2020'de %70,4 ve 2021'de %72,9 olarak kaydedilmiştir (Şekil 4). Ayrıca, dünya çapında bireylerin davranışlarını etkileyen sosyal medya platform aktivitelerine de göz atarsak, %45'i kullanıcı yorumlarını okuma, %44'ü reklam görüntüleme, %25'i marka itibarı ve %16'sı sosyal medya platformlarından satın alma gibi davranış aktivitelerinde bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 4. Cep Telefonu İle Yapılan Alışverişlerin E- Ticaret Üzerindeki Payı

Şekil 5. Dünya Çapında Sosyal Medya Faaliyetlerin Bireylerin Alışveriş Faaliyetleri Üzerinde Etkileri Üzerindeki Payı

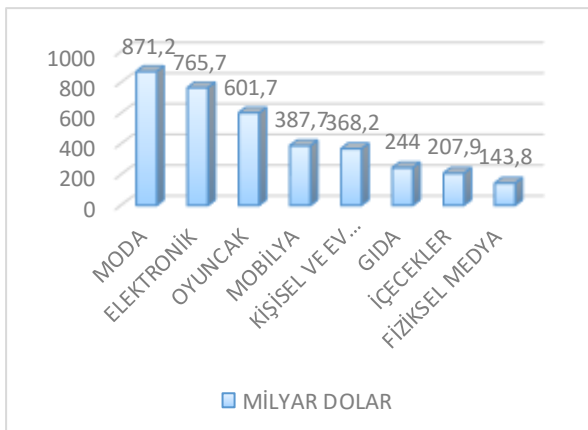

Kaynak: <https://financesonline.com/ecommerce-trends/>

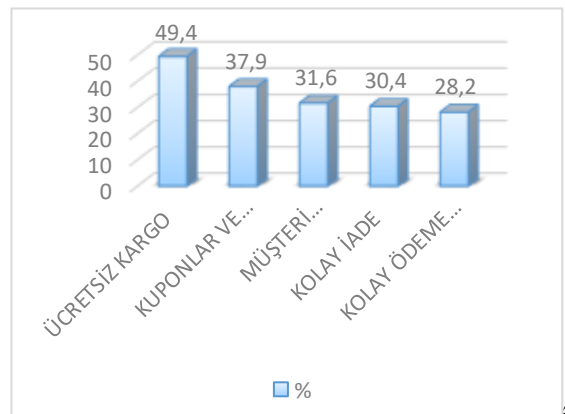
Küresel çapta 2022 yılına göre sektörlere göre elektronik ticaret oranları, Şekil 6'da sunulmuştur. Şekilden de görüldüğü üzere, moda sektörü 871,2 milyar dolarlık gelirle elektronik ticaretin en fazla kazanç sağlayan sektörü olmuştur. Moda sektörünü, 765,7 milyar dolarla elektronik ürünler sektörü, 601,7 milyar dolarla oyuncak ürünleri sektörü ve 387,7 milyar dolarla mobilya ürünleri satan sektörler izlemiştir.

Ayrıca, bireyler elektronik ticarete ürünlerini ücretsiz kargo ile almayı tercih etmektedirler. Müşteriler, firmaların sunduğu indirim kuponlarından faydalanmakta ve ürünü satın alan müşterilerin elektronik ortamda yaptıkları yorumları incelemektedirler (Şekil 7).

Şekil 6. 2022 Yılında Sektörlerin Milyar Dolar Cinsinden Kazançları

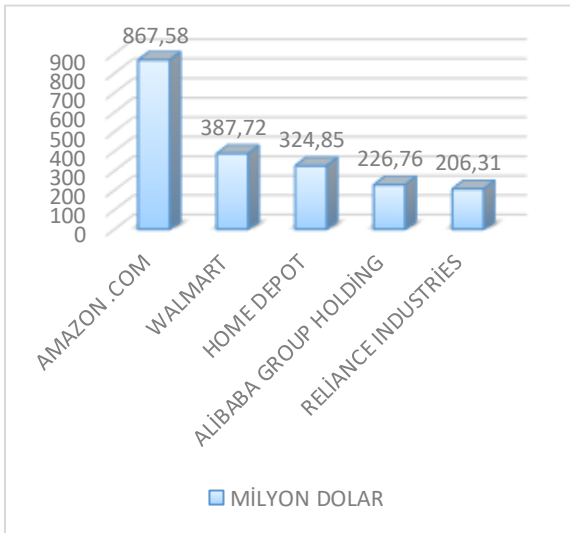
Şekil 7. Küresel Olarak 2023 Yılında Bireylerin Ürün Satın Alırken En Çok Dikkat Ettikleri Noktalar

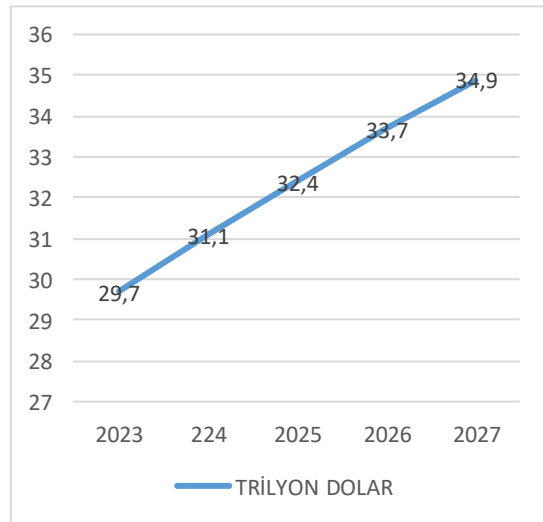
Kaynak: <https://dash.app/blog/ecommerce-statistics>

Elektronik ticarete en yüksek kazancı elde eden firmalara baktığımızda, Amazon şirketinin 867,58 milyar dolarlık kazançla lider olduğunu görüyoruz. Amazon'un, elektronik ticaretin güçlü oyuncularından biri olarak bu kadar büyük bir başarı elde etmesi, şirketin çevrimiçi platformda sağladığı geniş ürün yelpazesi ve müşteri sadakati ile ilişkilendirilebilir. İkinci sırada, Walmart şirketi 387,72 milyar dolarlık kazançla yer alıyor. Walmart, geleneksel perakende alanındaki güçlü varlığına ek olarak çevrimiçi platformda da büyümeyi başarmıştır. Üçüncü sırada ise Home Depot şirketi 324,85 milyar dolarlık kazançla bulunuyor. Ev geliştirme sektöründe faaliyet gösteren Home Depot, çevrimiçi alışverişin giderek arttığı bir dönemde sağlam bir performans sergilemektedir (Şekil 8). Ayrıca, dünya çapında elektronik ticaretin büyüme hızına bakıldığında, 2023 yılında 29,7 trilyon dolar seviyesinde olduğunu görmekteyiz. Bu, tüketicilerin çevrimiçi alışverişe olan ilgisinin devam ettiğini ve sektörün genişlemeye devam ettiğini gösteriyor. Tahminlere göre, bu büyüme trendi 2026 yılında 33,7 trilyon dolara ve 2027 yılında 34,9 trilyon dolara ulaşacaktır. Bu, elektronik ticaretin önümüzdeki yıllarda daha da büyümesini ve küresel perakende sektörüne daha fazla katkı sağlayacağını göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 8. 2022 Yılında Elektronik Ortamda En Çok Kazanç Sağlayan Firmalar (Milyon Dolar Cinsinden)

Şekil 9. Perakende Satışlar (Trilyon Dolar Cinsinden)

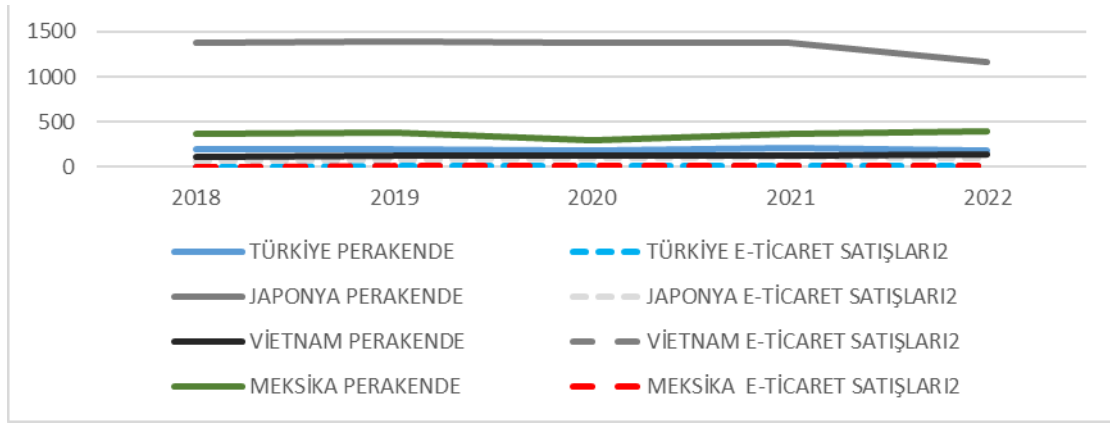

Kaynak: <https://www.oberlo.com/statistics/top-ecommerce-companies>

Şekil 10'da ülkelerin perakende ve elektronik ticaretten elde ettikleri kazançlar verilmiştir. Şekle göre, Türkiye'de 2018'de perakende satışlar 202,42 milyar dolar seviyesindeyken e-ticaret satışları sadece 4,93 milyar dolar düzeyindeydi. Ancak, e-ticaret hızla büyüyerek 2022'de 7,68 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Japonya'da perakende satışlar 2018'de 1381,12 milyar dolar, e-ticaret satışları ise 72,21 milyar dolar seviyesindeydi ve bu büyük bir perakende pazarının olduğunu gösteriyor. E-ticaret satışları 2022'ye kadar

hızla artarak 97,43 milyar doları geçmiştir. Vietnam'da 2018'de perakende satışlar 108,76 milyar dolar, e-ticaret satışları ise 1,89 milyar dolar olarak kaydedildi ve 2022'de 142,19 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Meksika'da 2018'de perakende satışlar 368,95 milyar dolar ve e-ticaret satışları 4,93 milyar dolar düzeyindeydi. Meksika, e-ticaretin büyümesi için önemli bir potansiyele sahip ve 2022'de e-ticaret satışları 11,93 milyar doları aşmıştır. Bu veriler, dünya genelinde e-ticaretin hızla büyüdüğünü ve perakende sektörünü değiştirdiğini gösteriyor. Özellikle 2020'de çevrimiçi alışverişin arttığı pandemi dönemi, e-ticaret büyümesine önemli bir katkı sağladı. Bu büyüme, farklı ülkelerde farklı hızlarda gerçekleşse de genel bir eğilimi yansıtıyor.

Şekil 10. Ülkelerin 2018-2022 Arasında Perakende ve Elektronik Ticaret Satışları (Milyar Dolar Cinsinden)

Kaynak: <https://oosga.com/e-commerce/tur/>

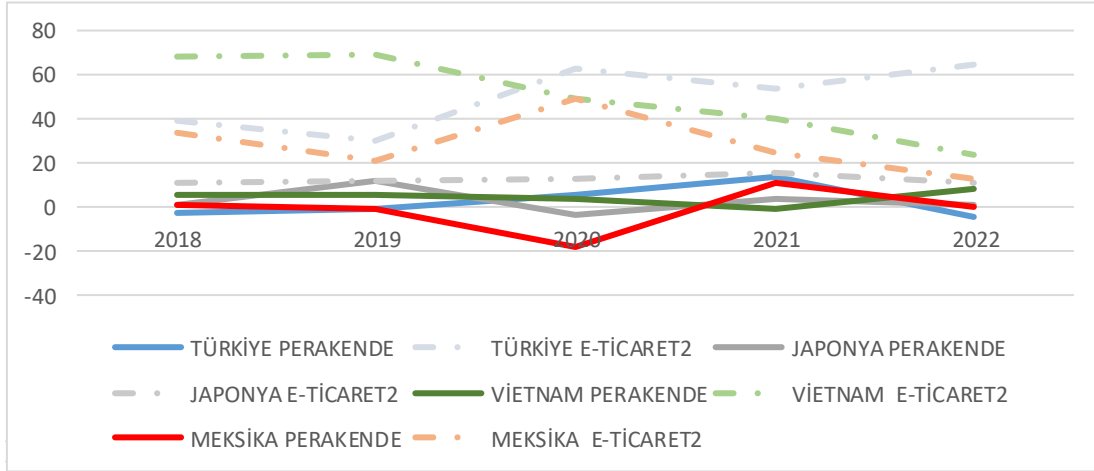
Türkiye'de 2018'de perakende sektörü daralırken, e-ticaret büyümüştür. 2019'da perakende sektörü büyümeye devam ederken, e-ticaret de büyümüştür. 2020'de her iki sektör de büyümüş, ancak e-ticaret daha hızlı büyümüştür. 2021'de perakende sektörü büyümüş, e-ticaret ise daha fazla büyümüştür. Ancak, 2022'de perakende sektörü daralmış, e-ticaret büyümeye devam etmiştir.

Japonya'da, 2018'de perakende sektörü yavaş büyümüş, e-ticaret daha hızlı büyümüştür. 2019'da her iki sektör de aynı büyüme potansiyeline sahiptir. 2020'de perakende sektörü daralırken, e-ticaret büyümeye devam etmiştir. 2021'de her iki sektör de büyümüş, ancak perakende sektörü daha yavaş büyümüştür. 2022'de perakende sektörü hafif bir büyüme göstermiş, e-ticaret ise devam etmektedir.

Vietnam'da, 2018'de perakende sektörü büyümüş, e-ticaret büyük bir büyüme kaydetmiştir. 2019'da her iki sektör de büyümüştür. 2020'de perakende sektörü büyümeye devam etmiş, e-ticaret faaliyetlerine devam etmektedir. 2021'de perakende sektörü daralmış, ancak e-ticaret daha fazla büyümüştür. 2022'de her iki sektör de büyümüştür.

Meksika'da, 2018'de perakende sektörü büyümüş, e-ticaret daha hızlı büyümüştür. 2019'da perakende sektörü daralırken, e-ticaret büyümüştür. 2020'de perakende sektörü daralmış, e-ticaret büyümeye devam etmiştir. 2021'de her iki sektör de büyümüş, ancak perakende sektörü daha yavaş büyümüştür. 2022'de perakende sektörü hafif bir büyüme göstermiş, e-ticaret ise devam etmektedir (Şekil 11).

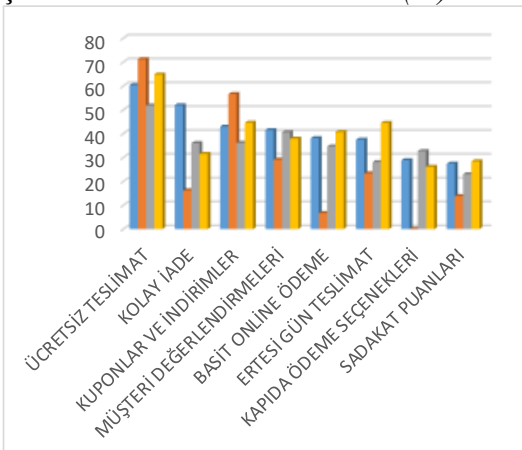
Şekil 11. Ülkelerin 2018-2022 Arasında Perakende ve Elektronik Ticaret Satışlarının Büyüme Oranları (%)

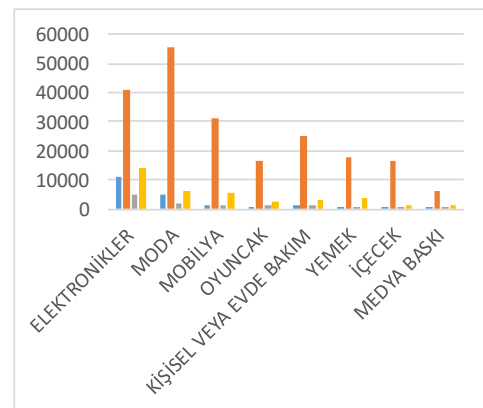
Şekil 12’de sunulan verilere göre, Türkiye’de müşteriler için en önemli faktör %60,3 ile ücretsiz teslimat olarak belirlenmiştir, bunu %51,9 ile kolay iade politikaları takip etmektedir. Aynı zamanda, kuponlar ve indirimler (%42,9) ile müşteri değerlendirmeleri (%41,5) de müşteri tercihlerini belirleyen diğer önemli etkenler olarak ortaya çıkmıştır. Japonya’da ücretsiz teslimat faktörü en yüksek etkiyi (%71,2) gösterirken, kolay iade politikalarının etkisi daha düşüktür (%16,2). Kuponlar ve indirimler (%56,6) ile müşteri değerlendirmeleri (%29,1) ise önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Vietnam’da ücretsiz teslimat (%51,8) ve kolay iade (%36) önemli tercih faktörleridir. Ayrıca, kuponlar ve indirimler (%36,1) ile müşteri değerlendirmeleri (%40,6) de müşteri tercihlerini belirlemektedir. Meksika’da ücretsiz teslimat faktörü (%64,8) en fazla önceliğe sahiptir. Kolay iade (%31,5) ve kuponlar ile indirimler (%44,6) de müşteri tercihlerini etkileyen diğer önemli faktörlerdir. Genel olarak, ücretsiz teslimatın hemen hemen her ülkede en büyük etken olduğu görülmektedir, ancak diğer faktörlerin etkisi ülkelere göre değişmektedir.

Şekil 13’te elektronik ürünler, moda, mobilya, oyuncak, kişisel veya evde bakım ürünleri, yemek ve içecek ile medya baskı gibi farklı kategorilerdeki e-ticaret satışlarını değerlendirdiğimizde, Japonya’nın birçok kategoride en yüksek e-ticaret satışlarına sahip olduğunu görüyoruz. Özellikle elektronik ürünler ve moda kategorilerinde Japonya ön plana çıkıyor. Türkiye ise bu kategorilerde Japonya’nın ardından ikinci sıradadır. Mobilya, oyuncak ve kişisel bakım ürünleri kategorilerinde de Japonya liderliği sürdürüyor. Ancak yemek ve içecek kategorisinde Japonya ile Türkiye arasında büyük bir fark bulunmaktadır, bu kategoride Japonya’da satışlar oldukça yüksektir. Medya baskı kategorisinde ise Japonya yine lider konumundadır, Türkiye ise ikinci sıradadır. Diğer iki ülke, bu kategorilerde daha düşük satış rakamlarına sahiptir. Bu veriler, farklı ülkelerdeki e-ticaret pazarlarının çeşitliliğini ve Japonya’nın birçok kategoride önde olduğunu göstermektedir.

Şekil 12. Ülkelerde Bireylerin E-ticarete En Çok Tercih Ettikleri Yöntemler (%)

Şekil 13. Ülkelerde Bireylere En Satış Yapan Sektörler (Milyon Dolar Cinsinden)

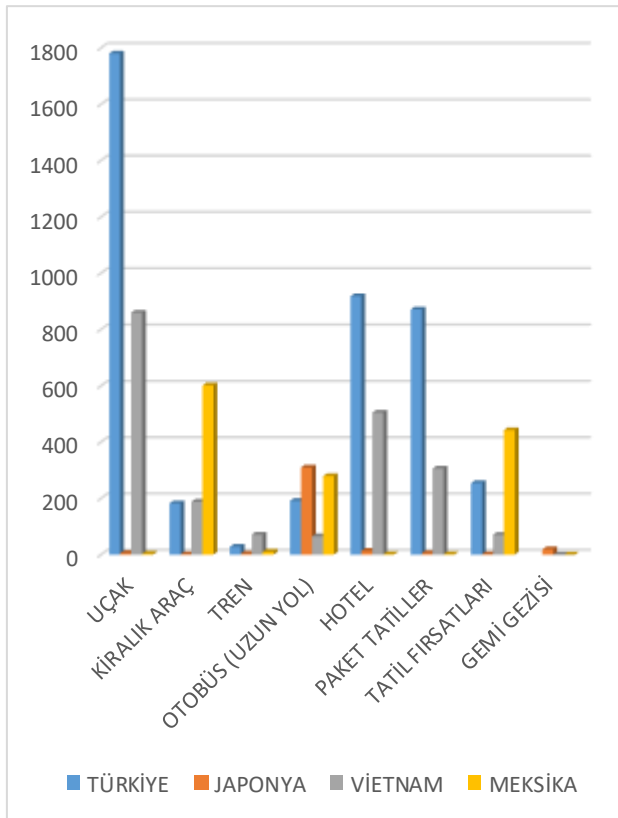

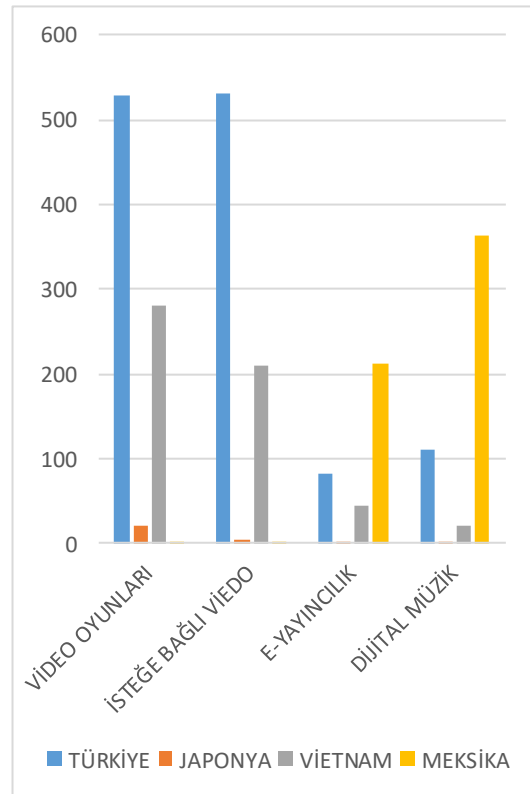
Kaynak: <https://oosga.com/e-commerce/tur/>

Seyahat E-Ticaret verilerini incelediğimizde, Japonya'nın bu sektördeki satışlarda önemli bir lider olduğunu görüyoruz. Özellikle uçak biletleri, otomobil kiralama, tren biletleri ve otobüs (uzun yol) rezervasyonları gibi alanlarda Japonya yüksek satış rakamlarına sahiptir. Türkiye ise bu kategorilerde daha düşük satışlarla sınırlı kalmıştır. Özellikle uçak biletleri ve otel rezervasyonları gibi ana kategorilerde Japonya'nın öne çıkması dikkat çekmektedir. Vietnam ve Meksika ise bu sektörde daha düşük satış rakamlarına sahiptir. Ancak otobüs (uzun yol) rezervasyonları ve gemi gezileri gibi alanlarda Meksika'nın görece daha yüksek satışları bulunmaktadır. Sonuç olarak, seyahat e-ticaret sektöründe Japonya'nın önde olduğu ve özellikle ulaşım ve konaklama alanlarında büyük bir pazar payına sahip olduğu görülmektedir. Diğer ülkeler ise bu alanda daha sınırlı bir etkiye sahiptir (Şekil 14).

Şekil 14. Ülkelerdeki Bireylerin Elektronik Ortamdan Satın Aldıkları Seyahat Alışverişleri (Milyon Dolar Cinsinden)

Şekil 15. Ülkelerdeki Bireylerin Elektronik Ortamdan Satın Aldıkları Dijital Medya Ortamı Alışverişleri (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: <https://oosga.com/e-commerce/tur/>

Dijital Medya Ortamın Şekil 15'teki e-ticaret verilerine göre, Japonya bu sektörde genel olarak en yüksek satış rakamlarına sahip bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Özellikle video oyunları ve isteğe bağlı video içerikleri gibi alanlarda yüksek satışlar gerçekleştirmektedir. Bu kategorilerde Japonya, diğer ülkelerin önünde bulunmaktadır.

Türkiye ise bu sektörde de önemli bir pazar oluşturmaktadır, özellikle isteğe bağlı video içerikleri ve dijital müzik alanlarında Türkiye'nin belirgin bir satış potansiyeli vardır. Ancak Japonya'nın satış rakamlarına ulaşamamıştır. Vietnam ve Meksika ise bu sektörde daha sınırlı bir etkiye sahiptir. Japonya ve Türkiye'nin öne çıktığı kategorilerde bu ülkelerin satış rakamları oldukça düşüktür. Sonuç olarak, dijital medya ortamı e-ticaret sektöründe Japonya ve Türkiye'nin önde olduğu ve bu iki ülkenin farklı alt kategorilerde yüksek satışlar gerçekleştirdiği görülmektedir. Diğer iki ülke ise bu alanda daha az etkiye sahiptir.

3. DÜNYA ELEKTRONİK TİCARET VERGİLENDİRME REFORMLARI: GELİŞMEKTE OLAN VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDEKİ ZORLUKLAR VE EŞİTSİZLİKLER

Elektronik ticaret ile ilgili vergilendirme, birçok ülkenin kanunlarını uyumlaştırma gerektirmektedir. Ancak uyum sürecinde bazı problemler ortaya çıkabilir. Örneğin, Etiyopya hükümeti ticaret kanununu uygularken elektronik ticaretle ilgili işlem yasasını da onaylamıştır. Federal hükümet, bu yasa ile birlikte bölgelere yönelik yasaları yürürlüğe koymuştur. Vergi yasasına göre, kurumlar tarafından web siteleri oluşturmak için kullanılan algoritmik yazılımlar ve veri sistemleri kalıcı mekanlar olarak kabul edilmemektedir. Web siteleri, bir ülkedeki sunucudan kolaylıkla diğer ülkedeki sunucuya aktarılabilir. Bu durumda, elektronik ticaret yapan satıcılar ve alıcıların konumları genellikle bildirilmez, bu da ticaretin vergilendirilmesini zorlaştırmaktadır (European Union Official Journal, L 255/22-142, 2005). Etiyopya federal hükümeti, katma değer vergisi yasasına göre, ülke içinde kaydı olmayan bireylerin Etiyopya'da kayıtlı olan bireylere hizmet sunması durumunda hizmet sağlayan ve alan bireylerin vergiye tabi tutulacağını belirtmektedir. Ancak Etiyopya hükümeti, bu vergilendirme sistemini uygularken bazı zorluklarla karşılaşmaktadır (Fıra, 2002, s. 1-50).

Öte yandan, Nijerya hükümeti vergilendirmede reform yapmıştır (Benners ve vd, 1994, s. 76-82). Ancak bu reformlar günümüz dünyasında geri kalmıştır. Yeni yasada bilgi teknolojisi alanında yaşanabilecek yenilikler ve gelişmeler göz önüne alınmamıştır. Vergi daireleri, sınırsız zorluklarla karşı karşıya kalmakta ve idari olarak yetki ve sınırlamaları bölgelerde bulunan vergi otoritelerine daha çok verilmektedir. Sonuç olarak, Nijerya hükümetinin elektronik ticareti daha etkin, uygulanabilir ve güncel koşullara uyumlu hale getirecek bir vergilendirme yasası çıkarması gerekmektedir. Ayrıca, elektronik ticaret faaliyetleri yürüten kuruluşların vergilendirilebilmesi için mevcut yasalarını güncellemeleri gerekmektedir. Hükümet tarafından çıkarılan yasalarda siber güvenliğe dikkat edilmemesi önemli bir eksikliktir. Ancak siber dolandırıcılığın önüne geçebilmek için bir yasa çıkarılarak vergi dolandırıcılığının engellenmesi önemlidir.

Kenya hükümeti, dijital hizmetleri vergilendirmek için adımlar atmış olsa da birçok sorunla karşılaşmıştır. (Njuguna, 2021) Kamuoyunda Kenya hükümetinin çıkardığı yasaya göre sadece elektronik ortamda alışveriş yapan veya hizmet alan müşterilerin vergilendirileceği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Ancak Kenya hükümetinin tasarladığı öz değerlendirme sistemi programında bazı açıklar bulunması, kuruluşların vergiden kaçınma yöntemlerini tercih etmelerine olanak sağlamaktadır. Kuruluşlar, müşterilerine sundukları bankacılık ve sanal para hesaplarıyla bağlantı kurulmadığı için vergi daireleri, ticari faaliyetlerin varlığını tespit etmekte zorluk çekmektedir. Bu durumda, vergi kaçırmak isteyen bireyler vergi oluştuğunu bildirmeyebilir. Ayrıca, elektronik ortamda hizmet veren kuruluşlar vergi temsilcisi atamamak suretiyle vergi ödemekten kaçınma eğiliminde olabilir. Kenya'da temsilcilik veya sunucu bulunmayan kuruluşlar, vergi toplamayı zorlaştırmaktadır (Tax Foundation, 2021).

Tüm bu ülkelerde, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda önemli zorluklar ve eksiklikler bulunmaktadır. Kanunlar ve düzenlemeler güncellenmeli, uluslararası standartlar ve güncel teknolojik gelişmeler dikkate alınmalıdır. Ayrıca, siber güvenlik önlemleri alınarak vergi dolandırıcılığı ve vergi kaçırma gibi riskler minimize edilmelidir.

Japonya, 2021 yılında elektronik ticaret ile ilgili çıkardığı yasa ile ülke içindeki tüketim vergisi oranını %10'a çıkarmış ve bu vergiyi işletmeden tüketiciye (B2C) ve işletmeden işletmeye (B2B) elektronik ticaret faaliyetlerinden tahsil etmektedir. Bu yasaya göre elektronik kitaplar ve sanal ortamda verilen kurslar gibi hizmetler de vergi kapsamına girmektedir (Asia Nikkei, 2021).

Meksika hükümeti ise Haziran 2020'de çıkardığı yasa ile katma değer vergisi adı altında ülke genelinde ticari olarak satılan her mal ve hizmetten tüketim vergisi uygulamaktadır. Yabancı sağlayıcılar için ise bu vergi oranını %16 olarak belirlemiş ve sanal ortamda satılan videolar, elektronik kitaplar, web siteleri gibi hizmetleri de vergi kapsamına almıştır. Bu şekilde elektronik ticaretten kaynaklanan vergi kaçakçılığını en aza indirmeyi hedeflemektedir (Taxsummaries, 2020).

Vietnam, Ocak 2022'de katma değer vergisi oranını %10 olarak belirlemiş ve sanal ortamda saklanan ve teslim edilen her türlü mal için bu vergiyi uygulamaktadır (Ecovis, 2022).

Sırbistan hükümeti ise 2017'de çıkardığı yasa ile sanal ortamda ticaret yapan yabancı firmalar veya bireyler için katma değer vergisi oranını %20 olarak belirlemiştir. Yabancı firmalar veya bireyler, ilk defa gerçekleştirdikleri mal satışlarında katma değer vergi sistemi kaydına dahil olmak zorundadır ve ülke içinde yerel bir temsilcilik açmak zorundadır (Taxsummaries, 2017).

Son olarak, Şili hükümeti 2020 Haziran ayında çıkardığı yasa ile yabancı firmaların ülke vergi dairelerinde kayıtlı olmalarını ve elektronik ortamda yapılan satışlarda uygulanan vergi oranının %19 olduğunu belirlemiştir (Statista,2020).

Bu ülkelerdeki elektronik ticaret vergilendirme reformları, vergi uygulamalarında önemli adımlar olsa da hala bazı zorluklar ve eşitsizlikler bulunmaktadır. Vergi kaçırma ve dolandırıcılık gibi risklerin minimize edilmesi için daha kapsamlı düzenlemeler ve uluslararası iş birliği önemlidir.

Bununla birlikte, elektronik ticaretin sınırlar ötesi bir faaliyet olması nedeniyle vergilendirme konusunda küresel bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Uluslararası standartlar oluşturularak vergi kaçakçılığına karşı etkin mücadele sağlanabilir ve vergi yükümlülükleri daha adil bir şekilde paylaşılabilir.

Ayrıca, vergi dairelerinin teknolojik altyapılarının güçlendirilmesi ve dijital denetim yöntemlerinin kullanılması da önemlidir. Bu sayede vergi mükelleflerinin faaliyetlerini doğru bir şekilde tespit etmek ve vergi tahsilatını etkin bir şekilde gerçekleştirmek mümkün olabilir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki reformların başarılı olabilmesi için işletmeler, vergi mükellefleri ve devlet kurumları arasında iş birliği ve iletişimin güçlendirilmesi de gerekmektedir. Bilgi paylaşımı ve danışmanlık hizmetleri sayesinde vergi uyumu artırılabilir ve vergi sistemi daha şeffaf hale getirilebilir.

Sonuç olarak, elektronik ticaret vergilendirme reformları, uluslararası düzeyde çeşitlilik göstermektedir. Ülkeler, deneyimleri ve en iyi uygulamaları paylaşarak birbirlerinden öğrenebilir ve daha etkili vergilendirme sistemleri oluşturabilirler. Bu sayede elektronik ticaretin ekonomik büyümeye katkısı devam ederken vergi adaleti de sağlanmış olur.

4. TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ VE ELEKTRONİK MALİYE ÇALIŞMALARI

Türkiye devleti elektronik ticaretten kaynaklanan vergi kayıplarını en aza indirmek ve elektronik ortamda vergilendirme yapabilmek için elektronik maliye adında birçok çalışma hayata geçirmiş ve bunların günümüz çağına uygun yenilikler yapmaktadır. İlk olarak SAY 2000'i projesini hayata geçirmek için adım atmış olup, bunun yanı sıra vergi idarilerin klasik çalışma koşullarından çıkarmak için Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi (VDTOP) yürütmeye başlamıştır. Bu proje ile vergi vermekle yükümlü olan kurum ya da bireyler güncel hizmetler sunulmaktadır. VDTOP projesine ek olarak elektronik maliye ana çerçevesinde Bütçe Yönetim ve Enformasyon Sistemi (BYES), Milli Emlak Otomasyon Projesi (MEOP), Nakil Vasıtaları Vergi Dairesi Otomasyonu Projesi (MOTOP); gibi birçok projeleri hayata geçmiştir. (Aktan, 2004, s.1).

1999 yılında Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından sanal ortamda web sayfasının hayata geçirilmesiyle birlikte vergi dairelerinin daha şeffaf hale gelmesi için ilk adımlar atıldı. Gelir İdaresi Başkanlığı, bu yeni girişimiyle vergi ödemekle yükümlü olan kurumlar, bireyler, akademisyenler ve diğer ilgililere yönelik saydamlık çalışmalarını daha iyi açıklama imkânı buldu. Ayrıca, Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Dairesi Otomasyon Projesi kapsamında çeşitli güncellemeler yaparak yeni aşamalara geçti (Ay, 2006, s.69).

Vergi Dairesi Otomasyon Projesi, 1998 yılında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından başlatıldı ve vergi dairelerinde manuel olarak yapılan bütün işlemler bilgisayar ortamına taşındı. Bu proje sayesinde vergi dairelerinin verimliliği artırıldı, zaman tasarrufu sağlandı ve yönetim bilgi sistemleri oluşturuldu. Vergi Dairesi Otomasyon Projesi-2 ise vatandaşların talepleri dikkate alınarak güncellenmiştir. Bu projenin ikinci versiyonunda elektronik beyanname uygulaması hayata geçirildi ve elektronik ortamda ticaret faaliyeti yapan bireyler ve kurumlar beyannamelerini sanal ortamda verebilme imkânı elde etti (Ay, 2006, s.69). Projenin 3. versiyonunda ise e-VDO uygulamalarıyla vergi daireleri ve mal müdürlükleri arasında kullanım kolaylaştırıldı (GİB, 2009, s.22). Bu aşamada vergi dairelerinin otomasyon altyapısı oluşturulmuştur. Ayrıca, vergi daireleri arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla iletişim ağı güçlendirildi ve olası felaket durumlarına karşı önlemler alınmıştır (GİB, 2009, s.22).

Ek olarak, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın web adresi üzerinden vergi beyannameleri, tahakkuk ve ödeme işlemleri elektronik ortamda gerçekleştirilebilmektedir. Bu çalışmalar, Türkiye'de elektronik ticaretin vergilendirilmesi ve vergi idaresinin saydamlığının artırılması yönünde atılan adımları ve yapılan düzenlemeleri vurgulamaktadır (DPT, 2005, s.78).

Türkiye devleti, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda bir dizi çalışma gerçekleştirmiştir. Elektronik maliye kapsamında hayata geçirilen projeler, vergi kayıplarını en aza indirme ve elektronik ortamda vergilendirme yapabilme amacı taşımaktadır.

Bu doğrultuda, SAY 2000'i projesiyle başlayan süreçte Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi (VDTOP) yürütülerek vergi dairelerinin klasik çalışma koşullarından çıkması hedeflenmiştir. VDTOP projesi, vergi mükelleflerine güncel hizmetler sunarak vergi ödemekle yükümlü olan kurumlar ve bireylerin işlemlerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamaktadır (Uğur ve Çütcü, s.2009,13-14).

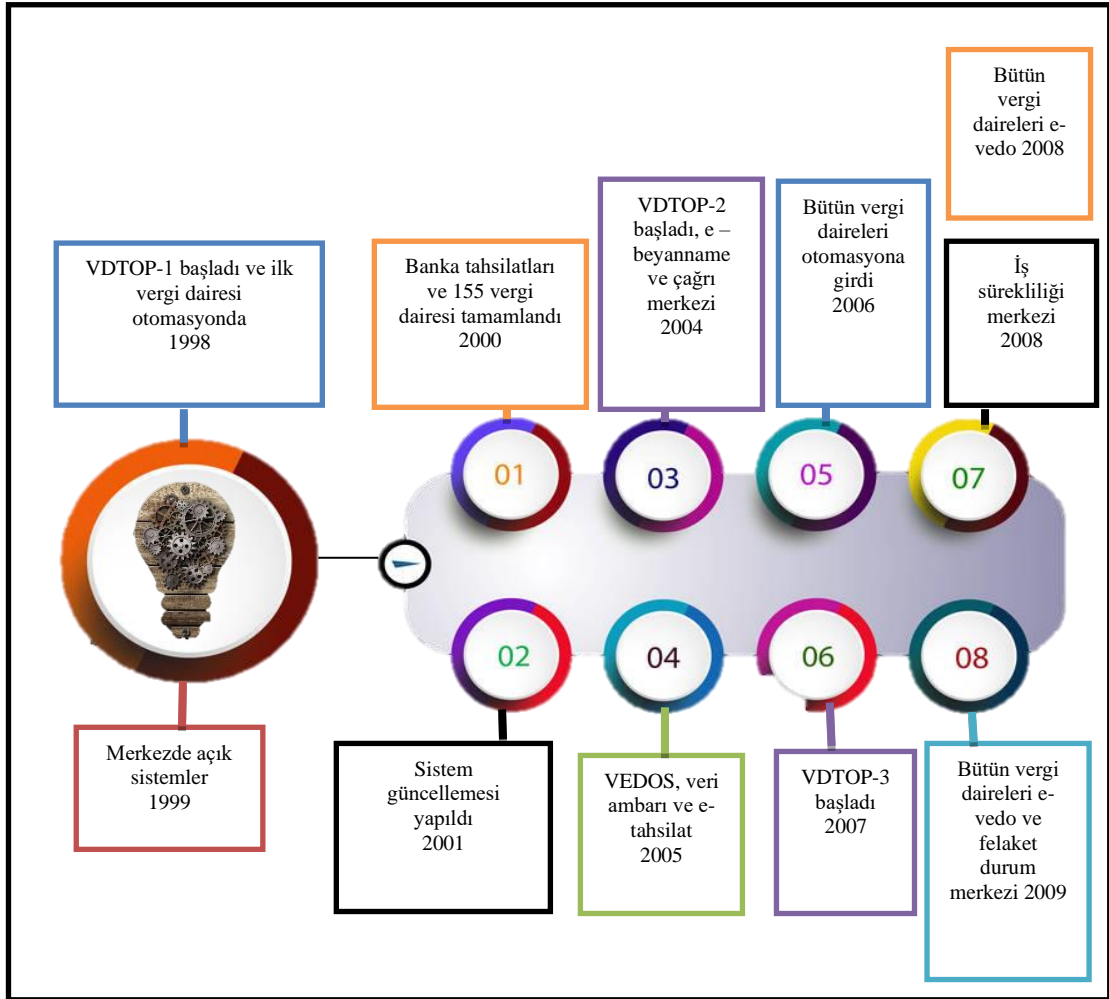
Elektronik maliye alanında gerçekleştirilen diğer projeler arasında Bütçe Yönetim ve Enformasyon Sistemi (BYES), Milli Emlak Otomasyon Projesi (MEOP), Nakil Vasıtaları Vergi Dairesi Otomasyonu Projesi (MOTOP) gibi önemli çalışmalar yer almaktadır. Bu projeler, vergi kaynaklarının daha etkin yönetilmesini, vergi usul ve prosedürlerinin daha verimli bir şekilde uygulanmasını ve vergiye ilişkin bilgilerin elektronik ortamda güvenli bir şekilde saklanmasını amaçlamaktadır (Şekil 16).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda yapılan bu çalışmalar, vergi kayıplarını azaltmak, vergi mükelleflerine kolaylık sağlamak ve vergi idaresinin daha şeffaf bir şekilde işleyişini sağlamak amacı taşımaktadır. Bu sayede, elektronik ortamda yapılan ticaret faaliyetleri vergi mevzuatıyla uyumlu bir şekilde vergilendirilebilmekte ve vergi ödemelerinin takibi ve tahsilatı daha etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

Tüm bu çalışmalar, Türkiye'nin elektronik ticaretin vergilendirilmesi alanında yaptığı atılımları ve yenilikleri vurgulamaktadır. Devletin elektronik maliye sistemleri ve otomasyon projeleri, vergi idaresinin daha etkin ve şeffaf bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 16. Türkiye'de Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve Elektronik Maliye Çalışmalarının Tarihsel Süreci

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır

5. TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNDE YAŞANILAN SORULAR

Günümüzde her geçen gün teknolojik gelişmeler yaşanmaktadır. Bu teknolojik ilerlemeler, ülkelerde ticaretten alınan vergilerle dinamik ve karmaşık bir ilişkiyi beraberinde getirmektedir. Teknolojik gelişmeler, yasal düzenlemelerde de değişikliklere yol açmaktadır. İnternetin hayatımıza girmesi, insanoğlunun makineleşmeye geçtiği günden bu yana yaşadığı en büyük yeniliklerden biridir (Batun, 2014, s.69). Elektronik ticaret, internetin gelişmesiyle birlikte günlük hayatımızda yer edinmiştir ve ticaret yapan iş yerinin ülke sınırları içinde olup olmaması önem kazanmıştır (Yardımcıoğlu ve Uçar, 2015, s.184). Bu durum, ülkeler için iş yerinden vergi alınmaması ve vergi kaybı anlamına gelmektedir (Çavdar, 2017, s.17).

Türkiye'de gelir kanununa göre, ülke sınırları içerisinde yerleşik olmayan gerçek kişiler sadece ülke sınırları içerisinde yaptıkları faaliyetlerden elde ettikleri kazanç veya iratlar üzerinden vergilendirilirler. Gelir vergisi kanununun 7. maddesine göre, ticari faaliyet sonucunda elde edilen kazançların ülke sınırları içerisinde elde edilmesi, kazancı elde eden

kurum veya bireyin ülke sınırları içerisinde işyerinin temsilciliği olduğu ve yapılan ticari faaliyet sonucunda elde edilen kazançların bu yerlerde veya ülke sınırları içerisinde kurulan bu temsilciliklerle yapılması gerekmektedir (Öner, 2014, s.365-396). Ayrıca, elektronik ticarete faaliyet gösteren bireyler, mal veya hizmeti sattıkları sunucunun bulunduğu yerin iş yeri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, ticari faaliyette bulunan bireyler sunucularını vergiden kaçınmak için hem ülke sınırları dışındaki ülkelerde hem de vergi cenneti olan ada ülkelerinde tutabilmektedir. Diğer bir yöntem ise ticari faaliyette bulunan kurum veya kuruluşların birden fazla ülkede birden fazla sunucu bulundurarak istedikleri zaman istedikleri sunucuya verilerini aktararak vergiden kaçınmalarıdır (Batun, 2014, s.72).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde bir diğer sorun ise ekonomik ilişkinin belirlenememesidir. Ticari işlemin gerçekleştiği yerin net olarak tespit edilmesi, ekonomik ilişkinin belirlenebilmesi için önemlidir. Geleneksel ticarete, malın fiziksel olarak var olduğu ve teslim edildiği yer, ticari işlemin gerçekleştiği yer olarak kabul edilirken, elektronik ticarete işlemlerin sanal ortamda gerçekleşmesi nedeniyle işlemin gerçekleştiği yerin vergisel yetki alanını belirlemek daha zor olabilmektedir (Ubay, 2013, s.116).

SONUÇ

Elektronik ticaret sektörü, dünya genelinde hızla büyümeye devam ediyor ve ülke ekonomilerine önemli katkılar sağlıyor. 2022 yılında dünya genelinde 5.695 trilyon dolarlık bir satış hacmine ulaşılan bu sektör, gelecekte de büyümeye devam edeceğini göstermektedir. Türkiye, e-ticaret alanında büyük bir potansiyele sahiptir ve büyüme trendi devam etmektedir. Hükümetin benimsemiş olduğu politika önerileri sayesinde, Türkiye'nin elektronik ticaret sektörünün büyümesini desteklemesi mümkün olacaktır.

- 1. Eğitim ve Dijital Altyapı Geliştirilmesi:** İlk olarak, eğitim ve dijital altyapı geliştirilmesi, işletmelerin çevrimiçi platformlarda daha yetkin hale gelmelerine yardımcı olacak ve sektörün daha fazla katma değer yaratmasını sağlayacaktır.
- 2. Ücretsiz Kargo ve Kolay İade Politikalarının Teşviki:** Ücretsiz kargo ve kolay iade politikalarının teşvik edilmesi, müşteri memnuniyetini artıracak ve çevrimiçi alışverişin daha cazip hale gelmesine yardımcı olacaktır.
- 3. Güvenli Online Alışveriş Ortamı:** Güvenli bir online alışveriş ortamı sağlama çabaları, tüketicilerin çevrimiçi alışverişe olan güvenini artıracak ve dolandırıcılığı önleyecektir.
- 4. Küresel Rekabetçiliği Artırma:** Küresel rekabetçiliği artırmak için yapılan çabalar, Türk elektronik ticaret sektörünün uluslararası arenada daha fazla başarı elde etmesine katkı sağlayacaktır.

Bu politika önerileri, Türkiye'nin elektronik ticaret sektörünün büyümesini destekleyerek ekonomik kalkınmaya önemli katkılarda bulunacaktır. Elektronik ticaretin büyümesi, işletmelerin daha fazla istihdam yaratmasına, yeni girişimlerin ortaya çıkmasına ve gelir artışına yol açacaktır. Bu politikalar aynı zamanda Türk iş dünyasının rekabetçiliğini uluslararası düzeyde artırarak dış ticaret dengesini olumlu bir şekilde etkileyebilir. Bunun sonucunda Türkiye, dijital ekonomi ve elektronik ticaretin büyüdüğü küresel pazarda daha belirgin bir oyuncu haline gelebilir.

Bununla birlikte, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Vergi politikalarının belirlenmesi ve uygulanması, uluslararası iş birliği gerektiren karmaşık bir süreçtir. Elektronik ticaretin sınırları bulunmadığından, uluslararası düzeyde koordinasyon ve anlaşmalar büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin uluslararası toplumla yakın iş birliği içinde olması gerekmektedir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesine yönelik adımlar arasında, özellikle gelirlerin adil bir şekilde dağıtılması amacıyla ülkeler arası veri paylaşımı ve iş birliği teşvik edilmelidir. Ayrıca, dijital ekonominin hızlı değişimine ayak uydurmak ve adaletli vergilendirme sağlamak için uluslararası standartlar ve iyi uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede elektronik ticaret, ülke ekonomilerine sürdürülebilir bir katkı sağlayabilir ve vergi tabanının korunmasına yardımcı olabilir. Sonuç olarak, Türkiye'nin elektronik ticaret sektörü, doğru politika önlemleri ve uluslararası iş birliğiyle daha da büyüyebilir. Bu büyüme, ülke ekonomisine olumlu katkılar sunarken, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki zorluklar da etkili bir şekilde ele alınabilir. Bu sayede Türkiye, dijital çağın gerekliliklerine uyum sağlayarak sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçilik için sağlam bir temel oluşturabilir. Ayrıca, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki zorluklar da önemlidir. Bu konuda atılacak adımlar şunlar olabilir:

- 1. E-Ticaret Destek Merkezi Oluşturma:** Hükümet, elektronik ticaretin daha fazla büyümesini teşvik etmek amacıyla bir E-Ticaret Destek Merkezi kurabilir. Bu merkez, işletmelere elektronik ticarete uzmanlaşmış danışmanlık hizmetleri sunabilir, eğitim programları düzenleyebilir ve işletmelerin online platformlarda daha etkili bir şekilde rekabet etmelerine yardımcı olabilir.

2. **Kobiler için Dijital Dönüşüm Teşvikleri:** Küçük ve orta ölçekli işletmelerin dijital dönüşümünü hızlandırmak için hükümet, bu işletmelere özel teşvikler sunabilir. Örneğin, dijitalleşmeyi teşvik eden projelere finansal destek sağlayabilir veya dijital altyapı yatırımlarını teşvik edebilir.
3. **E-Ticaret Verilerinin Analizi ve Strateji Geliştirme:** Hükümet, elektronik ticaret verilerini analiz etmek ve işletmelerin daha iyi stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmak için bir veri analizi birimi oluşturabilir. Bu birim, işletmelere pazar trendleri hakkında değerli bilgiler sunabilir ve rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olabilir.
4. **Lojistik Altyapı Geliştirme:** E-Ticaretin büyümesini desteklemek için lojistik altyapıyı geliştirmek önemlidir. Hükümet, lojistik ağları iyileştirmek, kargo taşımacılığına destek vermek ve gümrük süreçlerini hızlandırmak için yatırımlar yapabilir.
5. **E-Ticarette Kalite ve Güvence Standartları:** Hükümet, elektronik ticarete ürün kalitesini ve güvenliğini sağlamak için standartlar ve sertifikasyon programları oluşturabilir. Bu, tüketicilerin güvenini artırabilir ve işletmelere daha fazla rekabet avantajı sunabilir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki zorluklar da dikkate alınmalıdır:

1. **Küresel İş Birliği ve Veri Paylaşımı:** Elektronik ticaretin vergilendirilmesi ve denetlenmesi konusunda uluslararası iş birliği daha da artırılmalıdır. Ülkeler arasında gelirin adil bir şekilde dağıtılması ve vergi tabanının korunması için veri paylaşımı konusunda anlaşmalar yapılmalıdır. Bu, vergi kaçakçılığını ve vergi tabanı kaybını azaltabilir.
2. **Sosyal Medya ve Platform Vergileri:** Elektronik ticaretin büyümesiyle birlikte, sosyal medya platformları ve diğer çevrimiçi platformlar da büyük gelir elde etmektedir. Bu nedenle, bu platformlar üzerinden elde edilen gelirlerin daha etkili bir şekilde vergilendirilmesini sağlamak için yeni vergi türleri düşünülmelidir.
3. **Uluslararası Standartlar ve İyi Uygulamalar:** Uluslararası toplum, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda ortak standartlar ve iyi uygulamalar geliştirmelidir. Bu, vergi otoritelerine rehberlik sağlayacak ve vergi uygulamalarını daha tutarlı hale getirecektir.
4. **Dijital Ticaretin Geleceğini Tahmin Etme:** Elektronik ticaret hızla değişen bir alan olduğundan, hükümetler gelecekteki gelişmeleri tahmin etmek ve uygun vergi politikalarını geliştirmek için düzenli olarak sektörle iş birliği yapmalıdır. Bu, elektronik ticaretin gelişimini izlemeyi ve uyum sağlamayı kolaylaştırabilir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi hala karmaşık bir konu ve uluslararası iş birliği gerektiriyor. Bu süreçte, vergi tabanı kaybı geleneksel perakende sektörünü de etkileyebilir ve bazı ülkeler dijital hizmet vergisi gibi önlemlerle bu sorunu ele almaya çalışıyor. Ancak bu tür vergiler uluslararası tartışmalara neden oluyor ve kapsamlı bir çözüm arayışı devam ediyor. OECD gibi uluslararası örgütler, dijital ekonomi ve elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda uluslararası bir anlaşma üzerinde çalışarak, vergi konularında daha fazla iş birliği ve uyum sağlama çabalarını teşvik etmektedirler. Bu, elektronik ticaretin büyümesiyle birlikte ortaya çıkan vergilendirme zorluklarına karşı daha etkili ve adil bir yaklaşımın geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu sayede, ülkeler gelirlerini adil bir şekilde paylaşabilir ve elektronik ticaretin sürdürülebilir büyümesini destekleyebilirler.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. (2004). *Türkiye’de E-Devlet*. <http://www.canaktan.org/politika/edevlet/turkiyede.htm> Erişim: 22/03/2023
- Alptürk, E. (2005). *Elektronik ticaretin hukuku ve vergilendirilmesi*. Ankara: Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayınları.
- Asia Nikkei. (2021). Japan raises consumption tax to 10, <https://asia.nikkei.com/Economy/Japan-raises-consumption-tax-to-10>. Erişim: 29/10/2023
- Avcı, O. (2017). E-Ticaretin vergilendirilme sorunsalı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 248-263.
- Ay, M. (2006). Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyi önlemede bilgi ekonomisinin etkinliği ve gelir idaresinin rolü. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, 11 (9), 100-120.
- Batun, M. (2014). OECD model anlaşması çerçevesinde işyeri: İlişkili şirketler ve elektronik ticaret. *Vergi Dünyası Dergisi*, 393, 65-75.
- Berners-Lee, T., Caillau, R., Luotonen, A., Nielsen, H., & Secret, A. (1994). The world-wide web. *Communications of the ACM*, 37(8), 76-82.
- Çak, M. (2002). *Dünyada ve Türkiye’de elektronik ticaret ve vergilendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Net Yayıncılık.
- Çavdar F. (2017). Elektronik ticaretin vergi denetimi üzerinedeki etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 21-25.
- Çavdar, F. (2017). Elektronik ticaretin vergi denetimi üzerindeki etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 13-27.
- Dpt. (2005), *E-Devlet Proje ve Uygulamaları, Bilgi Toplumu Dairesi*, Ankara.
- Ecovis. (2022). Vietnam VAT: Reduction according to decree no. 15, <https://www.ecovis.com/global/vat-vietnam-the-reduction-according-to-decree-no-15-2022-nd-cp-has-ended/>. Erişim: 29/10/2023
- European Union Official Journal, L 255/22-142 (2005). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0022:0142:en:PDF>. Erişim: 22.03.2023
- Fıra. (2002). Katma değer vergisi beyannamesine ilişkin 285/2002 sayılı tebliğ. http://www.ethiomarket.com/fira/document_download/VAT_PROCLAMATION_No_285_2002.pdf. Erişim: 22/03/2023
- Gib (2011). *Dar mükellef kişinin yurt dışından internet aracılığıyla Türkiye’de satış yapması hakkında özelge*. Sayı: B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK 37-2410. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf. Erişim: 24/08/2022
- Gib. (2009 b). *Kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı 2008-2010*. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf. Erişim: 24/08/2022
- Gib. (2009a). *2009 Yılı kurumsal mali durum ve beklentiler raporu*. http://www.alomaliye.com/2009/2009_mali_durum_rapor.pdf. Erişim: 24/08/2022
- Gökçe, Ö. (2017). Sosyal elektronik ticaretin hukuki boyutu. *Vergi Dünyası Dergisi*, 433, 82-85.
- Güneş, İ. (2002). Elektronik ticaretin vergilendirilmesinin uluslararası boyutu (Tebliğ, 8.). *Türkiye’de İnternet Konferansı*, İstanbul. <https://dash.app/blog/ecommerce-statistics>, Erişim: 08/ 10/2023 <https://financesonline.com/ecommerce-trends/>, Erişim: 08/ 10/2023 <https://oosga.com/e-commerce/tur/>, Erişim: 08/ 10/2023 <https://www.oberlo.com/statistics/top-ecommerce-companies>, Erişim: 08/ 10/2023

- Njuguna N. (2021). *Digital technology and state capacity in Kenya*, <https://imaraafrica.com/wp-content/uploads/2021/09/digital-technology-and-state-capacity-kenya.pdf> . Erişim: 29/10/2023
- Oecd. (2001). *Taxation and electronic commerce implementing the Ottawa taxation framework conditions, New York and Geneva*. www.oecd.org/dataoecd/46/3/1923256.pdf. Erişim: 29/08/2022
- Organ. İ., ve Cavdar, F. (2012). Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde uluslararası alanda yaşanan sorunlar. *İnternet Uygulamaları Dergisi*, 3(1), 63-84.
- Öner, C. (2014). Dar mükellefiyette ticari kazancın Türkiye'de elde edilmiş sayılmadığı haller üzerine. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* ,63 ,365-396.
- Saatçioğlu, C. (2005). Yeni ekonomi ve finansal piyasalar üzerindeki etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1),151-165
- Statista. (2020). *Worldwide retail e-commerce sales statistics*. <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>. Erişim: 29/8/2022
- Tax Foundation. (2021). *Digital tax deadlock: where do we go from here*, <https://taxfoundation.org/oecd-digital-tax-project-developments/>. Erişim: 29/10/2023
- Taxsummaries. (2017). *Serbia corporate other taxes*, <https://taxsummaries.pwc.com/serbia/corporate/other-taxes>. Erişim: 29/10/2023
- Taxsummaries. (2020). *Mexico corporate other taxes*, <https://taxsummaries.pwc.com/mexico/corporate/other-taxes> .Erişim: 29/10/2023
- Ubay, B. (2013). Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde Avrupa Birliği ve Oecd yaklaşımları. *Vergi Dünyası Dergisi*, 381,115-256.
- Uğur, A. A. & Çütücü, İ. (2009). E-Devlet ve tasarruf etkisi kapsamında VEDOP projesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* , 1 (2) , 1-20 .
- Uncitral. (1996). *Model law on elektronik comerce, general assembly resolution 51/162 of december 1996*. http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf . Erişim: 20/09/2022
- Wto. (1998). *Elektronik commerce and the role of the WTO*, http://www.wto.org/english/news_e/pres98_e/pr96_e.htm. Erişim: 29/08/2022
- Yardımcıoğlu, M., ve Mustafa, U. (2015). Küresel e-ticaret şirketlerinin faaliyet gösterdikleri ülkelerde elde ettikleri kazançların muhasebe süreci ve vergilendirilmesi: Google, Facebook, Twitter için Türkiye örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 169-190.
- Yıldız, H. (2002). Elektronik ticaretin vergilendirilmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 255, 146-152.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

In recent years, electronic commerce (e-commerce) has rapidly expanded, playing a significant role in the global economy due to factors such as the widespread adoption of the internet, advancements in digital technologies, and the use of mobile devices. This model has gained tremendous momentum, reshaping traditional shopping and trading methods by replacing physical stores with online platforms. This shift enables businesses to reach broader audiences more easily and provides consumers with a wider array of choices. However, the taxation of electronic commerce is a complex issue at the international level and presents several challenges.

The definition of electronic commerce varies among different international organizations and countries. Generally, e-commerce refers to the execution of advertising, sales/marketing, and distribution of goods and services using telecommunications infrastructure. However, these definitions and the challenges associated with taxation are inevitable.

Taxation challenges arise from the complexity of generating income and applying taxation processes for e-commerce that transcends geographical boundaries. Both the recipient of goods or services and countries experience uncertainty regarding which party should be responsible for taxation. This situation contradicts traditional tax concepts, making it difficult to find a fair solution.

The issue of payment information and identity uncertainty further complicates the taxation of electronic commerce. The possibility of conducting transactions with anonymous or fake identities can facilitate tax evasion and illegal activities. Consequently, tax authorities and regulatory bodies strive to implement stricter monitoring measures.

To overcome these challenges, various proposed solutions are being developed at the international level. International organizations such as the OECD and G20 encourage cooperation for the taxation of e-commerce and the preservation of the tax base by promoting the application of tax principles and standards. However, achieving international harmonization of taxation policies can be challenging due to the presence of distinct tax laws and regulations in each country.

In conclusion, the definition of electronic commerce and the challenges associated with taxation arise as reflections of developments in the global economy. Achieving international harmonization of tax policies, supported by technological and legal solutions, is crucial to ensure the fair, secure, and sustainable growth of electronic commerce.

Method

This study focuses on the taxation challenges and proposed solutions related to electronic commerce. A literature review was conducted to delve into the analysis of the addressed issues, including examination of reports from international organizations, academic articles, government policy documents, and other reliable sources.

Firstly, the definition and significance of electronic commerce were discussed. In this phase, definitions of electronic commerce from international organizations such as the World Trade Organization (WTO), UNCITRAL, and OECD were examined, highlighting the role of electronic commerce in the global economy.

Taxation challenges and their underlying reasons were analyzed in detail. The cross-border nature of electronic commerce creates dynamics that challenge geographical boundaries in taxation. Additionally, issues of payment information and identity uncertainty can facilitate tax evasion and illicit activities. These challenges were elaborated upon and supported with examples.

The section of proposed solutions, the main focal point of the study, emphasized the importance of international cooperation. Examples of collaboration on the taxation of electronic commerce by organizations like the OECD and G20 were presented. However, the issue of lack of international harmonization in tax policies was also addressed. The development of various digital economy-specific tax models was proposed to promote a fair competitive environment and prevent tax evasion.

In conclusion, this study underscores the significance of developing appropriate taxation policies for this new reality of international trade by addressing the taxation challenges and proposed solutions related to electronic commerce. For this purpose, a literature review and analysis of the work of international organizations were utilized as the foundation.

Findings

The findings of this study reveal that electronic commerce (e-commerce), which has gained significant momentum in the global economy in recent years, has experienced rapid growth, particularly driven by factors such as the widespread adoption of the internet, advancements in digital technologies, and the utilization of mobile devices. This growth has ushered in the rise of a model that transforms traditional trade methods, replacing physical stores with online platforms.

This model offers businesses the advantage of easy access to broad audiences and provides consumers with more choices. However, the international taxation of e-commerce is a complex issue and entails a series of challenges. The definition of electronic commerce varies among different international organizations and countries. Broadly speaking, e-commerce is generally understood as the advertisement, sale/marketing, and distribution of goods and services utilizing telecommunications infrastructure.

Nevertheless, challenges persist in this definition and in the context of taxation. The findings of this study demonstrate that the borderless nature of e-commerce complicates revenue generation and taxation processes. Uncertainties arise regarding which party should be responsible for taxing the generated revenue, leaving both the recipient of goods/services and countries uncertain. This ambiguity contradicts traditional tax principles.

The issue of payment information and identity ambiguity also contributes to the complexity of taxing e-commerce. Transactions conducted with anonymous or false identities can facilitate tax evasion and illicit activities. Therefore, tax authorities and regulatory institutions strive to implement stricter auditing measures. In order to overcome these challenges, various solution proposals are being developed at the international level.

Notably, international organizations such as the OECD and G20 collaborate to encourage the implementation of tax principles and standards, aiming to tax e-commerce and safeguard the tax base. However, the differences in national tax laws and regulations hinder the harmonization of international taxation policies. In conclusion, the definition of e-commerce and the challenges of taxation reflect developments in the global economy. To address these challenges and establish a fair, secure, and sustainable e-commerce environment, international collaboration and the creation of harmonized taxation policies are essential. Legal, technological, and policy-based solutions can aid in achieving this objective.

Discussion, Conclusion and Recommendations

The electronic commerce sector is growing rapidly worldwide, reaching a worldwide sales volume of \$5.695 trillion in 2022, showing the potential for further growth in the future. Turkey can benefit from this growth trend in a significant way. The policy recommendations adopted by the government can support the growth of Turkey's electronic commerce sector

---

and contribute to economic development. The growth of electronic commerce will create job creation opportunities, stimulate the emergence of new ventures and may increase income levels. Moreover, these policies could positively affect the balance of trade by increasing the international competitiveness of Turkish business.

However, the taxation of electronic commerce is a complex process that requires international co-operation. Since electronic commerce has no borders, international coordination and agreements are of great importance. Among the taxation steps, data sharing and co-operation should be encouraged to ensure fair income distribution among countries. In addition, international standards and good practices should be developed to keep pace with the rapid changes of the digital economy and ensure fair taxation. In this way, electronic commerce can make a sustainable contribution to national economies and protect the tax base. In conclusion, Turkey's electronic commerce sector can continue to grow with the right policy measures and international co-operation. While this growth can generate positive effects such as job creation, start-ups and revenue growth, the challenges of taxation of electronic commerce can also be effectively addressed. In this way, Turkey can create a solid foundation for sustainable development and competitiveness by adapting to the requirements of the digital age.

YAYIN İLKELERİ

Hakkari Review aşağıda belirtilen yayın ilkeleri çerçevesinde faaliyet yürütür.

1. Hakkari Review, yayın süreçlerinin her aşamasında BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin sağlanmasına yönelik amacı gözetir.
2. Hakkari Review'e gönderilen her çalışma öncelikle Editörler Kurulu tarafından ön incelemeye tabi tutulur. Ön inceleme kapsamında çalışma, dergi yazım kurallarına uygunluk gibi şekil şartları yanı sıra dergi kapsamına uygunluk, ilgili bilim alanına özgün katkı, ilan edilmiş etik ilkelere uygunluk gibi içerik şartları açısından değerlendirilir.
3. Ön inceleme sonucunda reddedilen çalışma gerekçesi ile birlikte, çalışmanın sisteme yüklenmesini takip eden on beş gün içerisinde sorumlu yazara iade edilir.
4. Ön inceleme sonucunda hakem incelemesine gönderilmesine karar verilen çalışmalar konu ve ilgili bilim alanına uygun ve en az birisi kurum dışından olmak üzere iki hakeme gönderilir.
5. Hakem değerlendirme süreci hakem ve editörler için ilan edilen Etik ilkeler çerçevesinde yürütülür.
6. Hakemlere değerlendirmeleri için bir ay süre tanınır. İhtiyaç duymaları halinde ek süre verilebilir.
7. Süre sonunda dönüş yapmayan veya incelemeyi kabul etmeyen hakem(ler) yerine yeni hakem(ler) belirlenir.
8. Hakem değerlendirmeleri sonucu iki hakemin de aynı yönlü görüş bildirmeleri durumunda karar, hakem raporları ile birlikte yazara iletilir.
9. Hakem değerlendirmeleri sonucunda iki farklı görüş olması durumunda üçüncü bir hakem daha görevlendirilir. Nihai karar üçüncü hakem raporu doğrultusunda verilir. Her ne sebeple olursa olsun görevlendirilen yeni hakem(ler) de yukarıda belirtilen sürelerle tabidirler.
10. Hakem değerlendirmeleri sonucunda yayınlanması kabul edilmeyen çalışmalar sorumlu yazara, gerekçesi ile birlikte iade edilir.
11. Hakem değerlendirmesi sonucunda yayınlanması kabul edilen çalışmalar, düzenlenmiş hali ile sisteme yüklenir. Düzenlenen versiyonun son etik intihal oranı %20 üzerinde çıkması durumunda çalışma editör kurulu tarafından reddedilir.
12. Kabul edilen çalışmalar "Son Kabul Şablonu" doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapmak üzere sorumlu yazara iletilir.
13. Bütün süreçleri tamamlanmış çalışmalar yayın sırasına alınır ve takip eden ilk sayıda yayınlanır.

ETİK KURALLAR

Hakkari Review’de uygulanan yayım süreçleri, tüm ilgilileri kapsar şekilde, aşağıda belirtilen Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehber doğrultusunda hazırlanan etik kurallar çerçevesinde yürütülmektedir.

Yazar(lar)ın Etik Sorumlulukları:

1. Yazar(lar)ın gönderdikleri çalışmaların özgün nitelikte olması ve daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekmektedir.
2. Yazar(lar)ın çalışmalarında aşağıda belirtilen bilimsel araştırma ve yayım etiğine aykırı eylemlerden kaçınmaları gerekmektedir.
  - a. *İntihal*: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak.
  - b. *Sahtecilik*: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek.
  - c. *Çarpıtma*: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek.
  - d. *Mükerrer yayım*: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak.
  - e. *Dilimleme*: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayım yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak.
  - f. *Haksız yazarlık*: Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek.
  - g. *Duplikasyon*: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak. (Yayım içeriğinin birden fazla uzmanlık alanını ilgilendirdiği veya yayımın farklı bir dilde yayımlanmasında yarar görüldüğü durumlarda her iki yayım kuruluşundan onay almak koşuluyla yayım tekrarı kabul edilebilir.)
  - h. *Diğer etik ihlali türleri*: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayımlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayımlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak.

3. Etik kurallar çerçevesinde; Hakkari Review’de değerlendirilmeye alınabilmesi için aşağıda belirtilen çalışmalar için Etik Kurul İzni alınması gerekmektedir.
  - a. Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
  - b. İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
  - c. İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
  - d. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
  - e. Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar
4. Bu çerçevede Hakkari Review’de değerlendirmeye alınacak çalışmalarda, gerektiğinde belgelendirilmek üzere;
  - a. Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,
  - b. Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
  - c. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Hakem(ler)in Etik Sorumlulukları:

1. Hakem(ler) sadece uzmanlık alanı ile ilgili çalışmalarını değerlendirmeyi kabul etmelidir.
2. Değerlendirmelerini objektif ve açık bir biçimde yapmalı, kendi kişisel çıkarları/görüşleri doğrultusunda hareket etmemelidir.
3. Değerlendirme sürecinde çıkar çatışması ile karşı karşıya olduğunu düşünürse, çalışmayı incelemeyi reddederek editörü bilgilendirmelidir.
4. Değerlendirme sürecini gizlilik ilkesi çerçevesinde yürütmeli, kendisine ulaştırılan çalışmanın kişiye özel olduğunu göz önünde bulundurup üçüncü şahıslarla paylaşılmamalıdır.
5. Hakem olarak atandığı çalışmadan kendi çalışmalarını için bilgi aktarımı yapmamalı, herhangi bir akademik/kişisel çıkar gözetmemelidir.
6. Değerlendirmesini yapıcı bir dille yapmalı, hakaret içeren aşağılayıcı kişisel yorumlardan kaçınmalıdır.
7. Ret kararı verecekleri çalışmalar için açık ve ayrıntılı gerekçeler bildirmelidir.
8. Değerlendirmeyi kabul ettiği çalışmayı zamanında ve yukarıda belirtilen etik sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirmelidir.

Editör(ler)in Etik Sorumlulukları:

1. Çalışmaları ön inceleme sonucu kabul edip hakemlere göndermek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahip olan editörler bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanması yanı sıra;
  - a. Çalışmanın özgün ve alanına katkı sağlaması, derginin yayın politikası, yazım kuralları ve düzeyi gibi ölçütlerden hareket etmesi, çalışma ile ilgili çıkar çatışması içinde olmaması zorunludur.
2. Hakem atanmasına karar verilen çalışmalara ait olduğu bilim alanına ve konusuna uygun hakem belirlemelidir. Bunu yaparken;
  - a. Yazar(lar) ve hakemler arasında çıkar çatışması olup olmadığını gözetmek,
  - b. İki taraflı kör hakemlik gereği yazar ve hakem bilgilerini karşılıklı olarak gizli tutmak,
  - c. Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri konusunda teşvik etmek,
  - d. Nezaketsiz ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellemek,

- e. Hakemleri, sonraki değerlendirme süreçlerinde görev verip vermeme kararlarını belirlemek üzere; değerlendirmelerini süresi içinde yapma, raporlarındaki özen ve hakem(ler) için belirlenmiş etik ilkelere uyup uymama gibi ölçütler açısından değerlendirmek,
  - f. Değerlendirme sürecinde hakemlerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve kuralları sağlamak zorundadırlar.
3. Bunun yanı sıra editör(ler) görevlerini yaparken;
- a. Buldukları konumu kendi bireysel ve akademik çıkarları doğrultusunda kullanmamalıdır.
  - b. Yazar(lar) ve hakem(ler) arasında ayrımcılık yapmadan ilişkilerini şeffaf ve objektif bir biçimde sürdürmelidir.
  - c. Ret verecekleri aday makaleler için açık ve ayrıntılı gerekçeler bildirmelidir.
  - d. Bilimsel araştırma, yayın ve hakem etiklerini de göz önünde bulundurmalıdır.

YAZIM KURALLARI

1. Çalışmanın sayfa yapısı üst, alt, sağ ve soldan 2.5 cm olmalıdır.
2. Çalışma metni, Başlıklar da dâhil olmak üzere, Times New Roman, 12 punto ve tek satır aralığında, dipnotlar ise Times New Roman 10 punto ve tek satır aralığında yazılmalıdır.
3. Paragrafın girintisi 1.25 cm olmalıdır. Metin içinde paragraflar arası boşluk önce ve sonra 0nk şeklinde olmalıdır.
4. Çalışmanın Başlığı ve Diğer Dillerdeki Başlığı, Özet ve Abstract hariç tüm başlıklar (Ana ve alt başlıklar dâhil), metin ve dipnotlar iki yana yaslı şekilde yazılmalıdır.
5. Her çalışma için bir Kapak sayfası hazırlanmalı ve "**Çalışma Adı Kapak**" şeklinde isimlendirilerek ayrı bir dosya olarak sisteme yüklenmelidir.
6. Kapak sayfasında sırasıyla; Çalışmanın yazıldığı dildeki Başlığı, Diğer dillerdeki Başlığı, Yazar/Yazarların İsimleri, (kurumları, mail adresleri ve ORCID bilgilerini içerecek şekilde) ortalanmış bir şekilde yer almalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde Sorumlu Yazar açıkça belirtilmelidir.
7. Çalışma metni ayrı bir dosya olarak hazırlanmalı ve "**Çalışma Adı Metin**" şeklinde isimlendirilerek ayrı bir dosya şeklinde sisteme yüklenmelidir. Çalışma metninde yazar/yazarların isimlerine yer verilmemeli, ayrıca yazar/yazarların kimliklerini çağrıştıracak ifadeler (kendine referans, teşekkür gibi) makalenin yayına kabul edilmesi durumunda sonradan eklenmek üzere metinden çıkarılmalıdır.
8. Kapak ve Metin dosyası yanı sıra **Telif Hakkı Devir Formu** ve Etik Kurul izni gerektiren çalışmalarda Etik Kurul Kararının da sisteme yüklenmesi gereklidir.
9. Çalışmanın Başlığı bütün harfleri büyük, koyu ve ortalanmış bir şekilde yazılmalıdır.
10. Başlıktan sonra çalışmanın yazıldığı dilde Özet yer almalıdır. Türkçe yazılmış makalelerde Özet Türkçe, diğer dillerde yazılmış makalelerde ise Özet makalenin yazıldığı dilde olmalıdır.
11. Özet Times New Roman 10 punto yazı karakterinde tek satır aralığında ve İtalik şekilde yazılmalıdır. Makalenin Özeti 150-500 kelime arasında olmalıdır.
12. Özet'in ardından en fazla 5 kelimededen oluşan Anahtar Sözcükler yer almalıdır.
13. Makalenin diğer dillerdeki başlığı (çalışma Türkçe ise İngilizce, diğer dillerde ise Türkçe), Abstract ve Keywords de Times New Roman 10 punto yazı karakterinde tek satır aralığında ve italik şekilde yazılmalıdır. Abstract 150-500 kelime arasında olmalıdır.
14. Çalışmanın Ana Başlıkları koyu, tamamı büyük harflerle Paragraf girintisi 1.25 cm olacak şekilde; alt başlıklar ise sadece ilk harfleri büyük, Paragraf girintisi 1.25 cm olacak şekilde yazılmalıdır. Birinci düzey alt başlık koyu, ikinci düzey alt başlık koyu italik, üçüncü düzey alt başlık ise italik şekilde yazılmalıdır. Alt başlıklara numara verilmemelidir.
15. Giriş bölümü yeni bir sayfadan başlamalı, sonraki Ana Başlıklar ve alt başlıklar sayfa atlanmaksızın devam etmelidir.
16. Ana Başlıklardan önce 12nk, diğer düzeylerdeki başlıklar ile Tablo ve Şekil adlarında ise önce 6nk şeklinde olmalıdır.
17. Sonuç ve Kaynakça bölümleri yeni bir sayfadan başlamalıdır.
18. Her çalışmanın sonunda yeni bir sayfadan başlayacak şekilde ve 750-1000 kelime arasında Extended Abstract (Genişletilmiş Özet) yer almalıdır. Genişletilmiş özet Türkçe yazılmış çalışmalarda İngilizce, diğer dillerde (Arapça, İngilizce, Almanca vb.) yazılmış çalışmalarda ise Türkçe yazılmalıdır. Genişletilmiş özetinde çalışmada kullanılan yöntem, bulgular ve sonuçlara yer verilmeli, ihtiyaç duyulması halinde başlıklar kullanılmalıdır.
19. Makaleler, 10000 sözcüğü geçmemelidir.
20. Türkçe makalelerde Türk Dil Kurumu'nun sözlükleri ve yazım kılavuzu dikkate

alınmalı ve mümkün olduğunca Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

21. Alana özgü yabancı dildeki kavramın/terimin Türkçe karşılığı kullanılırken ilgili kavramın/terimin ilk kullanıldığı yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.
22. Metin içi atıflarda esas olarak APA 7 sistemi tercih edilmekle birlikte yazar/yazarlar metinlerinde bütünlüklü bir standart takip etmeleri kaydıyla MLA ve ISNAD atıf sistemlerinden herhangi birisini de kullanabilirler.
23. APA 7 sisteminde metin içi atıflarda gerekli kurallara dikkat edilmesi gerekmektedir.